

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka ja kielipolitiikan diskurssit

Maisterintutkielma

Taimo Halme

Suomen kieli

Kieli- ja viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Halme Taimo Hjalmar	
Työn nimi – Title Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka ja kielipolitiikan diskurssit	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Heinäkuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 96
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa ja siihen liittyviä diskursseja ja asetettu kielipolitiikka kielipoliittiseen viitekehykseen. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on linjaava hallinnollinen asiakirja, jossa määritetään muun muassa yliopiston opetus- ja tutkintokielet, kielitaitotasovaatimukset ja asetetaan tavoitteita yliopiston kansainvälistymiselle. Korkeakoulujen kielipolitiikan tutkimus on Suomessa jäänyt vielä vähäiseksi, ja tämän tutkimuksen on tarkoitus paikata tätä aukkoa kielipolitiikan tutkimuksessa. Tämä tutkimus antaa kielipolitiikan tutkijoille ja korkeakouluille mahdollisuuden tarkastella Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa lähietäisyydeltä, mistä voi olla apua kielipolitiikan muodostamisessa muissa korkeakouluissa. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on tyypillistä ylhäältä alas -kielipolitiikkaa, jossa auktoriteetti määrittelee kieleen liittyvät käytänteet ja säädökset juurikaan kuulematta kieliyhteisöä.</p> <p>Tutkimuksen aineistona ovat Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka, Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan toimenpideohjelma ja kielipoliittiselta toimikunnalta puolistrukturoiduin teemahaastatteluin kerätty materiaali. Lähestyn aineistoa kriittisen diskurssintutkimuksen käytänteiden mukaisesti peilaten analyysini tapaa erityisesti Norman Fairclough'n analyysiviitekehykseen. Kielipolitiikan diskursseja tarkastellaan M. A. K. Hallidayn systeemisen funktionaalisen kieliteorian mukaisten kielen metafunktioiden ja erityisesti eksperimentaalisen metafunktion prosessityyppien kautta.</p> <p>Tämä tutkimus antaa kuvan siitä, millaista kielipolitiikkaa Jyväskylän yliopistossa tehdään, millaisia diskursseja siihen liittyy ja millaiset toimijat ottavat ja saavat rooleja kielipolitiikassa. Kielipolitiikassa on löydettävissä neljä vahvaa diskurssia, jotka ovat kansainvälisyysdiskurssi, kielen välineellisyyden diskurssi, sosiaalisen integraation diskurssi ja kielitaitodiskurssi.</p> <p>Tuloksista selviää, että englannin kieltä pidetään kielipolitiikassa kansainvälistymisen välineenä ja osoituksena, ja että yliopiston kansainvälistä profiilia pyritään nostamaan vahvistamalla englannin kielen asemaa. Kieli on Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa usein implisiittinen ja välineellinen asia, jonka merkitystä korostetaan melko vähän. Tutkimus osoittaa, että kaikki diskurssit eivät tue kielipolitiikan päätavoitetta, kansainvälistymistä. Tuloksista myös selviää, että yliopistoyhteisön kieltä koskevat vaatimukset ovat eritasoisia henkilöstöryhmästä riippuen.</p> <p>Tämä tutkielma on osa Jyväskylän yliopistossa toteutettua Suomi työkielenä -tutkimushanketta, jota Emil Aaltosen säätiö rahoitti vuosina 2011-2013.</p>	
Asiasanat – Keywords Kielipolitiikka, korkeakoulukieliolitiikka, kriittinen diskurssianalyysi, yliopisto, korkeakoulu	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KIELIPOLITIIKAN TEORIAA JA TUTKIMUSTA	6
2.1 Kielipolitiikka	6
2.1.1 Kielipolitiikan tyypit	8
2.1.2 Kielisuunnittelu	11
2.2 Kielipolitiikkaa ja kielipolitiikan tutkimusta korkeakouluissa	12
2.2.1 Suomalaisten korkeakoulujen kielipolitiikkaa	13
2.2.2 Pohjoismaisten korkeakoulujen kielipolitiikkaa	14
2.3 Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka	19
3 KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI JA SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELITEORIA	22
3.1 Kriittinen diskurssianalyysi	22
3.2 Kriittinen diskurssianalyysi kielipolitiikan tutkimuksessa	26
3.3 Systemis-funktionaalinen kieliteoria metodina	28
3.3.1 Systemis-funktionaalisen kieliteorian peruskäsitteitä	28
3.3.2 Kielen metafunktiot funktionaalisessa kieliopissa	31
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	34
4.1 Kielipolitiikan tutkimuksen metodeista	34
4.2 Aineisto ja sen analyysi	38
4.3 Kielipoliittisen tekstin metafunktioiden analyysi	42
5 ANALYYSI	45
5.1 Miten kielipolitiikka linjaa? Toimijuus kielipolitiikan prosesseissa	45
5.2 Kielipolitiikan tavoitteet diskurssien alkupisteenä	48
5.3 Kansainvälisyysdiskurssi	51
5.4 Sosiaalisen integraation diskurssi	59
5.5 Kielen välineellisyyden diskurssi	65
5.6 Kielitaitodiskurssi	70

5.7 Kielipoliittinen vastuu ja kielipolitiikan diskurssit asiakirjoissa.....	76
6 PÄÄTÄNTÖ	82
6.1 Kielipolitiikan diskurssit Jyväskylän yliopistossa.....	82
6.2 Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka viitekehyksessä	86
6.3 Tutkimuksen arviointi ja sovellettavuus	88
LÄHTEET.....	92

1 JOHDANTO

Nyky-yhteiskunnan kiihtyvä kansainvälistyminen on asettanut poliittisia vaatimuksia korkeakoulujen kansainvälistymiselle. Globalisaatio kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että korkeakoulut ovat puhtaasti kansallista omaisuutta. (Saarinen 2017: 555.) Suomalaisten korkeakoulujen kansainvälistyminen ja siihen liittyvät prosessit asettavat vaatimuksia vieraskieliselle opetukselle sekä johtavat perustavanlaatuisen keskusteluun yliopistojen roolista kansallisina instituutioina, joiden tehtävä on kouluttaa ensisijaisesti suomalaisia (esim. Saarinen 2014: 137). Korkeakoulujen kansainvälisyydestä puhuttaessa kansainvälistyminen tai kansainvälisyys ovat usein synonyymejä englanninkielisille tutkinnoille ja opetusohjelmille (Saarinen 2012: 168), ja näin on myös Jyväskylän yliopiston tapauksessa. Jyväskylän yliopisto jopa muutti kansainväliset maisteriohjelmansa *englanninkielisiksi maisteriohjelmiksi* vuonna 2016 (Jyväskylän yliopisto 2017b). Jyväskylän yliopisto on asettanut kansainvälistymisen kielipolitiikkansa päätavoitteeksi, mikä ei perinteisesti ole kielipolitiikalle tyypillistä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa ja siihen liittyviä diskursseja, asetan kielipolitiikan kielipoliittisen viitekehykseen ja pyrin muodostamaan mahdollisimman tarkan kuvan Jyväskylän yliopiston kielipolitiikasta. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka (JYUKIEPO) on linjaava hallinnollinen asiakirja, jossa määritetään muun muassa yliopiston opetus- ja tutkintokielet, kielitaitotasovaatimukset opetus- ja tutkimushenkilökunnalle sekä korostetaan kielen merkitystä yliopiston kansainvälistymisen vauhdittajana. Pohjoismaisten korkeakoulujen kielipolitiikkoja on 2000-luvulla tehty tukemaan kansainvälistymistä juurikaan problematisoimatta sen aiheuttamia vaikutuksia kielelle korkeakoulutuksessa (Saarinen & Taalas 2017: 608). Korkeakoulupolitiikan tutkimuksessa kieltä taas on tarkasteltu pääosin kansainvälistymiseen liittyvissä konteksteissa (Saarinen 2017: 553), ja suomalaisessa tutkimuksessa on tarkasteltu enimmäkseen korkeakouluopintoihin kuuluvia kieliopintoja (Saarinen 2012: 168). Korkeakoulujen kielipolitiikan tutkimus on Suomessa jäänyt vielä vähäiseksi (mp.), ja tämän tutkimuksen on tarkoitus paikata tätä aukkoa kielipolitiikan tutkimuksessa.

Kielipolitiikka on kielenkäytön, kieltä käyttävien yhteisöjen tai kielen ja yhteisöjen välisen suhteiden ohjailua tietoisilla toimenpiteillä (Johnson 2013: 9, Johansson & Pyykkö 2005: 16; Spolsky 2004: 10; Kaplan & Baldauf 1997: 3). Monissa kielipolitiikan teorioissa myös epävirallinen kieleen liittyvä toiminta, kuten kieliasenteet, kieleen liittyvä vallankäyttö ja arvos-

tukset, katsotaan osaksi kielipolitiikkaa (Johnson 2013: 9; Spolsky 2004: 14). Tarkkaa määritelmää kielipolitiikasta on hankalaa tehdä, sillä sen tavoitteet, rakenne ja sisältö riippuvat hyvin paljon kielipoliittisista toimijoista, kontekstista ja täytäntöönpanon toteuttamistavasta (Johnson 2013: 8; Spolsky 2004: 10; Kaplan & Baldauf 1997: 3). Kielipolitiikan käsittely johtaa aina väistämättä myös vallankäytön tarkasteluun, ja kielipolitiikka on ajateltava kielellisen vallankäytön välineenä, jonka avulla hallitaan yksilöiden ja yhteisöjen kielenkäyttöä (Tollefson 2007: 43), mistä syystä olen päätenyt tarkastelemaan kielipolitiikan diskursseja. Tässä tutkimuksessa keskityn ensisijaisesti Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan institutionaaliseen puoleen, enkä tarkastele esimerkiksi yhteisöjen kieliasepteja. Jyväskylän yliopiston virallisten kielipoliittisten linjauksien analyysin lisäksi perehdyn kielipoliittisiin diskursseihin ja pyrin pääsemään kiinni kielipolitiikan eri ulottuvuuksiin paneutumalla myös yliopiston kielipoliittisen toimikunnan käyttämiin kielipoliittisiin diskursseihin.

Tutkimuksen aineistona ovat Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka (JYUKIEPO 2015), Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan toimenpideohjelma (JYUKIEPO TPO 2015) ja kielipoliittiselta toimikunnalta puolistrukturoiduin teemahaastatteluin kerätty materiaali. Kielipoliittinen toimikunta on Jyväskylän yliopiston rehtorin nimittämä toimikunta, joka vastaa kielipolitiikan ja sen toimenpideohjelman laatimisesta ja päivittämisestä. Sen tehtävänä on myös edistää, seurata ja arvioida kielipolitiikan ja sen toimenpideohjelman toteutumista. Kielipolitiikan muodostamisessa ja arvioinnissa toimikunnan vaaditaan hyödyntävän Jyväskylän yliopiston kielen, kielipolitiikan, viestinnän ja kulttuurin tutkimusta. (Jyväskylän yliopisto 2014b.)

Lähestyn aineistoa kriittisen diskurssintutkimuksen käytänteiden mukaisesti ammentaen analyysini tavan erityisesti Norman Fairclough'n (1992: 73) analyysiviitekehystä. Kriittisen diskurssintutkimuksen pioneerit Norman Fairclough ja Lilie Chouliaraki (1999: 139) ovat todenneet, että kriittinen diskurssintutkimus ei ole varsinainen metodi, vaan se tarvitsee tuekseen jonkin lisätyökalun tekstuaaliseen analyysiin. Olen päätenyt käsittelemään kielipoliittisia tekstejä M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalisen kieliteorian eli SF-teorian (Halliday 1973, myös esim. Halliday 1994, 2004; Shore 2012a) mukaisten kielen metafunktioiden ja erityisesti eksperientiaalisen metafunktion prosessityyppien (Halliday 2004: 29–30; Shore 2012b: 164–165) kautta. SF-teorian perusajatus on, että kieli on ensisijaisesti sosiaalista toimintaa (Shore 2012b: 159), joka muodostuu merkitysten rakentamisen ja vastaanottamisen kautta (Halliday 1994: xvii). Kielipolitiikan kaltainen hallinnollinen teksti on erinomainen esimerkki siitä, kuinka kielellä yhtä aikaa käytetään valtaa ja luodaan merkityksiä – tästä syystä sekä kriittinen diskurssianalyysi että SF-teoria ovat luontevia metodeja kielipolitiikan tarkasteluun.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista kielipolitiikkaa Jyväskylän yliopistossa tehdään, millaisia diskursseja kielipolitiikkaan liittyy, ja miten kielipolitiikan tavoitteet näkyvät kielipolitiikassa ja sen diskursseissa eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Lähestyn tutkimusongelmaa seuraavien tutkimuskysymyksien kautta:

1. Millaisia kielipoliittisia diskursseja asiakirjat ja toimikunta käyttävät?
2. Millaisia diskursiivisia eroja ja samankaltaisuuksia on kielipoliittisten asiakirjojen ja kielipoliittisen toimikunnan välillä, ja miten ne ovat vaikuttaneet kielipolitiikan sisältöön? Mitkä ovat Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan implisiittiset ja eksplisiittiset tavoitteet?
3. Millainen Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on kielipoliittisessa viitekehyksessä?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla haluan tarkastella sitä, millaisia diskursseja Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaan ylipäänsä liittyy, ja miten eri toimijat esiintyvät kielipolitiikan diskursseissa. Toisen tutkimuskysymyksen avulla syvennän käsitystä diskursseista ja perehdyn ennen kaikkea siihen, ovatko toimikunnan ja asiakirjojen diskurssit yhteneväisiä, ja miten ne vaikuttavat asiakirjojen sisältöön ja rakenteeseen sekä kielipolitiikan tavoitteisiin. Haluan esimerkiksi tarkastella, nouseeko toimikunnan käyttämistä diskursseista esiin tavoitteita, joita ei ole eksplisiittisesti kirjattu kielipolitiikkaan. Kolmannen tutkimuskysymyksen tavoitteena on asettaa kielipolitiikka viitekehukseen, ja näin luoda mahdollisimman tarkka kuva siitä, millaista kielipolitiikkaa suomalaisessa korkeakoulussa on päädytty tekemään. Kielipolitiikan asettaminen viitekehukseen antaa muille kielipolitiikan tutkijoille ja muille korkeakouluille mahdollisuuden tarkastella Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa lähietäisyydeltä, mistä saattaa olla apua kielipoliittisessa työssä muissa korkeakouluissa.

Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta nimitti minut kielipoliittisen toimikunnan jäseneksi talvella 2014, ja olen siitä asti ollut toimikunnan opiskelijajäsen. Tarve ja ajatus tälle tutkielmalle syntyi toimikunnan kanssa käydyissä keskusteluissa talvella 2015, kun nykyinen kielipolitiikka lähetettiin rehtorille hyväksyttäväksi. Jäsenyyteni toimikunnassa on ollut etu tutkimuksen tekemisessä ja tutkimusongelmien muotoilussa, mutta se on myös ajoittain vaikeuttanut aineiston täysin objektiivista tarkastelua, sillä olen osallistunut aktiivisesti asiakirjan sisällön luomiseen ja muokkaamiseen. Pyrin kuitenkin valitsemaan tutkimusmetodini ja lähestymistapani niin, että tutkijapositioni säilyi mahdollisimman puolueettomana, ja osallisuuteni toimikunnassa vaikutti mahdollisimman vähän analyysiin ja tutkimustuloksiin. Omat oletukseni ja

arveluni toimikunnan piirissä esiintyvistä diskursseista helpottivat tutkimusongelman muotoilu, mutta vaikeuttivat aineiston keräämisen tavan valintaa. Ongelmana oli saada olemassa olevat diskurssit esiin haastatteluissa mahdollisimman luonnollisesti niin, etteivät tutkimustulokset vääristy. Päädyin rakentamaan haastattelun hyvin laajojen teemojen varaan, jotta kielipolitiikkaan liittyvät diskurssit nousisivat aineistosta esiin ilman haastateltavien ohjailua.

Päähypoteesini tutkimuksessa liittyvät kansainvälistymiseen, kielipolitiikan rakenteeseen ja kielipoliittisiin toimijoihin. Kielipoliittisessa toimikunnassa saamieni kokemusten perusteella odotan, että kansainvälistymiseen liittyvät diskurssit nousevat hyvin vahvoina esiin sekä kielipolitiikan asiakirjoissa että toimikunnan haastatteluissa. Oletan myös, että kielitaitoon liittyvät diskurssit ovat yleisiä, sillä kielipolitiikka asettaa melko tarkkoja vaatimuksia yliopiston henkilöstön ja opiskelijoiden kielitaidolle. Kielipoliittisesta näkökulmasta hypoteesinani puolesta on, että Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on prosessiltaan suljettu, mutta muuten kielipolitiikan käyttäjille avoin ja saatavilla oleva asiakirja. Ennustan kuitenkin, että vaikka kielipolitiikassa on mainittu eksplisiittisesti useita toimijoita, nousee diskursseista esiin sellaisia toimijoita ja tahoja, joilla ei ole virallista roolia kielipolitiikassa.

Tämä tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston *Suomi työkielenä* -tutkimushanketta, jota Emil Aaltosen säätiö rahoitti vuosina 2011–2013. Hankkeessa on pyritty tutkimaan, kuinka maahanmuuttajat oppivat työelämässä tarvittavaa suomen kielen taitoa, ja kuinka monikulttuuriset työyhteisöt ja niiden käytänteet vaikuttavat kielenoppimiseen. Päähuomio on ollut terveydenhoitoalalla työskentelevien maahanmuuttajien ammatillisen kielitaidon kehittymisessä, mutta aihetta on tarkasteltu myös yritysmaailman ja koulutuksen ja tutkimuksen alojen näkökulmasta. (Suomi työkielenä 2017.) Tämä tutkielma tarjoaa kielipoliittisen näkökulman monikulttuurisen työyhteisön kielikäytänteisiin. Jyväskylän yliopistossa puhutaan useita eri äidinkieliä, joiden lisäksi työkielinä käytetään suomea ja englantia (JYUKIEPO 2015: 2). Kielipolitiikkaan liittyviä toimenpiteitä ja diskursseja tarkastelemalla tässä tutkimuksessa pyritään perehtymään siihen, millaisessa kieliympäristössä ei-suomenkieliset yliopistoyhteisön jäsenet toimivat, ja kuinka heidän kielitaitonsa kehittymiseen suhtaudutaan kielipolitiikassa. Ensisijaisena hankkeeseen liittyvänä tavoitteena on selvittää, miten Jyväskylän yliopisto on päättänyt edistää kansainvälisen henkilökunnan kielitaitoa, ja millaista kielipolitiikkaa yliopistoissa voitaisiin tehdä.

Tämä tutkielma koostuu viidestä luvusta. Seuraavassa luvussa *Teoria ja aikaisempi tutkimus* käyn läpi kielipolitiikan käsitteistöä, vertailen erilaisia näkemyksiä kielipolitiikasta ja esittelen aikaisempia tutkimuksia erityisesti korkeakoulukielipolitiikan saralta. Kolmannessa

luvussa käsittelen kriittistä diskurssintutkimusta ja systeemis-funktionaalista kieliteoriaa ja niiden keskeisimpiä käsitteitä. Neljännessä luvussa esittelen aineistoni, metodini ja annan esimerkkejä siitä, kuinka valitsemani metodit soveltuvat aineiston analyysiin. Lisäksi pohdin kielipolitiikan tutkimukseen liittyviä metodologisia ongelmia. Viides luku sisältää aineiston analyysin. Kuudennessa luvussa käyn läpi tutkimuksen tärkeimmät tulokset, asetan Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan kielipoliittiseen viitekehykseen, pohdin metodieni toimivuutta kielipolitiikan tutkimuksessa, arvioin tutkimukseni onnistuneisuutta ja esitän ideoita jatkotutkimukselle.

2 KIELIPOLITIIKAN TEORIAA JA TUTKIMUSTA

2.1 Kielipolitiikka

Kielipolitiikalla tarkoitetaan yhden tai useamman kielen ja jonkin yhteisön tai yhteiskunnan välisten suhteiden ohjaamista tietoisilla toimenpiteillä. Kielipolitiikka on mekanismi, joka vaikuttaa kielen rakenteeseen, käyttöön ja omaksumiseen. Kielipolitiikkaan vaikuttavat viralliset, usein kirjallisessa muodossa olevat säädökset, joiden tarkoituksena on muokata edellä mainittuja kielen ulottuvuuksia (Johnson 2013: 9; Johansson & Pyykkö 2005: 16; Spolsky 2004: 10; Kaplan & Baldauf 1997: 3). Osana kielipolitiikkaa voidaan katsoa olevan myös epäviralliset ja implisiittiset mekanismit, jotka ovat yhteydessä kielitietoon ja -asenteisiin, joilla on tietynasteista valtaa yhteisöissä (Johnson 2013: 9; Spolsky 2004: 14). Ajateltaessa kielipolitiikkaa on otettava huomioon kielisuunnittelun, kielipolitiikan ja kielikoulutuspolitiikan erot. Näitä käsitteitä käytetään usein rinnakkain tai synonyymeinä, sillä esimerkiksi kielisuunnittelun ja kielipolitiikan välinen ero on usein häilyvä. (Sajavaara, Luukka & Pöyhönen 2007: 15.) Englanniksi kielipolitiikka (language policy) yhdistyy usein kielisuunnitteluun (language planning), ja yhdistelmästä käytetäänkin alan kirjallisuudessa taajaan lyhennettä LPP – language policy and planning (Johnson 2013: 3).

David Cassels Johnson (2013) on tehnyt nykyisen tiedon valossa melko tyhjentävän yhteenvetön aikaisempien kielipolitiikan tutkijoiden ajatusten ja tutkimusten pohjalta. Hän tunnistaa kielipolitiikan muodostumisen prosessina, ottaa huomioon myös yksilöiden ja kieliyhteisöjen sekä kieliasenteiden vaikutuksen ja kontekstisidonnaisuuden. Johnson jakaa kielipolitiikan neljään osa-alueeseen:

1. **Viralliset säädökset**, jotka ovat usein olemassa kirjallisina dokumentteina. Näiden säädöksien tarkoituksena on jollain tavalla vaikuttaa kielen muotoon, funktioon, käyttöön tai omaksumiseen ja sitä kautta vaikuttaa taloudelliseen, poliittiseen ja koulutukselliseen tasa-arvoon.
2. **Epäviralliset ja implisiittiset mekanismit**, jotka ovat yhteydessä kieliasenteisiin ja -käytänteisiin. Näillä mekanismeilla on vaikutusta erityisesti yhteisöjen sisällä¹.
3. **Prosessi**, joka johtaa kielipolitiikan syntymiseen: kuka politiikan luo, miten sitä tulkitaan, miten se omaksutaan ja miten sitä toteutetaan.

¹ Tarkemmin yhteisöjen sisäisistä implisiittisistä kielipolitiikoista ks. Spolsky 2004: 5.

4. **Kielipolitiikkaan liittyvät tekstit** ja diskurssit eri konteksteissa, joihin jokaiseen vaikuttavat kontekstilleen tyypilliset ideologiat ja käytänteet.

(Johnson 2013: 9.)

Johnson myöntää, että tarkkaa määritelmää kielipolitiikasta on hyvin hankalaa tehdä ja toteaa osa-aluejakojen ongelmallisuuden: mikään neljästä osa-alueesta ei käytännössä ole olemassa ilman muita (mts. 8). Säädökset liittyvät aina lainsäädäntöön ja tietyssä maassa tai instituutiossa vallitsevaan kieli-ilmapiiriin, samoin asenteisiin ja epävirallisiin kielten asemaa määritteleviin mekanismeihin. Kielipolitiikkaa ei ole myöskään olemassa ilman siihen johtavaa prosessia, politiikkaa, julkista keskustelua ja lopullista kielipolitiikan täytäntöönpanoa. Asiakirjat, joihin kielipolitiikka on kirjattu, ovat myös aina yhteydessä muihin kielipoliittisiin asiakirjoihin ja luonnollisesti myös muihin politiikan ulottuvuuksiin. Pyrin omassa tutkimuksessani tarkastelemaan kaikkia neljää kielipolitiikan osa-aluetta valiten aina kunkin tarkasteluun sopivan näkökulman ja lähestymistavan.

Bernard Spolsky (2004: 5) on tarkastellut kieliyhteisön kielipolitiikkaa (*language policy of a speech community*) ja jakaa sen kolmeen osaan:

1. kielikäytänteet, joihin kuuluvat esimerkiksi kielivariantin tai rekisterin valinta
2. kieliasteet ja -ideologiat
3. kielen rakenteeseen tai suunnitteluun vaikuttaminen.

Spolskyn ajattelu poikkeaa jäykähköstä perinteisestä institutionaalisen kielipolitiikan määrittelystä siinä mielessä, että kieli-ideologiat kuuluvat jo itsessään osaksi kielipolitiikkaan eivätkä ole vain yksi siihen vaikuttavista tekijöistä. Tämän lisäksi Spolskyn ajattelussa kielikäytänteet ja asenteet ovat virallisia kielipolitiikkoja tärkeämpiä arjen kielivalintoihin vaikuttavia tekijöitä. Hän ajattelee kielipoliittiseksi toiminnaksi jo kielen mikrotason hallinnan, kuten kirosanojen tai murteen puhumisen kieltämisen, ja toisaalta myös makrotasoisien, eksplisiittisen vallankäytön esimerkiksi kirjakielen virallistamisen yhteydessä. (Spolsky 2004: 10.) Spolsky (2009) on jalostanut kielipoliittista teoriaansa edelleen ja kutsuukin lähestymistapaansa kielihallinnaksi (*language management*, käänös oma). Kielihallintaa esiintyy Spolskyn näkemysten mukaan kaikilla kielenkäytön osa-alueilla, niin mikro- kuin makrotasolla. Tästä Spolsky antaa esimerkkejä ja kuvaa esimerkiksi armeijassa, kotona, koulussa ja terveydenhuollossa tapahtuvaa kieli-

hallintaa kansallisen ja ylikansallisen kielipolitiikan lisäksi. Kielihallinta ja kielipolitiikka suhteutuvat toisiinsa lähinnä siten, että kielihallinta ulottuu syvemmälle mikrotasolle yksilön tekemiin rekisteri- ja sanavalintoihin saakka.

2.1.1 Kielipolitiikan tyypit

Kielipolitiikan monitasoisuutta selventääkseen David Cassels Johnson on luonut taulukon (2013: 10, taulukko 1 tässä tutkielmassa), joka kuvaa kielipolitiikan tyyppejä ja erilaisia toteutumis- ja täytäntöönpanotapoja. Johnson kutsuu taulukkoaan heuristiseksi kielipolitiikan viitekehyyksi. Seuraavassa on oma mukaelmani viitekehyyksestä, jonka pääpiirteitä pyrin myös selittämään. Olen lisännyt taulukkoon myös politiikan muodostamisen prosessin, joka on nähdäkseni hyvin kiinteä osa kielipolitiikkaa ja siihen liittyvää päätöksentekoa. Prosessin ottaa huomioon myös Johnson (mts. 9; ks. myös luku 6.2 tässä tutkielmassa), mutta on jättänyt silti kielipolitiikan prosessiulottuvuuden pois taulukostaan. Viitekehyyksen tarkasteleminen pelkän taulukon avulla on lähes mahdotonta, sillä viitekehys on jatkumo, jossa kielipolitiikan eri tyypit yhdistyvät toisiinsa, eivätkä usein voi olla olemassa omillaan. Kielipolitiikka ei valmiista asiakirjasta huolimatta tule ikinä valmiiksi, vaan siihen liittyvää keskustelua ja neuvottelua käydään jatkuvasti makro- ja mikrotasolla.

Taulukko 1. Kielipolitiikan tyypit (mukailten Johnson 2013: 10, lihavoitu osa omaa).

Politiikan lähtökohta		<i>Ylhäältä alas</i> Makrotason politiikkaa, jonka jokin auktoriteetti, kuten valtio tai instituutio on muodostanut.	<i>Alhaalta ylös</i> Mikrotason politiikkaa, jonka jokin yhteisö tai sen jäsenet ovat luoneet itselleen.
Dokumentaatio		<i>Eksplisiittinen</i> Kielipolitiikka on virallisesti dokumentoitu asiakirjoissa.	<i>Implisiittinen</i> Kielipolitiikkaa, joka tapahtuu eksplisiittisestä dokumentoinnista huolimatta tai ilman sitä.
Tarkoitukset ja tavoitteet		<i>Avoimet</i> Tavoitteet ja tarkoitus on ilmaistu julkisesti kirjallisissa tai puheissa teksteissä.	<i>Peitellyt</i> Tarkoituksella piilotetut tavoitteet ja tarkoitukset mikro- tai makrotasolla.
Laki ja käytäntö		<i>Lakiin perustuva</i> Lakiin kirjattu kielipolitiikka, virallisesti dokumentoitu ja hyväksytty.	<i>Käytäntöön perustuva</i> Kielipolitiikka käytännössä: paikalliset käytänteet, jotka ovat olemassa lakiin perustuvasta politiikasta huolimatta (tai lakia ei ole).
Politiikan muodostamisen prosessi		<i>Avoim</i> Muodostamisen prosessi on avoin, politiikkaan on kirjattu siihen vaikuttavat taustat, prosessissa on kuultu useita osapuolia.	<i>Suljettu</i> Muodostamisen prosessi on suljettu, politiikkaan johtanutta prosessia tai sen taustoja ei ole avattu, eikä valmistelussa ole kuultu useita osapuolia.

Kielipolitiikan lähtökohdalla (*genesis*) tarkoitetaan yksinkertaisesti niitä lähtökohtia, joista kielipolitiikkaa on alettu muodostaa. Ylhäältä alas -politiikassa (top-down policy) muodostajana tai luojana on jokin auktoriteetti, kuten valtio tai ministeriö, joka on valmistellut kielipolitiikan vaikuttaakseen johonkin yhteisöön. Alhaalta ylös -politiikka (bottom-up policy) on yhteisön itse omiin tarkoituksiinsa kehittämä kielipolitiikka. Kahtiajako ei kuitenkaan ole itsestään selvä: yhteisön sisälläkin luotu kielipolitiikka voi olla joillekin yhteisön jäsenille auktoriteetin määrittelemää. (mts. 10.) Tästä esimerkkinä on *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 2007–2012* (OPM 2007), jossa Suomen hallitus vaati korkeakouluja laatimaan kansainvälistymis- ja kielistrategiat vuoden 2009 aikana. Valtion tasolta tullut vaatimus kielipolitiikan muodostamisesta on kiintoisa esimerkki ylhäältä alas -politiikasta, jossa valta siirretään

yhteisölle itselleen. Jyväskylän yliopiston tapauksessa kielipolitiikka on harvalle yhteisön jäsenelle sen sisältä nousevaa: politiikassa on määräyksiä, jotka koskevat vain osaa henkilökunnasta (kuten esimerkiksi kielitaitovaatimukset niille, jotka eivät puhu suomea äidinkielenään).

Dokumentoinnin eksplisiittisyydellä tai implisiittisyydellä viitataan siihen, kuinka kielipolitiikan status on kirjattu. Eksplisiittiset kielipolitiikat ovat helposti saatavilla ja fyysisesti olemassa, implisiittisten politiikkojen ja käytänteiden havaitseminen taas saattaa olla hankalaa. Implisiittiset politiikat yhdistyvät peiteltyjen ja käytäntöön perustuvien kielipolitiikan tyyppien kanssa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ei ole olemassa virallista kielilakia tai -politiikkaa, joka määrittäisi englannin kielen maan viralliseksi kieleksi. (Shohamy 2006: 50; Schiffman 1996: 13.) Ruotsin kielen asema Ruotsissa on hyvin samankaltainen: maan kielilaki määrittää ruotsin olevan maan pääkieli (*huvudspråk*), ei virallinen kieli (*Språklag* 4§). Harold Schiffman (1996: 13) esittääkin, että pelkästään eksplisiittisten, avoimien ja lakiin perustuvien kielipolitiikkojen tarkastelun lisäksi olisi tarpeen perehtyä juuri peiteltyjen ja implisiittisten kielipolitiikkojen ja -käytänteiden rakentumiseen ja esiintymiseen. Lakiin ja käytäntöön perustuvien politiikan tyyppien tarkastelussa tulee ottaa huomioon, että käytäntöön perustuva kielipolitiikka ei aina ole politiikkaa sen perinteisessä merkityksessä (Johnson 2013: 11; Spolsky 2004: 5.). Käytännön kielipolitiikka on lähellä ajatusta funktionaalisesta monikielisyydestä. Jyväskylän yliopiston tapauksessa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kielipoliittisista linjauksista huolimatta ei-suomenkielinen henkilökunta valitsee tilanteen mukaan kommunikaation kannalta yksinkertaisimman kielen, joka voi joissain tapauksissa olla myös jokin muu kuin suomi, ruotsi tai englanti.

Oma lisäykseni Johnsonin kattavaan taulukkoon on näkökulma kielipoliittisesta prosessista osana kielipolitiikan tyypejä. Poliitiikan muodostamisen prosessia tarkastelemalla voidaan pystyä havaitsemaan edellä esitetyt implisiittisen, peiteltyyn ja käytäntöön perustuvan kielipolitiikan ongelmat. Prosessin tarkastelussa pyritään havaitsemaan, kuka politiikan muodostaa, kenelle, kenen aloitteesta, millainen tausta muodostajilla on ja millainen kielikäsite kielipolitiikan taustalla vaikuttaa. Hultgrenin, Gregersenin ja Thøgersenin (2014: 3–7) Yliopistojen tapauksessa kielipoliittiset prosessit ovat viime vuosina liittyneet pitkälti englannin kielen aseman vahvistamiseen ja virallistamiseen. Vastapainona näille prosesseille on ollut pelko kansalliskielten aseman heikkenemisestä ja jopa häviämisestä.

2.1.2 Kielisuunnittelu

Kielipolitiikan ja kielisuunnittelun suhde on kaksisuuntainen: kielipoliittiset toimet vaikuttavat kielisuunnitteluun, ja päinvastoin (Johnson 2013: 3). Robert B. Kaplanin ja Richard B. Baldaufin (1997: 3) näkemyksen mukaan kielisuunnitteluun kuuluvat ajatukset, lait ja säädökset, uskomukset ja käytänteet kieliyhteisössä. Kaplan ja Baldauf yhdistävät kielipolitiikan osaksi kielisuunnittelua ja ajattelevat sen kuuluvan osaksi lakeja ja säädöksiä. Heidän näkökulmastaan kielisuunnittelu on tietoinen yritys muokata jonkin yhteisön kielenkäyttöä. Kielisuunnittelua ja kielipolitiikkaa toteuttaa useimmiten jokin auktoriteetti. (Kaplan & Baldauf 1997: 3.)

Kielisuunnittelu jaetaan tyypillisesti kahteen tai kolmeen osa-alueeseen: korpussuunnitteluun, statussuunnitteluun ja kielen opetuksen suunnitteluun. Korpussuunnittelun tavoitteena on muokata kieltä itseään, esimerkiksi kielioppisääntöjä tai rakenteita tai kehittää kielenhuoltoa, kun taas statussuunnittelu koskee kielten käyttöympäristöä ja niiden asemaa yhteiskunnassa. Kielen opetuksen suunnittelulla tarkoitetaan valtion toimia kielitilanteen hallitsemiseksi opetuksen kautta. Kahden ensimmäisen osa-alueen täydellinen erottelu ei ole useinkaan mahdollista, sillä toimiva statussuunnittelu vaatii useimmiten myös järkevää korpussuunnittelua ja päinvastoin. Statussuunnittelu liittyy aina sosiaaliseen ympäristöön, jossa kielipolitiikkaa tehdään. (Kaplan & Baldauf 1997: 28, 38; Cooper 1989: 31–33; Johansson & Pyykkö 2005: 17.)

Esimerkki statussuunnittelusta on Suomen perustuslaissakin oleva asetus kansalliskielistä, suomesta ja ruotsista. Tietynlaista korpussuunnittelua suomalaisessa kontekstissa tekee jatkuvasti Kotimaisten kielten keskus, sillä se antaa julkilausumia kielimuotojen hyväksyttävyydestä. Suomessa kielten opetuksen suunnittelu on usein sekä mikro- että makrotasoista kielipolitiikkaa, sillä suuret siihen vaikuttavat linjaukset tulevat opetusministeriöltä, mutta myös yksittäisellä opettajalla on suuri kielipoliittinen valta opiskelijoihinsa. Korpussuunnittelua on tutkittu paljon 1980- ja 1990-luvuilla (Kaplan & Baldauf 1997: 38–39). Useissa Euroopan maissa – esimerkiksi Norjassa – on tehty korpussuunnittelua 1990-luvulla muun muassa kehittämällä kielten kirjoitusjärjestelmää, kielioppia tai sanastoa (Johansson & Pyykkö 2005: 17). Korpussuunnittelussa pyritään useimmiten kielen standardisointiin eri tavoin. Toimet kohdistuvat tavallisesti kielen muotoon tai funktioihin. Kieltä saatetaan pyrkiä modernisoimaan, sen sanastoa uudistetaan, siihen tehdään stilistisiä muutoksia ja terminologiaa yhdistetään kielen sisällä tai suhteessa muihin kieliin. (Hornberger 2006: 29; Kaplan & Baldauf 1997: 38–39.)

Kaplan & Baldauf (1997) jakavat mallissaan statussuunnittelun kahteen eri aspektiin, jotka ovat kielivalinta (language selection) ja kielten implementaatio (language implementation). Kielivalinnalla kielisuunnittelun yhteydessä he tarkoittavat prosessia, joka johtaa tiettyjen kielten valitsemiseen esimerkiksi valtion virallisiksi kieliksi. Kaplan & Baldauf toteavat (mts.

32–33) kielivalinnan olevan harvoin ongelmatonta, sillä valintaa tehdessä on otettava huomioon kielten todellinen käyttötarkoitus: kuka käyttää kieltä, missä sitä käytetään ja mitä sillä tehdään? Kielivalinnan ongelmallisuutta kuvaa erinomaisesti Suomessa taajaan toistuva keskustelu ruotsin kielen opiskelusta peruskoulussa. Esimerkiksi vuonna 2004 voimaan tullut kielilaki säädettiin ilman perusteellista julkista keskustelua kansalliskielten asemasta koulutuksessa (Ihalainen, Saarinen, Nikula & Pöyhönen 2011: 19), vaikka Kaplanin & Baldaufin mallin mukaan olisikin ollut kenties tarpeen tarkastella laajempaa selvitystä ruotsin kielen käytöstä ja sen asemasta Suomessa. Kaplanin & Baldaufin näkemyksen (1997: 38) mukaan implementaatio tapahtuu lähinnä kielikoulutuspolitiikan avulla. Kielien implementaatiolla Kaplan & Baldauf (mp.) tarkoittavat niitä toimia, jotka tehdään valitun kielen istuttamiseksi yhteiskuntaan. Tähän esimerkkinä on jälleen ruotsin kieli Suomessa: kieli on ensin virallistettu, minkä jälkeen se implementoidaan yhteiskuntaan koulutusjärjestelmän kautta (Ihalainen ym. 2011: 19).

Jyväskylän yliopiston tapauksessa statussuunnittelua on suomen ja englannin valitseminen yliopiston työkieliksi. Suomelle ja englannille annetaan kielipolitiikassa korostettu asema, vaikka asiakirjassa mainitaankin mahdollisuus käyttää myös muita kieliä sekä lakisääteinen mahdollisuus käyttää hallintoasioissa ruotsin kieltä (JYUKIEPO 2015: 2). Korpussuunnitteluna voidaan pitää pyrkimystä yhdenmukaistaa ja kääntää suomen- ja englanninkielinen terminologia yliopiston verkkosanakirjaan niin, että sanasto kattaa kaiken yliopistoa koskevan erityisterminologian (JYUKIEPOTPO 2015: 3). Kielen opetuksen suunnitteluun kielipolitiikka ottaa kantaa löyhästi, mutta kielitaitotasovaatimusten asettamista ja niiden toteutumisesta vastaavan tahon määrittelemistä voidaan pitää kielen opetuksen suunnitteluna.

2.2 Kielipolitiikkaa ja kielipolitiikan tutkimusta korkeakouluissa

Suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa kielen asema on lähes aina implisiittinen ja näkymätön (Saarinen 2014: 128). Korkeakoulujen kansainvälisyydestä ja kansainvälistymisestä puhuttaessa kansainvälisyys ja kansainvälistyminen, samoin kuin ulkomainen ovat usein synonyymeja englannin kielellä toimimiselle (Saarinen 2012: 168). Kieleen ja korkeakoulutukseen keskittyvissä tutkimuksissa on tarkasteltu enimmäkseen englannin kielen käyttöä erilaisissa oppimislanteissa ja -yhteyksissä. Suurimmasta osasta tutkimuksista puuttuu kuitenkin kielipoliittinen näkökulma, eikä niissä oteta huomioon pelkän englannin kielen käytön aiheuttamaa paradoksia kansainvälistymiselle. (Saarinen 2014: 129.) Suomalaisessa kontekstissa on tutkittu runsaasti

korkeakoulututkintoihin kuuluvia kieliopintoja, mutta kielipolitiikan tutkimus on Suomessakin jäänyt vähäiseksi (Saarinen 2012: 168).

2.2.1 Suomalaisen korkeakoulujen kielipolitiikkaa

Suomessa on 14 yliopistoa, joista yhdeksän on lain mukaan suomenkielisiä, kaksi ruotsinkielisiä ja kolme kaksikielisiä (Yliopistolaki 558/2009). Englannin kielen käyttö on lisääntynyt Suomen korkeakouluissa 1990-luvulta alkaen ja tätä kehitystä on vauhdittanut entisestään vuoden 2004 yliopistolakiuudistus. Yliopistolaissa määriteltiin opetus- ja tutkintokieliä aikaisemmin suomi ja ruotsi, mutta yliopistoilla oli oikeus käyttää opetuksessaan muita kieliä. Ensimmäiset vieraskieliset ohjelmat toimivat 1990-luvulla tämän lainsäädännön mukaan tarjoten näennäisesti suomen- tai ruotsinkielisiä tutkintoja, vaikka opetus tapahtuikin englanniksi. 2004 yliopistolakia muutettiin niin, että kuulusteluissa voitiin käyttää vieraita kieliä ja vuonna 2009 edelleen niin, että suomalaisessa yliopistossa tutkinnon pystyi suorittamaan muillakin kielillä kuin suomeksi tai ruotsiksi. (Saarinen 2014: 135.)

Opetusministeriön laatimassa *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007–2012* vaadittiin korkeakouluja laatimaan kansainvälistymisstrategia sekä kielistrategiat vuoden 2009 aikana (OPM 2007). *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia* (OPM 2009) vuosille 2009–2015 puolestaan painottaa kansainvälistä korkeakouluyhteisöä, joka tarjoaa vahvuusalueisiinsa liittyvää opetusta ja tukee monikulttuurisen yhteiskunnan vahvistumista. Kansainvälistymisstrategiassa mainitaan englannin kielen valta-aseman lisäksi mm. kotimaisilla kielillä opettamisen ja julkaisemisen tärkeys, jotka ovat kaikki myös Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa näkyviä ajatuksia. Yliopistomaailmassa on 2000-luvulla keskusteltu runsaasti myös kotikansainvälistymisestä, sillä opiskelu ja työskentely suomalaisissa korkeakouluissa on viime vuosina monikulttuuristunut (Johansson, Nuolijärvi & Pyykkö 2012: 18). Vaatimus kansainvälistymisestä on ollut yksi suurimmista syistä siihen (Räsänen & Saarinen 2013), että vuonna 2014 kahdellatoista yliopistolla neljästätoista oli käytössään jonkinlainen kielipolitiikka tai -strategia (Saarinen & Taalas 2017: 603).

Kiinnostus korkeakoulujen kansainvälistymistä ja sen tutkimista kohtaan on kasvanut viime vuosina opiskelijamäärien kasvun ja opiskelijoiden kansainvälisen liikkuvuuden takia (Saarinen 2014: 128). Vaikka korkeakoulupoliittisissa asiakirjoissa korostetaan yliopistojen kansainvälistymisen tärkeyttä viimeiseen asti, kieltä on kohdeltu asiakirjoissa ongelmattomana osa-alueena, joten sen rooli on pysynyt epäselvänä (mts. 129; Saarinen 2012). Suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa on vallassa ajatus, jonka mukaan liikkuvuus ja kansainvälistyminen

ovat miltei eilinehto uskottavan suomalaisen yliopiston ja koulutuksen säilyttämiselle ja kehittämiselle. Tämä on nähtävissä jo Matti Vanhasen hallituksen laatimasta *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta* (OPM 2007) ja sitä seuranneesta *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiasta* (OPM 2009). Samankaltainen diskurssi jatkui edelleen vuonna 2011, kun *Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016* -asiakirjassa (OKM 2012) sanottiin kansainvälisyyden näkyvän vielä ohuesti korkeakoulujen strategioissa ja profiileissa, sekä todettiin suomalaisten korkeakoulujen kärsivän riittämättömän laadun, koon sekä tarjontansa vuoksi kansainvälisessä kilpailussa (OKM 2012). Tähän laatu- ja kansainvälisyysvajeeseen on vastattu ainakin strategiatasolla, sillä Jyväskylän yliopiston uudessa strategiassa (JYUSTRAT 2015: 1) ”Jyväskylän yliopisto on kansainvälisesti tunnettu monialaisena tiedeyliopistona, joka on oppimisen ja opetuksen aloilla yksi maailman johtavista yliopistoista”. Mielenkiintoista kyllä, sen kumminkin *Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016* tai Jyväskylän yliopiston strategia eivät mainitse kieltä kansainvälistymiseen liittyvänä tekijänä.

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikat 2012 ja 2015 poikkeavat monista kielipolitiikoista siinä, että niissä kieli nähdään viestinnällisenä kompetenssina, joka on ensisijaisesti vuorovaikutuksen ja viestinnän väline (JYUKIEPO 2012: 1, JYUKIEPO 2015: 1). Esimerkiksi Helsingin yliopiston kieliperiaatteissa (Helsingin yliopisto 2014) kielet nähdään voimavarana, kansainvälisyyden edellytyksenä ja suojelun kohteena. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan vuorovaikutuksen ja viestinnän ideaalista huolimatta todellisuus saattaa olla kampeksella aivan muuta: esimerkiksi Jyväskylän yliopiston kansainväliset maisteriohjelmat ovat käytännössä kaikki englanninkielisiä. Näissä ohjelmissa opetus, ohjaus ja suoritukset ovat englanniksi opiskelijoiden kansallisuudesta huolimatta. Käytännön ja ideologian ero on myös hyvin suuri, kun tarkastellaan Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa ja kielipolitiikan toimenpideohjelmaa: toimenpideohjelmissa mm. vaaditaan muulla kuin suomen kielellä opettavalta henkilöltä C1-tason kielitaitoa. Toimenpideohjelmissa linjataan myös, että kansainvälisen henkilökunnan on saavutettava suomen kielessä kolmen vuoden sisällä työsuhteen alkamisesta tason A2.2 kielitaito. (JYUKIEPOTPO 2015: 1.)

2.2.2 Pohjoismaisten korkeakoulujen kielipolitiikkaa – englantia vs. kansalliskielet

Eurooppalaisten ja erityisesti pohjoismaisten korkeakoulujen tavoitteissa on 2000-luvun alkupuolelta asti ollut entistä vauhdikkaampi kansainvälistyminen. Kansainvälistymisen edellytyksenä on useimmiten nähty riittävä englanninkielisen opetuksen ja tutkinto-ohjelmien tarjonta ja englannin kielellä julkaiseminen. Lisääntyneen englanninkielisen opetuksen vastapainoksi on yliopistoissa keskusteltu runsaasti kansalliskielten asemasta tieteessä ja koulutuksessa. (Airey,

Lauridsen, Räsänen, Salö & Schwach 2017: 562; Hultgren, Thøgersen & Gregersen 2014; Saari-
 rinen 2014, Jensen & Thøgersen 2011.) Jokseenkin ongelmallista keskustelussa on ollut se, että
 englannin kieli ja sen käyttö yliopiston arjessa on usein nähty edellytyksenä kansainvälistymi-
 selle tai jopa osoituksena siitä (Saarinen 2012: 168). Eräiden ruotsalaisten yliopistojen kielipo-
 litiikoissa englanti rinnastuukin usein kansainväliseen aktiivisuuteen ja kansainvälistymisaikai-
 siin (Hult & Källkvist 2016: 62–63). Yliopistot ovat olleet kansainvälisiä jo pitkään, mutta vasta
 viime vuosina on ajateltu englannin kielen käytön olevan suoraan verrannollinen kansainväli-
 syyteen. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana pohjoismaisissa yliopistoissa on julkaistu
 jatkuvasti vähemmän tieteellisiä artikkeleita ja väitöskirjoja maiden omilla kielillä – englannin
 kielestä on tullut hallitseva tieteen kieli myös pohjoismaissa. (Gregersen & Josephson 2014:
 37.)

Peppi Taalas ja Taina Saarinen (2017) ovat tuoreessa artikkelissaan tarkastelleet pohjois-
 maisten korkeakoulujen kielipolitiikkojen luomisen taustalla olevia syitä ja perusteluja. Saari-
 nen ja Taalas lähettivät kielipolitiikkaan liittyvän kyselyn pohjoismaisille korkeakouluille. Tut-
 kimuksen aineistona ovat 11 korkeakoulun vastaukset. Aineistossa on mukana vähintään yksi
 korkeakoulu jokaisesta Pohjoismaasta (mts. 610.) Artikkelin tuloksista selviää, että kansainvä-
 listymisen tavoite on tärkein syy kielipolitiikkojen luomiselle ja implementoimiselle pohjois-
 maisissa korkeakouluissa. Tämä on Suomen tapauksessa johtanut jopa kielipoliittisen ohjauk-
 sen kevenemiseen, kun taas esimerkiksi Ruotsissa ja Islannissa kansainvälistymisvetoinen kie-
 lipolitiikka on johtanut entistä tiukempaan kansalliskielten suojeluun. Kansainvälistyminen aja-
 tellaan korkeakouluissa useimmiten opiskelijoiden ja henkilökunnan liikkuvuutena, joten kie-
 lipolitiikkojen keskiössä on englannin kielen käytön ja englannin kielen ja kansalliskielten suh-
 teen määrittely. Saarisen ja Taalaksen mukaan tämä tekee näkyväksi jännitteen korkeakouluins-
 titiution kansallisen ja kansainvälisen roolin välillä. (Saarinen & Taalas 2017: 608.)

John Airey, Karen M. Lauridsen, Anne Räsänen, Linus Salö ja Vera Schwach ovat tar-
 kastelleet artikkelissaan (2017) englanninkielisen opetuksen lisäämisen vaikutuksia kielipoli-
 tiikkaan pohjoismaisissa korkeakouluissa. He havaitsivat, että lisääntyvä englanninkielinen
 opetus tuo hankaluuksia korkeakoulujen kielipolitiikkojen luomiselle. Kielipolitiikkojen luo-
 misen tarve englanninkielisen opetuksen lisääntymisen vuoksi nostaa keskusteluun politiikko-
 jen sisällöt ja tieteenalojen väliset erot. (mts. 570–571.) Aireyn, Lauridsenin, Räsänen, Salön ja
 Schwachin (mp.) mukaan yliopistojen kielipolitiikoilla on muitakin tarkoituksia kuin eri tie-
 teenalojen englannin kielen käytön aiheuttamiin ongelmiin reagoiminen. Heidän mukaansa laa-
 jat, kokonaisia yliopistoja koskettavat kielipolitiikat eivät voi käytännössä koskaan vastata

kaikkien tieteenalojen tarpeisiin, joten yliopistojen kielipolitiikkojen tulisi olla riittävät joustavia.

Kahdeksan ruotsalaisen yliopiston kielipolitiikkoja sisällönanalyysin keinoin tarkastellut Beyza Björkman (2014) puolestaan havaitsi, että ruotsalaisyliopistojen kielipolitiikkoja ajaa vahvasti ruotsin kansalliskielen säilyttämisen tarve ja ajatus siitä, että englannin kieli valtaa alaa yliopistoissa ruotsin kustannuksella (mts. 353). Björkman tarkasteli kielipolitiikkojen sisältöjä intertekstuaalisuuden, alkuperän ja sisällön näkökulmista. Intertekstuaalisuudella Björkman (mts. 344) tarkoittaa yliopistojen kielipolitiikkojen taustalla vaikuttavia asiakirjoja, joita Johnsonin (2013) mallin mukaisesti voidaan kutsua kielipolitiikan lähtökohdiksi. Ruotsalaisyliopistojen kielipolitiikkojen vahvimpia taustavaikuttajia ovat Ruotsin hallituksen asiakirjat, joista ajatus ruotsin kielen suojelemisesta on peräisin (Björkman 2014: 344). Ideologisuuden sijaan kielipolitiikkojen tulisi olla toimintaa ohjeistavia asiakirjoja, joissa kuvatut toimenpiteet perustuvat tutkimukseen ja kielen käyttöympäristön tutkimukseen. Organisaatioiden kielikäytänteiden tuntemus on tärkeää, jotta kielipolitiikka voidaan implementoida onnistuneesti. (mts. 358.)

Korkeakouluissa on tutkittu myös henkilökunnan suhtautumista englantiin opetuskielenä. Christian Jensen ja Jacob Thøgersen (2011) ovat tarkastelleet tanskalaisten luennoitsijoiden asenteita englannin käytöstä opetuksen ja ohjauksen kielenä. Jensenin ja Thøgersenin tutkimus on ensimmäisiä, jossa perehdyttiin opetushenkilökunnan kieli-asenteisiin ja heidän mielipiteisiinsä korkeakoulujen kansainvälistymisestä. Aineisto kerättiin lähettämällä kysely Kööpenhaminan yliopiston henkilökunnalle. Kysely sisälsi 17 asenteellista väittämää, jotka oli kerätty ja muokattu tutkimuskäyttöön Tanskassa käydystä julkisesta kielipoliittisesta debatista. Opetushenkilökuntaa pyydettiin asemoimaan itsensä annettujen väittämien perusteella. Tutkijat olivat jakaneet väittämät neljään pääteemaan:

1. Lisääntynyt englannin käyttö korkeakoulutuksessa haittaa tiedon leviämistä suurelle yleisölle
2. Opettaminen englannin kielellä heikentää opiskelijoiden oppimistuloksia
3. Englannin kielen käytön lisääntyminen uhkaa tanskan kielen tulevaisuutta akateemisena kielenä
4. Lisääntynyt englannin kielen käyttö opetuskielenä johtaa korkeampaan akateemiseen tasoon ja parempaan kansainväliseen kilpailukykyyn.

Osallistujia pyydettiin myös arvioimaan omaa englannin kielen taitoaan ja vastaamaan englanninkielisestä opetuksesta aiheutuvia ongelmia käsitteleviin kysymyksiin. Kyselyyn vas-

tasi yli 1100 henkeä. Jensen ja Thøgersen havaitsivat, että Kööpenhaminan yliopiston henkilökunta on jossain määrin huolestunut englannin kielen käytöstä opetuskielenä – yli kaksi kolmasosaa oli samaa mieltä englannin kielen käytön haitallisuutta kuvaavien väittämien kanssa. Loput vastaajista suhtautuivat kuitenkin huomattavan positiivisesti englannin kieleen ja näkivät, että sen käyttöä voitaisiin edelleen lisätä. Tuloksista oli havaittavissa, että asenteet englannin kieltä kohtaan ovat negatiivisempia, kun englannin kielen ajatellaan olevan käytössä tanskan sijaan, ja positiivisempia silloin, kun punnitaan englannin kielen vaikutuksia yliopiston kansainvälistymiselle (Jensen & Thøgersen 2011: 30). Tulokset ovat linjassa Saarisen ja Taalaksen (2017) tanskalaisia ja ruotsalaisia yliopistoja koskevien löydösten kanssa.

Tukholman yliopistossa toteutettiin (Bolton & Kuteeva 2012) hieman hieman Jensenin ja Thøgersenin (2011) asetelmaa muistuttava tutkimus, jossa tarkasteltiin henkilökunnan ja opiskelijoiden asennoitumista englantiin opetuskielenä. Tutkimuksen tuloksissa on suurempaa hajontaa kuin Jensenillä ja Thøgersenillä, mutta nähtävissä on samankaltainen trendi: 30–40% vastaajista pitää englannin käyttöä jonkinlaisena uhkana ruotsin kielelle (Bolton & Kuteeva 2012: 444). Tukholman yliopiston henkilökunta ei kuitenkaan ajattele englannin kielen käytön olevan epäedullista heidän yliopistolleen tai heille henkilökohtaisesti. Bolton ja Kuteeva nostavatkin esille mielenkiintoisen ideologisen eron englannin kielen ajattelusta uhkasta ja yliopiston pragmaattisesta todellisuudesta: englannin kieltä käytetään miltei alasta riippumatta vähintään ruotsin rinnakkaiskielenä. Tutkimuksessa esitetään, että käsitykset englannin kielen uhkaavuudesta ja epäedullisuudesta nousevat esiin silloin, kun englannin kielen käyttö luo esteitä oppimiselle ja kommunikaatiolle akateemisessa ympäristössä. Muissa konteksteissa englannin uhkaavuuden katsotaan liittyvän laajempaan ruotsin kieleen liittyvään huoleen myös akateemisten piirien ulkopuolella. (mp.)

Kaksikieliset pohjoismaiset yliopistot ovat kielipolitiikan näkökulmasta mielenkiintoisia tarkastelun kohteita. Jan K. Lindström ja Jenny Sylvén ovat vertailleet tutkimuksessaan (2014) Helsingin yliopiston kielipolitiikkaa eräisiin DYLAN-projektissa² mukana olleisiin suomalaisiin, suotsalaisiin ja norjalaisiin yliopistoihin. Yliopistot valittiin vertailuun siksi, että niillä on jonkinlainen olemassa oleva kansallisen enemmistö- ja vähemmistökielen asemaa korkeakoulutuksessa koskeva strategia. Helsingin yliopiston kielipoliittisten valintojen todetaan heijastelevan yhteiskunnan kielellistä tilannetta, vaikka Helsingin yliopisto onkin kaksikielisyytensä vuoksi erityisasemassa muihin suomalaisiin yliopistoihin verrattuna (Lindström & Sylvén 2014:

² DYLAN = Language dynamics and management of diversity, www.dylan-project.org

161). Lindström & Sylvén eivät ota tutkimuksessaan kantaa siihen, millaiseen tilanteeseen lisääntyvä englannin käyttö asettaa Helsingin yliopiston tai muut suomalaiset yliopistot. He suhtautuvat englannin kieleen akateemisena lingua francana, joka saattaa auttaa yliopistoja kansainvälistymispyrkimyksissään. Tutkijat esittävät, että yliopistojen tulisi tunnustaa pyrkii luomaan luontevia kielenkäyttötilanteita itsensä kannalta strategisesti merkittävälle kielille. Kielenkäyttömahdollisuuksien luomisen Lindström & Sylvén katsovat vaikuttavat positiivisesti monikielisyyssasenteisiin ja kielitaidon kehittymiseen. (mts. 162–163.) Mirja Saaren tutkimuksessa *Helsingin yliopisto kieliyhteisönä* (2012) todetaan, että Helsingin yliopistossa erityisesti ruotsinkieliset opiskelijat kokevat olevansa heikommassa asemassa äidinkieltensä vuoksi. Saaren haastatteluista käy ilmi, että englannin kieli on todellisuudessa Helsingin yliopiston arjessa toiseksi tärkein kieli suomen kielen jälkeen. Saari kuitenkin toteaa, ettei englannin kielen aseman vahvistamista pidetä ongelmana, eikä sen katsota kilpailevan kotimaisten kielten kanssa. (Saari 2012: 83.)

Virossa valtio on jo ryhtynyt toimiin eestin kielen aseman vahvistamiseksi akateemisissa yhteisöissä. Valtion pyrkimyksenä on lisätä englanniksi kirjoitettujen väitöskirjojen eestinkielisten abstraktien prosentuaalista osuutta sekä niiden pituutta. (Soler-Carbonell 2014: 430–431.) Josep Soler-Carbonell ehdottaa ratkaisuiksi eestin kielen aseman parantamiselle tietoisia kielipoliittisia toimia, joiden avulla eestiä saataisiin kehitettyä tieteen kielenä. Hänen näkökulmastaan sanaston kehittäminen tutkijoiden äidinkielellä johtaa parempaan opetuksen laatuun ja virolaisten tutkijoiden parempaan näkyvyyteen ja vaikuttavuuteen kansainvälisesti. (mts. 433.) Soler-Carbonell perustaa tuloksensa virolaisten tohtorikokelaiden määrään, heidän valitsemaansa tutkielman kieleen sekä heidän tieteenaloihinsa. Hän ei esitä artikkelissaan, millaisiin kielipoliittisiin toimiin valtion tulisi ryhtyä, vaikka hän alleviivaa toimien tarpeellisuutta.

Pohjoismaissa ja Virossa tehtyjen kielipoliittikkojen tarkastelu osoittaa, kuinka yhteisöt tekevät ja toteuttavat itsensä näköistä ja tarpeisiin perustuvaa kielipoliittikkaa. Ruotsalainen ja tanskalainen protektionistinen kieliäjäntä ei ole levinnyt henkilökunnan tai opiskelijoiden keskuuteen, vaan näissä maissa käytetään englantia edelleen sujuvasti osana akateemista toimintaa. Suomen tapauksessa mielenkiintoinen on Saarisen ja Taalaan (2017) tulos siitä, että korkeakoulujen kielipoliittinen ohjaus on jopa keventynyt, vaikka valtio on ottanut suuremman roolin kielipoliittisessa ohjauksessa 2000-luvulla (ks. luku 2.2.1 tässä tutkielmassa).

2.3 Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka

Jyväskylän yliopiston kielipoliittinen ohjelma hyväksyttiin yliopiston hallituksessa 6.10.2004, minkä jälkeen yliopistolle nimitettiin seuraava kielipoliittinen toimikunta vuosille 2007–2008 (Sallinen 2009). Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka oli ensimmäinen korkeakoulukieli-politiikka Suomessa (Johansson, Nuolijärvi & Pyykkö 2012: 18). Nykymuotoisen kielipolitiikan valmistelu aloitettiin vuonna 2011, kun rehtori Aino Sallinen päätti melko laajan 12-henkisen kielipoliittisen työryhmän asettamisesta. Työryhmän tehtäväksi määrättiin Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan luonnoksen laatiminen sekä politiikkalinjausten integroimista ja yliopiston strategiaa tukevan toiminnan tukeminen. Kirjeessä spesifioidaan tarkasti, missä asioissa kielipoliittisia linjauksia erityisesti tarvitaan. Asettamiskirjeessä mainitaan myös kansainvälisyyden ja kansainvälistymisen olevan yliopiston strategian keskeisiä teemoja, joiden saavuttamista selkeä kielipolitiikka tukee. (Jyväskylän yliopisto 2011.) Ajatus kielipolitiikasta kansainvälistymisen vauhdittajana ei ole Jyväskylän yliopistossakaan uusi.

Edellinen nykymuotoinen kielipolitiikka hyväksyttiin Jyväskylän yliopiston hallituksen kokouksessa 25.1.2012. Kielipolitiikka oli jaettu kolmeen eri teemaan: Jyväskylän yliopisto työyhteisönä, opiskeluympäristönä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Lisäksi kielipolitiikalle oli määritelty sen tausta ja tavoitteet, sekä kuvattu toimintatavat asetettujen tavoitteiden seurantaan. Kielipoliittinen toimikunta valtuutettiin muodostamaan yksityiskohtainen toimenpideohjelma kevään 2012 aikana. (JYUKIEPO 2012.) Toimenpideohjelma luovutettiin rehtorille 14.6.2012, ja siinä kuvattiin tavoitteiden vaatimat toimenpiteet, niistä vastuulliset tahot ja mainittujen toimenpiteiden kustannusvaikutus yliopistolle (JYUKIEPO TPO 2012). Vuoden 2012 kielipolitiikan perustavana ajatuksena on visio Jyväskylän yliopistosta monikielisenä ja kulttuurisena akateemisena ympäristönä, joka on perinteiltään suomenkielinen. Monikielisyys ja -kulttuurisuus pyritään kielipolitiikan mukaan näkemään resurssina, jota tulee hyödyntää tavoitteellisesti koko yliopistoyhteisössä. (JYUKIEPO 2012: 1.)

Nykyinen kahdeksanjäsenisestä seitsemään supistunut kielipoliittinen toimikunta aloitti toimintansa 15.3.2013. Toimikunnan tehtäviksi määriteltiin yliopiston kielipolitiikan ja sen toimenpideohjelman laatiminen, päivittäminen sekä ohjelman toteutumisen edistäminen, seuraminen ja arviointi. Asettamiskirjeessä vaaditaan toimikuntaa hyödyntämään kielipolitiikan laatimisessa Jyväskylän yliopistossa tehtävää kielen, kielipolitiikan, viestinnän ja kulttuurin tutkimusta sekä käyttämään kansainvälisesti tunnustettuja, tutkimuspohjaisia indikaattoreita. (Jyväskylän yliopisto 2014b.) Uusi toimikunta laati myös seurantaraportin edellisen kielipolitiikan

ja sen toimenpideohjelman toteutumisesta. Raportti julkaistiin 20.1.2014, ja se sisältää arvion vuosien 2012–2013 kielipoliittisen ohjelman toteutumisesta sekä jatkotoimenpide-ehdotukset vuodelle 2014. Lisäksi raportin liitteeksi on annettu esimerkit kieli- ja viestintäopintojen ja pääaineen opintojen integroimisesta, tiedekuntien ja yksiköiden kielipolitiikkaa ja sen toimenpideohjelmia soveltavat suunnitelmat ja kielipoliittisen toimikunnan kommentit Jyväskylän yliopiston henkilöstöohjelman tarkistamiseksi. (Jyväskylän yliopisto 2014a.)

Kielipolitiikan toimenpideohjelman seurantaraportti noudattaa muodoltaan kielipolitiikan toimenpideohjelman rakennetta. Toimikunta on siinä arvioinut asetettuja tavoitteita, vastuullisia tahoja ja kustannusvaikutuksia ja antanut tilannekatsauksen kielipolitiikasta tammikuussa 2014. Tämän lisäksi toimikunta esitti jatkotoimenpiteitä vuodelle 2014. Laajoihin aatteellisiin kielipoliittisiin ja yksityiskohtaisiin kielikoulutuspoliittisiin tavoitteisiin on reagoitu kirjavin tavoin, mutta tästä huolimatta jokaista toimenpideohjelman tavoitetta on jollain tavalla edistetty. Toimikunta on antanut jokaiselle tavoitteelle jatkotoimenpide-ehdotuksen, mikä on käytännössä tarkoittanut toimenpideohjelman jatkamista yhdellä vuodella. Jatkotoimenpiteissä on haluttu kiinnittää huomiota erityisesti kielipolitiikkaan kansainvälistymisen tukena, opiskelijoiden kieli-, viestintä- ja kulttuuriosaamisen kehittämiseen osana tutkintoja ja henkilötön kieli-, viestintä- ja kulttuuritaitojen kehittämiseen osana kehitys- ja arviointikeskusteluja ja työsuunnitelmia. Kielipoliittinen toimikunta esittää raportissa, että yliopiston kielipolitiikka päivitetään vuoden 2014 aikana, ja uudelle kielipolitiikalle laaditaan toimenpideohjelma vuosille 2015–2016. (Jyväskylän yliopisto 2014a.)

Toimikunta sopi rehtori Matti Mannisen kanssa, että uuden toimenpideohjelman tavoitteille laaditaan seurannan mahdollistavat indikaattorit. Toimikunta määrättiin tarkentamaan eräitä kielipolitiikan toimenpideohjelman linjauksia. Osa toimenpiteistä ei varsinaisesti liity kieleen itseensä, vaan enemmänkin yliopiston muuhun toimintaan, jota kielipolitiikka koskettaa. Liittyen kielipolitiikan rooliin kansainvälistymisen tukena haluttiin esimerkiksi määritellä, mille aloille jatkossa voidaan perustaa kansainvälisiä maisteriohjelmiä ja millaisilla laadunvarmistus- ja perustamiskriteeristöillä vieraskieliset koulutusohjelmat jatkossa toteutetaan. Opiskelijoiden kieli-, viestintä- ja kulttuuriosaamisen kehittämisen osana haluttiin muun muassa lisätä tutkintosääntöön linjaus kieli- ja viestintäopintojen määrästä, lisää systemaattista ohjausta kansainvälistymistaitoihin sekä kieli- ja viestintäopintojen integroiminen pääaineopintoihin. Henkilöstön kieli-, viestintä- ja kulttuuritaitoihin haluttiin vaikuttaa ottamalla kielipolitiikan linjaukset mukaan henkilöstönkehittämissuunnitelmaa, vakiinnuttaa *Teaching academic content through English* (TACE) -koulutus ja ottaa kielipolitiikan mukaiset kielitaitovaatimukset osaksi yliopiston rekrytointiohjeita. (Jyväskylän yliopisto 2014a: 17–18.)

Uusin Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka hyväksyttiin yliopiston hallituksen kokouksessa 22.4.2015. Sen toimenpideohjelma hyväksyttiin rehtorin päätöksellä samana päivänä. Asiakirjan ensimmäinen luku ja käytännössä katsoen alaotsikko on *Kielipolitiikka yliopiston kansainvälisyyden tukena ja vauhdittajana*. Kansainvälisyys onkin teema, joka toistuu asiakirjassa usein. Vuoden 2015 kielipolitiikka pyrkii edelleen näkemään monikielisuuden ja -kulttuurisuuden resursseina ja pitää lähtökohtanaan näkemystä kielestä viestinnällisenä kompetensina. Poliitiikan mainitaan ennakoivan monikielisen ja monikulttuurisen sekä kansainvälistyneen yhteiskunnan yliopistolle asettamia haasteita ja täsmentävän yliopiston strategisia tavoitteita. Kielipoliittiset toimenpiteet on myös vuoden 2015 asiakirjassa jaettu työympäristöä, opiskeluympäristöä ja yhteiskunnallista vuorovaikutusta koskeviin lukuihin. (JYUKIEPO 2015: 1–3.) Kielipolitiikan toimenpideohjelma vuosille 2015–2016 on rakenteeltaan edeltäjänsä kaltainen: se sisältää taulukkomuodossa eriteltyt tavoitteet, vastuulliset tahot sekä tavoitteiden saavuttamisen indikaattorit ja seurannan (JYUKIEPOTPO 2015).

Kuten kielipolitiikan teoriaan ja tutkimukseen perehtyminen osoittaa, on kielipolitiikan tarkastelu varsinkin suomalaisessa kontekstissa tarpeen (Saarinen 2012). Seuraavassa luvussa käsittelem kiiittistä diskurssintutkimusta ja systeemis-funktionaalista kieliteoria ja esittelen niihin liittyvää käsitteistöä.

3 KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI JA SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELITEORIA

Tässä luvussa käsittelem kriittistä diskurssianalyysiä (CDA) ja systeemis-funktionaalista kieliteoriaa (SF-teoria), jotka ovat analyysimetodieni pohjateorioita. Norman Fairclough'n ajatusten pohjalta tehty (1989, 1992) kriittinen diskurssianalyysi ei ole varsinaisesti tutkimuksen metodi (Fairclough & Chouliaraki 1999: 139), vaan ennemminkin viitekehys, jonka avulla kieltä voidaan tarkastella, ja joka tarvitsee tuekseen lingvistisen analyysin metodin. M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalinen kieliteoria (1973) puolestaan on lähempänä lingvistisen analyysin metodia, mutta sisältää silti niin perustavanlaatuisia kielen filosofiaan liittyviä ajatuksia, ettei sen käsitteleminen pelkkänä metodina ole mielekäästä. Selkeyden vuoksi olen suonut CDA:lle ja SF-teorialle oman lukunsa, jossa käsittelem niiden perusajatuksia ja käsitteistöä. Näiden teorioiden käytöstä aineiston analyysissä käsittelem luvussa 4.

3.1 Kriittinen diskurssianalyysi

Kriittinen diskurssianalyysi (tästäedes CDA, *critical discourse analysis*) on yhteiskunnallis-kielitieteellinen viitekehys tai kielen ja yhteiskunnan suhteiden analyysin muoto, jonka avulla voidaan tarkastella kielen suhdetta valtaan ja ideologioihin. CDA tarkastelee sosiaalisen kanssakäymisen kielellisiä muotoja ja kielen kautta ilmenevää vallankäyttöä usein lauseita tai virkeitä laajemmalla tasolla. (Pietikäinen 2000, Fairclough 1995: 2; Fairclough & Wodak 1997: 258.) Norman Fairclough'n (1995: 7) ja CDA:han vakiintuneen näkemyksen mukaan *diskurssi* tarkoittaa kielen käyttöä osana sosiaalista kanssakäymistä, mikä tarkoittaa diskurssianalyysin olevan tekstien analysointia osana sosiokulttuurisia käytänteitä. Analyysissä on kiinnitettävä huomiota tekstin muotoon, rakenteeseen ja järjestymiseen kaikilla tasoilla, tekstin fonologiseen, kieliopilliseen ja leksikaaliseen järjestymiseen, puheenvuorojen vaihtumiseen ja jakautumiseen sekä argumentaation rakenteeseen (mp.). Kriittisyys diskurssianalyysissä tarkoittaa löyhästi tulkittuna sitä, että tutkimuksen kohteena on kielen ja sosiaalisen vallankäytön suhde (Pietikäinen 2000: 195).

Yksinkertaisimmillaan käsitteen **diskurssi** voidaan tulkita tarkoittavan kieltä sosiaalisessa kanssakäymisessä (Scollon & Scollon 2004: 2). Sana diskurssi (*discours*) on alun perin ranskaa ja tarkoittaa puhetta, esitelmää, juttelua tai jaarittelua. Teoreettisemman merkityksen

sana on saanut 1960- ja 1970-luvuilla lukuisten tieteenalojen uudistusten ja murrosten kautta. Diskurssi-käsitettä käytetään kielitieteellisen kriittisen diskurssintutkimuksen piirissä kahdella tavalla. Yksikkömuotoisella diskurssi-käsitteellä tarkoitetaan teoreettista näkemystä kielenkäytöstä sosiaalisen toiminnan resurssina, kun taas monikkomuotoisella **diskurssit**-käsitteellä ilmaistaan kieliyhteisön käyttämää ja tunnistamaa kielenkäytön ja asioiden merkityksellistämisen tapaa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 27.)

Diskurssilla tarkoitetaan kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana ja diskursseilla vakiintuneita, yleisessä käytössä olevia kielenkäytön tapoja (esim. politiikan diskurssi, akateeminen diskurssi). Diskurssi ja diskurssit muodostavat jatkumon kielen mikrotason ja yhteiskunnallis-historiallisen makrotason välillä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 2007.) Esimerkiksi Michel Foucault (2005) käyttää diskurssien käsitettä juuri tällä tavalla: diskurssit ovat aikakaudelle tyypillisiä, kielenkäytön kautta muodostuvia todellisuuden ymmärtämisen tapoja. Norman Fairclough (1992: 63) puolestaan määrittelee diskurssin kielen kautta: hän käsittää kielen sosiaalisten käytänteiden muotona, joka ei koostu pelkästään tilanteisista muuttujista. Fairclough'n mielestä diskurssi on toiminnan ja representaation muoto. Diskurssin ja kielen ajattelemisen toimintana tarkoittaa Fairclough'n näkemyksen mukaan sitä, että kielen käyttö (sosiaalisessa kontekstissa) on jotain, minkä mukaan ihmiset toimivat. Diskurssi representaation muotona taas tarkoittaa kielen ja diskurssien kykyä muokata, representoida ja antaa merkityksiä maailmalle. (mts. 63–64.)

Humanistis-yhteiskunnallisissa tieteissä muutokset olivat enimmäkseen vastaliike aikaisemmin valinneelle strukturalistiselle käsitykselle kielestä ja yhteiskunnasta. Toisin kuin rakenteiden tarkasteluun keskittyvässä strukturalismissa, niin sanotun kielellisen käänteen jälkeisissä tutkimuksissa keskityttiin kielen ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen ja keskityttiin kielenkäyttöön aidoissa ympäristöissä. Diskurssintutkimuksen kannalta tässä muutoksessa oleellisinta oli kielenkäytön nouseminen tutkimuksen ja teoretisoinnin keskiöön humanistisissa ja yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 23–24.) Kielitieteilijän näkökulmasta diskurssi on useimmiten kirjoitusta tai puhetta, yhteiskuntatieteilijöille se taas on laajempi, teoreettinen käsite, joka on yhteydessä tiedon käsitteeseen ja siihen, kuinka tieto syntyy, muokkautuu ja välittyy diskurssien kautta (Luukka 2000: 135).

Diskurssintutkimus on tasapainottelua lukemattomien erilaisten kielenkäyttötilanteiden ja -tapojen välillä. Vaikka diskurssintutkimukseen liittyvän funktionaalisen kielikäsitteen mukaan kieli onkin aina tilanteista ja kontekstisidonnaista, on kielenkäytöllä silti aina tavoite ja päämäärä, joita ohjaavat juuri tilanteen, kontekstin, kielenkäyttäjien kieliresurssien ja heidän tavoitteidensa yhdistelmä. Kielenkäytön makrotaso yhdistyy näin sosiaaliseen makrotasoon.

(Pietikäinen & Mäntynen 2009: 37.) Diskursseja tutkitaan, sillä niillä katsotaan olevan vaikutusvaltaa kieleen, sen käyttäjiin, ympäröivään yhteiskuntaan sekä sosiaalisiin käytänteisiin. Tutkimuskohteena on tästä syystä kielenkäytön ja kontekstin välinen dynaaminen suhde, jota tarkastellaan kielen kolmen keskeisen funktion kautta: 1. miten maailmaa, sen tapahtumia ja toimijoita representoidaan 2. millaisia suhteita ja identiteettejä heille kielen kautta rakentuu ja 3. kuinka toiminta järjestyy kielellisesti. (mts. 52.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä tarkastellaan usein kahta kieleen liittyvää sosiaalista prosessia: sitä, kuinka maailmaa kuvataan kielen avulla ja sitä, millaista vuorovaikutus diskurssien vaikutuksesta on. Kriittisesti diskurssia analysoiva ajattelee kaikkien tekstien osallistuvan maailman ja yhteiskunnan muokkaamiseen yhdessä sosiokulttuuristen käytänteiden kanssa. Kieli yhdessä tiettyjen käytänteiden, kuten hallinnollisten, poliittisten tai journalististen käytänteiden kanssa saattaa vahvistaa tai heikentää joitain näkemyksiä tai joidenkin ryhmien asemaa. (Pietikäinen 2000: 198.) Kriittisyydellä viitataan CDA:ssa siihen, kuinka analyysin avulla voidaan tehdä näkyväksi ja kritisoida tekstien, yhteiskunnan ja sosiokulttuuristen käytänteiden välisiä suhteita (Fairclough 1995: 97). Kielipolitiikan tutkija voi CDA:n avulla tarkastella esimerkiksi yksittäisen tekstin vaikutusta muihin teksteihin, sitä, kuinka poliittiset toimijat omaksuvat tekstit osaksi omia diskurssikäytänteitään tai sitä, miten sosiokulttuuriset käytänteet yhdessä tekstien kanssa vaikuttavat ihmisten näkemyksiin, asemaan tai diskursseihin.

Vallalla tarkoitetaan kriittisen diskurssitutkimuksen piirissä diskursiivisiin tapahtumiin osallistuvien välistä epäsymmetriaa ja heidän eritasoisia mahdollisuuksiaan hallita tekstien tuottamista, levittämistä ja kuluttamista sosiokulttuurisissa konteksteissa. Diskursiivisen vallan avulla vallitsevaa diskurssia hallitsemalla voidaan hallita ja ylläpitää tiettyjä ideologisesti lauantuneita diskurssikäytänteitä. (Fairclough 1995: 2.) Valta on erityisen tehokasta luonnollistuksessaan ja muuttuessaan automaattiseksi osaksi ideologioita ja sosiokulttuurisia käytänteitä. Vallan luonnollistumisen myötä tietyt näkökulmat, puhetaan ja diskurssit vaikuttavat epäideologisilta. (mts. 90–91.)

Kieli on CDA:n näkökulmasta keskeinen yhteisöjen sosiaalista todellisuutta ja sosiokulttuurisia käytänteitä muokkaava ja rakentava konstruktionistinen elementti. Diskurssin tunnistaminen osaksi sosiokulttuurisia käytänteitä vaatii tunnistamaan diskurssin kaksisuuntaisen eli dialektisen suhteen diskurssiaktin, kielenkäyttötilanteen, instituutioiden ja sosiaalisten rakenteiden välillä. Dialektisuus tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että samalla kun diskurssit muokkaavat sosiaalista todellisuutta, myös sosiaalinen todellisuus muokkaa diskursseja. Kielenkäytön kautta luodaan, rakennetaan, uusinnetaan, ylläpidetään ja muokataan yhteiskunnan rakenteita, jotka puolestaan muokkaavat kielessä esiintyviä diskursseja. (Fairclough & Wodak 1997:

258.) CDA:n avulla ei kuitenkaan pelkästään pyritä tunnistamaan erilaisia diskursseja, vaan paljastamaan niiden luomia valtasuhteita yhteiskunnassa. CDA ei ole täysin riippumattoman objektiivinen tutkimusala – se on nähtävä myös eräänlaisena sosiaalisen intervention välineenä, jonka avulla voidaan tunnistaa ja paljastaa yhteiskunnan epäkohtia. (mts. 258–259.)

Diskurssintutkijalle *teksti* tarkoittaa kaikkea puhuttua, kirjoitettua tai muuten merkityksellistä semioottista inhimillistä toimintaa (mm. Pietikäinen & Mäntynen 2009; Blommaert 2005; Fairclough 1995). Lähtökohta on sopiva myös kielipolitiikan tutkimukseen, jossa kielipolitiikka voidaan nähdä monitasoisena ja -tahoisena yhteiskunnallisena ilmiönä, jonka tulkitaan ja omaksumiseen vaikuttavat melko samat tekijät kuin diskursseillakin. David Cassels Johnson (2004) näkeekin kielipolitiikan faircloughilaisittain diskursiivisena toimintana, sillä kielipolitiikka on jatkuvaa neuvottelua eri tekstien ja diskurssien välillä. Bernard Spolskyn (2004) ajatus kieliyhteisön kielipolitiikasta on samankaltainen. Spolsky näkee, että kielipolitiikkaa eivät ole pelkästään asiakirjat tai viralliset käytänteet, vaan myös niihin liittyvät asenteet, tavat ja uskomukset. Kielipolitiikan tutkija joutuu käymään jatkuvaa neuvottelua siitä, mikä on kielipolitiikkaa, kun taas diskurssintutkijalle Johnsonin ja Spolskyn näkökulma on hyvin selkeä: kieli on sosiaalista toimintaa, joten kaikki siihen liittyvä (myös kielipolitiikka) on teksteissä uusintuvaa, diskurssien muokkaamaa ja muokattavaa.

Kielipolitiikan tutkijaa kiinnostaa myös kielen ja yhteiskunnan dialektinen suhde. Poliittiset tekstit ovat usein eksplisiittistä vallankäyttöä ylhäältä alas, jolloin tekstien luojilla on selkeä valtasuhde niihin, joita teksti koskettaa. Pietikäinen (2000: 198–199) toteaa, että kriittisen diskurssianalyysin avulla voidaan tutkia rakenteita ja tekijöitä, jotka rajoittavat kielenkäyttöä. Eksplisiittisten politiikkojen analysoinnin sijasta CDA:n avulla voidaan tarkastella esimerkiksi tekstien homo- tai heterogeenisyyttä. Homogeenisessä tekstissä on vain yksipuolisia näkökulmia, kun taas heterogeeninen teksti ottaa huomioon useat näkemykset ja näkökulmat. Koska kielipolitiikat ovat usein eksplisiittisen määrääviä tekstejä, on tulkintoja niiden homo- tai heterogeenisyydestä tehtävä tulkitsemalla tekstien intertekstuaalisuutta. Tekstit ovat diskurssien esiintymisympäristöjä, joissa vallalla olevia diskursseja etsimällä ja löytämällä voidaan havaita yhteiskunnallisia rakenteita ja valtasuhteita, joihin diskurssit vaikuttavat. (mp.) Kielipolitiikan tutkijan ei kannatakaan kysyä ”mitä tässä sanotaan?” vaan ”miksi tässä sanotaan?”.

3.2 Kriittinen diskurssianalyysi kielipolitiikan tutkimuksessa

Norman Fairclough'n (1989, 1992, 1995) kriittisen diskurssianalyysin viitekehys on teoria kielen, yhteisön ja yhteiskunnan suhteesta. Fairclough tarkastelee sosiokulttuurista muutosta yhteiskunnassa **intertekstuaalisuuden** käsitteen kautta. Hänelle intertekstuaalisuus tarkoittaa tekstien kykyä lainata ja yhdistellä piirteitä muista teksteistä ja tyyllilajeista. Intertekstuaalisuuden tarkasteleminen mahdollistaa tekstien välisen todellisuuden ja diskursiivisen muutoksen tarkastelun. Mikään teksti ei ole olemassa tyhjiössä, vaan se on aina muiden tekstien, tekstilajien ja diskurssien muokkaamaa. Intertekstuaalisuus voidaan jakaa edelleen ilmeiseen intertekstuaalisuuteen ja interdiskursiivisuuteen. Ilmeinen intertekstuaalisuus on selkeästi ja näkyvästi ilmaistua intertekstuaalisuutta, kun taas interdiskursiivisuus on diskursseihin uponnutta, piilossa olevaa intertekstuaalisuutta. (Fairclough 1992: 84–85.) Kielipolitiikan tutkimuksen kannalta intertekstuaalisuuden tarkasteleminen on hedelmällistä, sillä asiakirjojen ja politiikkojen lähtökohta tai niiden taustalla vaikuttava diskurssi on harvoin selkeä.

Faircloughilaisittain kriittinen diskurssianalyysi jakautuu kolmeen eri osa-alueeseen: 1. kirjoitettujen tai puhuttujen tekstien, 2. diskurssikäytänteiden ja 3. sosiokulttuuristen käytänteiden analyysiin (ks. kuvio 1 seuraavalla sivulla). Diskurssikäytännillä tarkoitetaan sosiokulttuurisessa kontekstissa muodostunutta puhumisen muotoa ja tapaa, sosiokulttuurisilla käytännillä taas sosiaalisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen ympäristön muodostamia tapoja ja odotuksia. (Fairclough 1995: 2.) Fairclough'n analyysiviitekehys on yhdistelmä kolmea diskurssianalyysin perinteistä lähestymistapaa: tekstin analyysiä, (makro-) sosiaalisten käytänteiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden suhteen analyysiä ja (mikro-) sosiaalisten käytänteiden tuottamisen analyysiä. (mts. 73). Fairclough (mts. 96) toteaa viitekehýksensä sopivan diskurssien ja sosiokulttuurisen muutoksen analyysiin siksi, että se korostaa sosiaalisten käytänteiden ja kielen välisiä yhteyksiä. Viitekehys myös helpottaa mikrotason diskurssien analyysin ja makrotason analyysin, kuten kielipolitiikan tarkastelun, yhdistämistä.

Fairclough'n metodi koostuu tekstin lingvistikuvailusta (*description*), tuottavien ja tulkitsevien diskursiivisten prosessien ja tekstin välisen suhteen tulkinnasta (*interpretation*) ja diskursiivisten ja sosiokulttuuristen prosessien välisten suhteiden selittämisestä (*explanation*). Lähestymistavan erikoispiirre on sosiokulttuuristen käytänteiden ja tekstin välisen yhteyden tarkastelu diskursiivisten käytänteiden kautta. Diskursiiviset käytännöt määrittävät, kuinka teksti tuotetaan tai tulkitaan laajemmassa, erilaisiin valta-asetelmiin, hegemonioihin ja ideologioihin perustuvassa sosiokulttuurisessa kontekstissa. (Fairclough 1995: 96–97.)

Kuvio 1: Fairclough'n kriittisen diskurssianalyysin (1992: 73) analyysiviitekehys.

Diskursiivisiin käytänteisiin kuuluvat tekstin tuottamisen, jakamisen ja kuluttamisen prosessit, joiden luonne vaihtelee sosiokulttuurisen kontekstin mukaan. Tekstit tuotetaan tietyissä sosiaalisissa ympäristöissä tietyllä tavalla, ja joillain teksteillä on toisia vakiintuneemmat diskursiiviset käytänteet. Myös tekstien kuluttamisen tapa vaihtelee: jotkin tekstit on eksplisiittisesti tarkoitettu vallankäytön välineiksi, toiset taas informatiivisiksi. Tekstien intentioiden lisäksi niiden kuluttamiseen vaikuttaa kuluttajan asema. (Fairclough 1992: 78–79.) Esimerkiksi kuitilla voi olla hyvin erilainen funktio asiakkaan ja kauppiaan silmissä – toinen voi ajatella kuittia vain jätteenä, toiselle se taas on lain määräämään kirjanpitokäytäntöeseen liittyvä teksti.

Sosiokulttuuriset käytänteet ovat osa yhteiskunnallista kontekstia, johon teksti ja diskursiiviset käytänteet liittyvät (Fairclough 1992: 4). Esimerkiksi tavat ja uskomukset sekä taloudellinen, poliittinen ja institutionaalinen tilanne ovat osa sosiokulttuurista ympäristöämme, joka vaikuttaa sosiokulttuuristen käytänteiden muotoon ja sisältöön (mts. 71). Sosiokulttuurisia käytänteitä tarkastelemalla voidaan tutkia tekstien institutionaalista ja yhteiskunnallista rakentumista sekä tekstien vaikutusta diskursiivisiin käytänteisiin (mts. 4). Diskursiiviset käytänteet ovat tekstien ja sosiokulttuuristen käytänteiden välissä ikään kuin yhdistämässä mikro- ja makrotason diskurssitapahtumat (mts. 80). Kielipolitiikan tutkimuksessa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi kielipolitiikan tekstien, niihin liittyvien diskurssien ja kielipolitiikkaan liittyvien val-

lan rakenteiden tarkastelua. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kielipolitiikkaa juuri fairclough-laisen viitekehyksen kautta keskittyen tekstien, diskurssien ja vallan suhteeseen kielipolitiikassa (kuten kuviossa 1 on esitetty).

3.3 Systemis-funktionaalinen kieliteoria metodina

Kriittinen diskurssianalyysi ei vakiintuneista käytänteistään huolimatta ole varsinaisesti kielitieteellinen metodi (Fairclough & Chouliaraki 1999: 16). Tutkijan on sovellettava analyysissään erilaisia metodeja ja lähestymistapoja, jotka ovat sopivia tutkimuksen aineistolle ja tutkimuskysymyksille. Kielipoliittisessa analyysissä tutkijat tyytyvät usein kielipolitiikan kuvaamiseen, prosessien avaamiseen tai kielipoliittisten diskurssien etsimiseen tarkemman lingvistisen analyysin sijaan. Jos tutkija haluaa tarkastella kielipolitiikkaa Norman Fairclough'n (1992: 73) kolmitasoisesta analyysiviitekehyksen avulla, tarvitsee hän metodin myös tekstuaaliseen analyysiin. Norman Fairclough ja Lilie Chouliaraki (1999: 139) toteavat, että M. A. K. Hallidayn systemis-funktionaalinen kieliteoria (tästä SF-teoria) on toimivin lingvistisen analyysin väline yhdessä kriittisen diskurssianalyysin kanssa. Yhdistelmä on luonteva, sillä SF-teoria yhdistää kielen rakenteen teorian kiinteästi kriittisiin yhteiskunnallisiin teorioihin (Halliday & Chouliaraki 1999: 139). SF-teorian perusajatus on, että kieli on sosiaalista toimintaa (Shore 2012b: 159), joka perustuu merkitysten rakentamiseen ja vastaanottamiseen (Halliday 1994: xvii), mikä sopii erityisen hyvin kriittisen diskurssianalyysin ajatuksiin kielen, yhteiskunnan ja sosiaalisen toiminnan suhteesta.

3.3.1 Systemis-funktionaalisen kieliteorian peruskäsitteitä

Ajatus kielenkäytön eri lajeihin perustuu M. A. K. Hallidayn oppi-isän J. R. Firthin ajatuksiin kielenkäytöstä sosiokulttuurisessa kontekstissa. Firth ajatteli, että kielenkäyttö jakautuu neljään lajiin: **1.** tilannekonteksti **2.** osakieli **3.** merkityksen hajottaminen eri tasoihin ja **4.** merkitysten analyysi systeemeinä ja rakenteina. Kieli sosiokulttuurisessa kontekstissa tarkoitti Firthille kielen yhdistämistä *kontekstiin* ja sen puhujiin. Esimerkiksi toinen kielenkäytön laji **osakieli** antoi Firthin teoriassa mahdollisuuden tarkastella yhtä kielen osaa kokonaisen kielen tarkastelun sijaan. Hänen mukaansa kielen analyysin tulee pyrkiä merkitysten kuvaamiseen, joka yhdistettynä ajatukseen kielen kontekstuaalisuudesta johtaa mielekkäästi juuri kielen käyttötapojen tutkimukseen. (Shore 2012a: 132–134.) Tärkeä osa Firthin teoriaa oli myös **tilannekonteksti**,

jonka Firth määritteli dynaamiseksi kielelliseen tapahtumasarjaan perustuvaksi kuvioksi (*schematic construct of language events*), joka muodostuu tilanteen osallistujien, ei-kielellisen toiminnan, kielellisen toiminnan ja tilanteeseen olennaisesti kuuluvien esineiden kautta. Nämä tekijät vaikuttavat Firthin mukaan eniten siihen, kuinka kieltä käytetään tietyssä tilanne- tai kulttuurikontekstissa. (Firth 1957: 182.)

Michael Halliday alkoi 1960-luvulla kehittää J. R. Firthin ajatusten pohjalta omaa teoriaansa, josta lopulta muodostui **systemis-funktionaalinen kieliteoria** (Shore 2012a: 134). Halliday kutsuu kieliteoriaansa funktionaaliseksi, koska se perustuu funktionaaliseen viitekehykseen formalistisen sijaan (Halliday 1994: xv). Formalistinen kielitiede tarkastelee kielen abstraktia muotojärjestelmää ja sen osien välisiä suhteita, kun taas funktionaalinen kielitiede on kiinnostunut siitä, miten kieli toimii sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä. Kielitieteellisesti funktionaalisuus on enemmänkin lähestymistapa tai viitekehys, eikä varsinainen teoriamalli. Ensimmäisten kielenkäytön funktiota kuvaavien mallien tarkoituksena oli kuvata, miten kieltä käytetään eri tarkoituksiin, kuten asenteiden ilmaisuun, vaikuttamiseen tai sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Yhteistä Hallidayn ja varhaisten mallien välillä on se, että fonologiset, kieliopilliset ja semanttiset rakenteet määrittyvät sosiaalisessa kontekstissa. Kieltä tai sen muotoja ei voi ymmärtää tai kuvata tyhjiössä, sillä käyttökonteksti on aina otettava huomioon. (Luukka 2002: 107; 2000: 135–138.)

SF-teorian näkökulmasta kieli ei ole pelkästään ennalta määriteltyjä kategorioita ja rakenteellisia malleja, jotka voitaisiin kuvata tyhjentävästi ilmaisemalla kaikki mahdolliset kieliopilliset lauseet. Kieli on semioottinen järjestelmä muutenkin kuin merkkien muodossa – se on merkityksenannon (tai tarkoittamisen, *meaning*) systemaattinen resurssi, jota voidaan kutsua myös **merkityspotentiaaliksi**. Kielen keskeinen tehtävä on merkitysten välittäminen, joten kielitieteen tehtäväksi jää selvittää, kuinka merkityksiä välitetään vuorovaikutuksessa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä kielen avulla. Rakenne on SF-teoriassa alisteinen merkitykselle, eikä – kuten formalistisissa kieliopissa – päinvastoin. Puhuessaan ihminen valitsee ensin merkityksen ilmaisun, funktion, ja sitten vasta sopivan rakenteen. (Halliday 1985: 7–8.) Hypoteesi funktionaalisuudesta on tärkeä osa hallidaylaisen kielentutkimuksen kehittymistä (Shore 2012a: 145).

J. R. Firthin osakieli-termi kehittyi Hallidayn teorioissa termiksi **rekisteri**, jolla tarkoitetaan käyttötilanteen mukaan muokkautuvaa ja määräytyvää kielen funktionaalista muotoa. Kieli itsessään on merkityspotentiaali, kun taas rekisteri on tilanteeseen sidottu osapotentiaali, joka esiintyy puheessa leksikogrammaattisina valintoina. Erilaisia rekistereitä kuvatakseen

Halliday uudisti ja systematisoi Firthin tilannekonteksti-käsitettä. Hän käyttää kolmea abstraktia muuttujaa: **alaa** (*field*), **osallistujarooleja** (*tenor*) ja **kielen ilmenemismuotoa** (*mode*)³. (Shore 2012a:134.)

Ala on yksinkertaisesti se sosiaalisen toiminnan osa, johon teksti liittyy, kuten opettaminen tai ruoan tilaaminen. Halliday kuitenkin erottaa edelleen toiminnan alan (opettaminen) ja sisällön alan, jota toiminnan alalla käsitellään (opetusta voi antaa useissa oppiaineissa). **Osallistujaroolit** ovat ne sosiaaliset roolit ja niihin liittyvät muuttujat, jotka ovat tilanteen kannalta olennaisia. Rooleja voisivat esimerkiksi olla opettaja ja oppilas ja muuttujia ensitapaaminen tai sukulaisuussuhde. Halliday erottaa myös osallistujaroolit kahteen tasoon: sosiaalisiin ja kielellisiin rooleihin. Sosiaaliset roolit ovat usein kielestä riippumattomia, kun taas kielelliset roolit tuotetaan ainoastaan kielellisesti (kysyjä, vastaaja, kuuntelija, keskeyttäjä). **Ilmenemismuoto** tarkoittaa sitä, kuinka kieli toimii missäkin tilanteessa. Halliday viittaa käsitteellä vuorovaikutuksen kanavaan (onko kieli esimerkiksi puhuttua, kirjoitettua, litteroitua) ja tilannesidonnaisuuden asteeseen (kuinka suuri osa sosiaalisesti toiminnasta toteutuu kielellisesti ja kuinka suuri osa ei-kielellisesti). Ilmenemismuodolla voidaan ilmaista myös sitä, mihin kielellä pyritään: opettamiseen, argumentointiin vai anteeksi pyytämiseen. (Shore 2012a: 135.)

Suomen kieleen soveltuvaa systeemis-funktionaalista teoriaa sovitellut Susanna Shore (mm. 1992, 2012a, 2012b) käyttää Hallidayn tilannekontekstia (*context of situation*, Halliday & Hasan 1976: 19–26) ja materiaalista tilannetta (*material situation*) kuvaavina käsitteinä termejä **tilannekonteksti** ja **tilanne**. Tilannekonteksti yhdistyy osallistujarooleihin, ilmenemismuotoon, kun taas tilanne tarkoittaa konkreettista aikaan ja paikkaan rajoittuvaa tilannetta, kuten luokkahuonetta, sen lämpötilaa ja valaistusta. (Shore 2012a: 136.) Halliday & Ruqaiya Hasan (1976: 20–21) erottavat edelleen tekstin ulkoiset piirteet ja tekstin sisäiset piirteet. Tekstin ulkoisiin piirteisiin kuuluvat tilannekontekstiin liittyvät asiat, kuten osallistujat, tekstin ilmene- mismuoto ja itse tilanne, kun taas tekstin sisäisiä piirteitä ovat tekstiin itseensä liittyvät tekijät. Tekstikontekstista voidaan edelleen erottaa termi tekstiyhteys, joka viittaa tekstissä aiemmin kirjoitettuun tai puheessa sanottuun, tai siihen, mitä seuraavaksi aiotaan sanoa. (Shore 2012a: 136.)

Funktionaalisuus liittyy Hallidayn teoriassa kolmeen perustavanlaatuihin elementtiin: **teksteihin, kielijärjestelmään ja kieliopillisiin rakenteisiin**. Halliday käsittää teksteinä kaikki puhutun ja kirjoitetun kielen, joka esiintyy aina jossain käyttökontekstissa. Hänen ajatustensa mukaan käyttökonteksti muokkaa kieltä aktiivisesti samoin kuin kieli käyttökontekstia; näin

³ Tässä tutkimuksessa käytän Susanna Shoren (2012a) käyttämiä nimityksiä tilannekontekstin muuttujille. Muista käännöksistä ks. Shore 2012a: 135.

ollen kieliteoriankin on oltava funktionaalinen eikä staattinen. Kielijärjestelmä koostuu Hallidayn teoriassa merkityksen rakentamiseen käytetyistä komponenteista. Kaikki kielet puolestaan ovat rakentuneet kahta tarkoitusta varten: ympäristön ymmärtäminen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen. Kieliopillisten rakenteiden Halliday ajattelee olevan osa kielijärjestelmän kokonaisuutta, joka muodostuu kaikista kielen yksiköistä, joihin puolestaan kielen funktiot vaikuttavat. Näin ollen jokaista kielen osaa on tarkasteltava kielijärjestelmän funktionaalisenä osana. (Halliday 1994: xv–xiv.)

Systemisyyden kantavan käsitteen Halliday on perinyt Firthiltä. Halliday mallinsi jo 1960-luvulla kieleen liittyvien paradigmaattisten valintojen **systemiverkostoja**, jotka mallintavat puhujan tekemiä leksikogrammaattisia valintoja. Suomen kielessä puhuja voisi esimerkiksi valita modaalisten lausetyyppien väliltä, sitten lausetyyppien sisällä, valiten esimerkiksi polaarisen tai sisältöä hakevan kysymyslauseen riippuen hänen lauseensa tarkoituksesta ja tavoitteesta. Tarkkoina kuvauksina kielen systemiverkostot ovat erittäin monimutkaisia, ja niitä on kritisoitu siitä, että ne tekevät monista jatkumoluonteisista kieliopillisista kategorioista toisensa poissulkevia. (Shore 2012a: 139–140.) Hallidayn näkemyksen mukaan kielijärjestelmä, systemi, perustuu siihen, millaiset lauseet ovat kielenkäyttötilanteessa mahdollisia. Kielenkäyttäjä tekee puhuessaan paradigmaattisen valinnan esimerkiksi positiivisen (tulen kotiin) ja negatiivisen (en tule kotiin) lauseen välillä. Systemit ovat Hallidayn lähestymistavassa rakenteita tärkeämpiä, sillä puhuja tekee valintoja systemiverkostossa pelkkien rakenteiden sijaan. (Halliday 2004: 22–23.)

3.3.2 Kielen metafunktiot funktionaalisessa kieliopissa

Kokemusten ja merkitysten kuvaaminen sekä sosiaalisissa tilanteissa toimiminen ovat SF-teorian näkökulmasta kielen perustehtäviä (Halliday 2004: 29). Koko teorian keskiössä on ajatus kielen funktionaalisuudesta, joka on koko kielisysteemin ominaisuus. Tästä syystä Halliday erottaa kielestä edelleen kolme (tai tulkintatavasta riippuen neljä) **metafunktiota**. (Shore 2012a: 145–148; Halliday 2004: 29; Luukka 2002: 101–102.) Metafunktiot ovat diskurssien lingvistisen analyysin kannalta kenties SF-teorian tärkeimmät käsitteet.

Ideationaalinen metafunktio kuvaa ihmisen kokemusta ihmisen ulkoisesta ja sisäisestä maailmasta. Ideationaalinen metafunktio onkin jaettu kahteen eri alaryhmään: **eksperientiaaliseen** ja **loogiseen** metafunktioon, mikä selittää ajatuksen neljästä metafunktiosta. Eksperientiaalinen metafunktio liittyy siihen, kuinka kieltä käytetään kuvaamaan ulkomaailman ja mielikuvien maailman tapahtumia, toimintoja ja tiloja. Sen avulla puhuja jäsentää ja hahmottaa to-

dellisuutta sellaisena kuin hän sen kokee. Looginen metafunktio taas liittyy siihen, kuinka kielen avulla yhdistetään olioiden ja tapahtumien laajemmat kokonaisuudet loogisiksi merkityksiksi. (Shore 2012a: 147; Halliday 2004: 29; Luukka 2002: 102). Lause- ja lausekeyhdistelmien yhdistäminen on esimerkki kielen loogisesta metafunktiosta, jota voitaisiin ilmaista esimerkiksi vaikka-konjunktioilla alkavalla myönnytystä ilmaisevalla lauseella (Shore 2012a: 147).

Interpersonaalinen metafunktio liittyy vuorovaikutussuhteiden ylläpitämiseen ja luomiseen sekä mielipiteiden, tunteiden, asenteiden ja arvioiden ilmaisemiseen. Kielen avulla osallistutaan maailman tapahtumiin, tehdään asioita ja vaikutetaan niihin. Interpersonaalisuuden kautta voidaan ilmaista erilaisia vuorovaikutussuhteita ja niihin liittyviä rooleja (puhujaa, kysyjää, vastaajaa), joiden avulla puhujaa asemoi itsensä kielellisesti. Ideationaalinen funktio käsittää kielen reflektiona, interpersonaalinen funktio liittyy kieleen toimintana. (Shore 2012a: 147–148; Halliday 2004: 29–30; Luukka 2002: 102–103.) Interpersonaalisuuden analyysi kohdistetaan usein laajasti ymmärrettyyn modaalisuuteen. Esimerkiksi modaaliset lausetyypit, kuten väite-, kysymys, käsky- ja huudahduslauseet ([VISK § 886](#)) tai muut modaaliset valinnat, kuten modus, modaaliset partikkelit tai kommenttiadverbiaalit ([VISK § 1551](#)) voivat olla interpersonaalisuuden tarkastelun keskiössä. (Shore 2012a: 147–148.)

Tekstuaalinen metafunktio on kielen mahdollisuus rakentaa koherentteja puhuttuja ja kirjoitettuja kokonaisuuksia (Shore 2012a: 148; Halliday 2004: 30; Luukka 2002: 103). Tekstuaalisen metafunktion tehtävänä on mahdollistaa ja helpottaa kielen funktion toteutuminen. Koska ideationaalisen ja interpersonaalisen metafunktion tehtävinä ovat kokemusten kuvaaminen ja kielellä toiminen, tarvitaan kolmas metafunktio, jonka avulla rakennetaan loogisia, diskursiivisia sekvenssejä, jotka ovat koherentteja ja sujuvia. (Halliday 2004: 30.) Tekstuaalisen metafunktion analyysissä perehdytään esimerkiksi teeman ja informaation kulkuun ja siihen, kuinka informaatio ja diskurssit rakentuvat tekstuaalisten tekijöiden kautta (Shore 2012a: 148; Halliday 2004: 30).

Metafunktiot eivät kuvaa vain yksittäisiä kielellisiä tekoja, vaan ovat merkki kielisysteemin sisäisestä funktionaalisuudesta ja systeemin jaosta kolmeen osa-alueeseen. Koko kielen arkkitehtuuri on järjestynyt funktionaalisten periaatteiden mukaan, eikä mikään ilmaus ole koskaan vain ideationaalinen, interpersonaalinen tai tekstuaalinen. Metafunktio-termin tarkoituksena onkin kuvata sitä, kuinka funktionaalisuus alalajeineen on erottamaton osa kieltä. (Halliday 2004: 31; Luukka 2002: 103.) Kieli ja kielioppi tarjoavat resurssit eri metafunktioiden ilmaisemiseen: esimerkiksi modaaliset lausetyypit (modaalisisista lausetyypeistä ks. [VISK § 886](#)) liittyvät suomen kielessä usein interpersonaaliseen metafunktioon, syntaktiset lausetyypit

([VISK § 891–906](#)) eksperientiaaliseen metafunktioon ja sanajärjestyksen kenttäkuvauksen pyrkimys lauseiden tekstuaalisen jäsennyksen kuvaamiseen ([VISK § 1369](#)) taas tekstuaaliseen metafunktioon (Shore 2012a: 148; Luukka 2002: 103).

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni metodit ja aineiston. Lingvistisen analyysini kohdistan systeemis-funktionaalisen kieliteorian mukaisiin metafunktioihin sekä niihin liittyviin prosessityyppeihin. Kriittistä diskurssintutkimusta käsittelen luvuissa 3.2 ja 3.3, systeemis-funktionaalista kieliteoriaa ja sen käyttöä kielipoliittisen tekstin analyysissä taas luvuissa 3.4 ja 3.5. Käytän aineistoni analyysimenetelmänä diskurssianalyysiä, sillä sen avulla voin parhaiten analysoida sosiaalisen todellisuuden rakentumista kielipoliittisissa teksteissä ja diskursseissa. Diskursseja tarkastelemalla voin havaita, millaisilla kielellisillä valinnoilla puhujat rakentavat todellisuutta ja toisaalta luovat sitä uudelleen (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 16–17). Diskurssianalyysi menetelmänä pohjautuu sen pohtimiseen, miten jokin asia on tehty ymmärrettäväksi ja ilmaistu kielenkäytöllä. Tutkijana tarkastelen sitä, miten erilaisten asioiden kuvaukset osoittavat puhujan asemaa tilanteessa, kuinka puhuja käyttää valtaa tai kuinka häneen on käytetty valtaa. (Suoninen 1999: 18.)

4.1 Kielipolitiikan tutkimuksen metodeista

Teoreettisesti tai metodisesti kielipolitiikkaa ei voi hyvällä tahdollakaan kutsua helpoksi tutkimuskohteeksi. Tutkija joutuu monitieteiseen antropologian, sosiolingvistiikan ja sosiaalitieteen kierteeseen, jonka teoreettinen perusta joudutaan näiden tieteenalojen lisäksi rakentamaan kielipolitiikan ja -suunnittelun, koulutuspolitiikan ja monikielisyyden tutkimuksen avulla (Johnson 2004: 74). Tutkimusotteen kannalta kielipolitiikkaa on järkevää tarkastella diskursiivisena prosessina. Kielipolitiikka luodaan, ylläpidetään ja muokataan puhutussa kanssakäymisessä ja poliittisissa asiakirjoissa, jotka ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Vuorovaikutuksessa kielipolitiikan diskurssi tai diskurssit saattavat vahvistaa, vastustaa tai jopa muuttaa toisiaan. (mts. 80.)

Thomas Ricento ja Nancy Hornberger vertaavat klassisessa englannin kielen opetusta ja kielipolitiikka ja -suunnittelua koskevassa tutkimuksessaan kielipolitiikkaa sipuliin (Ricento & Hornberger 1996). Metafora syntyy siitä, että kielipoliittinen toiminta on kerroksisuudessaan verrattavissa sipuliin: ulommaiset kerrokset edustavat kansallista tai jopa ylikansallista kielipolitiikkaa, sisemmät taas pienempiä, institutionaalisia ja jopa henkilökohtaisia kielipolitiikkoja.

Siirryttäessä kerrokselta toiselle politiikkaa tulkitaan ja muokataan, ja jokaisella tasolla on omat vallitsevat diskurssinsa, tavoitteensa, arvonsa ja identiteettinsä. (mts. 409–410.) Artikkelissaan Ricento ja Hornberger (mts. 411) nostavat esille ongelman, joka vaivaa kielipoliittista tutkimusta yhä: ei ole vielä olemassa metodia, jolla sipulin kerrokset saataisiin irti toisistaan niin, että niiden väliset yhteydet ja kerrosten sisäiset sekä niiden väliset prosessit saataisiin tehokkaasti avattua. Koska yhteiskunta koostuu ja rakentuu kielestä, kaikki kielen avulla tehtävät teot ja toiminta ovat mahdollisuuksia implisiittisten tai eksplisiittisten kielipoliittikkojen esiintymiselle (mts. 419).

Kriittinen kielipoliitiikan tutkimus on osa kriittisen soveltavan kielitieteen⁴ tutkimussuuntaa, johon kuuluvat kriittinen diskurssianalyysi, kriittinen lukutaidon tutkimus ja kriittinen pedagogiikka (Pennycook 2001: 10–19). Kielipoliitiikan tutkimuksessa termillä *kriittinen* on kolme toisiinsa yhdistyvää tarkoitusta: 1. Sillä viitataan perinteiseen kielipoliitiikan tutkimukseen kriittisesti suhtautuvaan ja valtavirrasta poikkeavaan tutkimukseen 2. Tutkimuksen tavoitteena on yhteiskunnallinen muutos 3. Sillä viitataan kielipoliitiikan tutkimukseen, johon Frankfurtin koulukunnan kriittinen teoria on vaikuttanut. Tärkein kriittisen lähestymisen tarjoama perinteisestä kielipoliitiikan tutkimuksesta poikkeava näkökulma on se, että kriittisen lähestymistavan avulla voidaan tarkastella hallitsevia poliittisia ja sosiaalisia voimia kielipoliittikkojen taustalla. Perinteinen kielipoliitiikan tutkimus on usein keskittynyt teknisiin asioihin, kuten terminologian kehitykseen, minkä lisäksi perinteistä lähestymistapaa vaivaa usein olettamus kielipoliitiikoista ongelmanratkaisijoina erityisesti monikielisisissä ja -kulttuurisissa ympäristöissä. Kriittisestä näkökulmasta kielipoliitiikkaa tarkasteleva tunnistaa, että kielipoliitiikoilla on usein taipumus luoda ja ylläpitää monitasoisia sosiaalisen epätasa-arvon ongelmia, sillä politiikan muodostajat kuuluvat usein itse hallitseviin sosiaalisiin ryhmiin. (Tollefson 2007: 43.)

Kriittinen kielipoliitiikan tutkimus keskittyy useimmiten kriittisen teorian perinteen mukaisesti vallankäytön tarkasteluun heikommassa asemassa olevan näkökulmasta. Vaikka varsinaista kriittisen kielipoliitiikan teoriaa ei ole vielä kehitetty (Tollefson 2007: 48), on tutkijan helppo ymmärtää kriittisen lähestymistavan vaikutukset kielipoliitiikan tutkimukselle. Kriittiseen kielipoliitiikkaan vahvasti vaikuttavat kriittisen teorian perusajatukset vallankäytöstä, eri luokkien ja ryhmien kamppailusta, kolonisaatiosta, hegemonioista, ideologioista ja luonnollisesta vastarinnasta (mts. 46–47) muokkaavat tutkijan lähestymistapaa kielipoliitiikkaan. Perinteisen kielipoliitiikan kuvaamisen, analysoinnin ja viitekehykseen asettamisen sijaan tutkijan on

⁴ Termistä *kriittinen soveltava kielitiede* ks. Pennycook 2001: 2–3.

suhtauduttava kielipolitiikkaan vallankäytön välineenä, jonka muotoihin vaikuttavat niin toimijat, instituutiot kuin vallitsevat diskurssit. Koska kriittiseltä kielipolitiikalta puuttuu vakiintunut teoria, eikä erilaisten kielipolitiikan tutkimuksen mallien toimivuudesta ole varmuutta (Johnson 2009: 139), tutkija joutuu punnitsemaan valintojaan erityisen tarkkaan. Tässä tutkimuksessa olen päätenyt lähestymään kielipolitiikkaa sen yhteiskunnallisten ja diskursiivisten ulottuvuuksien kautta, mikä pakottaa minut tiedostamaan kriittisten lähestymistapojen vaikutuksen tutkimukselleni, ja tiedostamaan kriittisen tutkimusperinteen taustalla vaikuttavat tekijät.

Näkökulma vaikuttaa huomattavasti kielipolitiikan tutkimusten tuloksiin. Ylhäältä alasnäkökulmasta kielipolitiikkaa tarkastelevien tutkimusten näkökulmasta kielipolitiikalla on usein voimakas ja rajoittava rooli, kun taas etnografisesta, alhaalta ylös-näkökulmasta kielipolitiikka on usein joustavampaa (Johnson 2004: 76). Kielipolitiikan omaksujat – ne, joihin kielipolitiikalla vaikutetaan – toimivat usein itselleen toimivimmalla mahdollisella tavalla, oli linjaus kielipolitiikan vastainen tai ei. Vaikka Jyväskylän yliopiston työkielet ovat suomi ja englanti, yliopistossa käytetään todennäköisesti kymmeniä muita kieliä niin työssä kuin kahvipöydissä, ja vaikka Suomi on virallisesti kaksikielinen maa, ei ole todennäköistä, että Joensuussa ruotsinkielinen saa täsmälleen samankaltaista palvelua kuin Kokkolassa. Jos näitä tapauksia katsotaan ylhäältä alasnäkökulmasta, huomataan tapauksiin vaikuttavat kielipolitiikat yhtä rajoittavina: laki määrää, mitä kieliä tilanteissa tulee käyttää. Alhaalta ylös-näkökulmasta etnografisesti tarkasteltuna tapaukset voivat olla hyvin erilaisia, ja puhujat päätyvä kommunikaation kannalta luontevimpaan vaihtoehtoon. Yliopiston tapauksessa asiat saatetaan saada hoidettua kielellä kuin kielellä tai usealla kielellä yhtä aikaa, Joensuussa virastossa asioiva ruotsinkielinen taas todennäköisesti löytää jonkin kommunikaation välineen, jolla saa asiansa hoidettua.

Kielipoliittisia teorioita on runsaasti, mutta empiiristä tutkimustietoa erilaisten mallien toimivuudesta on vähän (Johnson 2009: 139). Kuten aiemmin olen todennut, teoreettisten mallien kautta on vaikeaa saada yleiskuvaa kaikista kielipolitiikkaan liittyvistä aspekteista, minkä takia yksittäisenkin kielipolitiikan teoreettinen mallintaminen saattaa jäädä pinnalliseksi (Johnson 2013). Thomas Ricento (2000: 1) kritisoi kuinka kielipoliittinen tutkimus ottaa hyvin vähän kantaa mikrotasoisien kanssakäymisen ja sosiaalisten yhteisöjen välisiin suhteisiin ja siihen, kuinka mikrotasoinen kanssakäyminen ja poliittinen toiminta vaikuttaa makrotasoon. David Cassels Johnson (2009: 140) esittää, että kielipoliittisen etnografian avulla voidaan muodostaa yhteyksiä mikro- ja makrotasojen välille. Kielipolitiikan etnografia on metodi, joka vertailee kielipoliittisten tekstiä kriittistä diskurssianalyysiä ja koulutus kontekstissa kerättyä etnografista aineistoa (mp.). Kielipoliittisten etnografioiden tutkimus on perinteisesti ollut eräänlainen sisäpiiriläisen näkökulma yhteisön sosiokulttuurisiin ja lingvistisiin prosesseihin (Johnson 2009:

141). Johnsonin (mts. 142) näkemyksen mukaan kielipolitiikan etnografian tulee sisältää kriittistä analyysiä paikallisista, kunnallisista ja kansallisista kielipoliittista teksteistä ja diskursseista sekä aineistoa siitä, kuinka nämä poliittiset tekstit ja diskurssit tulkitaan ja omaksutaan paikallisesti. Tätä tutkielmaa voidaan pitää siinä mielessä etnografisena kielipolitiikan tutkimuksena, että tutkija itse on ollut kielipoliittisen toimikunnan jäsen ja osallistunut politiikan muodostamiseen. Olen kuitenkin yrittänyt erottaa itseni tutkimusaineistosta mahdollisimman paljon, ja lähestyä tutkimusongelmia ulkopuolisen silmin, joten täysveristä etnografista kielipolitiikan tutkimusta tämä tutkielma ei edusta.

Kielipolitiikan etnografista aineistoa keräävän täytyy ottaa huomioon kielipoliittiset toimijat, tavoitteet, prosessit, diskurssit sekä muuttuvat sosiaaliset ja historialliset kontekstit, joissa tarkasteltava kielipolitiikka esiintyy. Toimijoihin kuuluvat sekä kielipolitiikan muodostajat että ne, jotka tulkitsevat ja omaksuvat politiikan. Tavoitteilla tarkoitetaan yksinkertaisesti kielipoliittisissa asiakirjoissa esiintyviä tavoitteita. Kielipolitiikan etnografiaa tarkastelevaa tutkijaa kiinnostavat prosessit ovat politiikan muodostaminen, tulkitseminen ja omaksuminen, jotka liittyvät kiinteästi myös toimijoihin. Kielipolitiikan diskursseja on tarkasteltava siksi, että voitaisiin havaita sekä politiikan sisäiset diskurssit että diskursiiviset ja intertekstuaaliset suhteet muihin asiakirjan ulkopuolisiin teksteihin ja kielipolitiikkoihin (kielipolitiikan intertekstuaalisuudesta ks. Björkman 2014). Tarkka kielipolitiikan etnografia ottaa myös huomioon sosiaaliset, historialliset ja fyysiset kontekstit, joissa kielipolitiikat muodostetaan, tulkitaan ja omaksutaan. (Johnson 2009: 144.)

Jokainen kirjoitettu tai puhuttu poliittinen teksti on parhaiten ymmärrettävissä sosiaalisena toimintana ja oman sosiopoliittisen ja historiallisen kontekstinsa tuotteena. Kielipolitiikka on riippuvainen intertekstuaalisista ja diskursiivisista linkeistä useisiin menneisiin ja nykyisiin poliittisiin teksteihin ja diskursseihin. (Johnson 2011: 270.) Kun yhdistetään kielipolitiikan etnografinen tarkastelu ja kriittinen diskurssianalyysi, pystytään analysoimaan intertekstuaalisia ja diskurssienvälisiä yhteyksiä kielipoliittisten tekstien ja -diskurssien välillä. Etnografian ja kriittisen diskurssianalyysin yhdistelmän avulla voidaan tutkia sitä, kuinka tietyt kielipolitiikat kontekstualisoidaan ja kuinka kontekstualisointi yhdistyy laajempiin vallitseviin kielipolitiikkoihin ja diskursseihin. (mts. 267–268.) Norman Fairclough'n (1992; 1995) näkemyksen mukaan diskurssit koostuvat teksteistä, diskursiivisista käytänteistä ja sosiokulttuurisista käytänteistä. Fairclough'n kriittisen diskurssianalyysin viitekehyksen (1992: 73) avulla kykenen analysoimaan kielen, yhteiskunnan ja yhteisöjen välistä suhdetta.

4.2 Aineisto ja sen analyysi

Tutkimukseni aineistona ovat Jyväskylän yliopiston kielipoliittiset asiakirjat sekä kielipoliittisen toimikunnan haastattelut, jotka toteutettiin keväällä ja kesällä 2016. Kielipoliittisessa analyysissä tarkastelen haastatteluiden lisäksi Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa (JYUKIEPO 2015) ja kielipolitiikan toimenpideohjelmaa (JYUKIEPO TPO 2015). Osana kielipoliittista analyysiä tarkastelen myös kielipoliittisen toimikunnan haastatteluita, joiden sisältöä ja diskursseja vertaan kielipoliittisiin asiakirjoihin. Tämän lisäksi käsittelen kielipolitiikkaa ja kansainvälistymistä käsitteleviä diskursseja kriittisellä otteella, enkä tyydy pelkkään kielipolitiikan ja sen prosessien kuvailuun (kriittisestä kielipolitiikasta ks. Tollefson 2007; Johnson 2009: 139). Pyrkimyksenäni on diskurssien etsimisen lisäksi luoda mahdollisimman tarkka kuva Jyväskylän yliopiston kielipolitiikasta lajityyppinsä edustajana, ja asettaa se David Cassels Johnsonin (2013) luonnostelevaan kielipoliittiseen viitekehykseen. Näin kykenen samalla muodostamaan mallin, joka kuvaa mahdollisimman tarkasti Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa, siihen vaikuttavia toimijoita, sen dokumentaatiota, tarkoituksia, tavoitteita ja sen muodostamisen prosessia. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikasta muodostamani mallin on myös tarkoitus toimia esimerkkinä suomalaisen korkeakoulun kielipolitiikasta.

Lingvistisessä kriittistä diskurssianalyysiä ja SF-teoriaa hyödyntävässä analyysiosiossa tarkastelen Jyväskylän yliopiston uusinta kielipolitiikkaa, sen toimenpideohjelmaa ja kielipoliittisen toimikunnan haastatteluja. Rajaan aineiston näin, sillä uusin kielipolitiikka ja haastattelut ovat riittävä aineisto Jyväskylän yliopiston vallitsevien kielipoliittisten diskurssien tarkasteluun. Norman Fairclough'n näkemysten mukaan (1992: 63–64) diskurssi on toiminnan ja representaation muoto, joka ei koostu pelkistä tilanteisista muuttujista. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan rakentuminen on vuosia kestänyt diskursiivinen prosessi, johon ovat aikaisemmin suorasti ja epäsuorasti vaikuttaneet nykyisten toimijoiden lisäksi useat muut yksilöt ja instituutiot, joiden roolia on tämänlaajuisessa tutkimuksessa vaikea avata tyhjentävästi. Kielipolitiikan tutkimuksen kannalta on usein mielekästä tarkastella myös kielipolitiikan lähtökohtia (genesis, ks. Johnson 2013: 10, Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan lähtökohdista ks. luku 2.3 tässä tutkielmassa), mutta diskurssintutkimuksen piirissä kiinnostavina ja tarkastelun arvoisina voidaan pitää tällä hetkellä vallassa olevia diskursseja. Vaikka onkin mielenkiintoista perehtyä Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan kehitykseen, koen tärkeäksi ottaa tutkimukseeni ja aineistooni nimenomaan kriittinen ote: haluan diskurssien kautta tarkastella kielen ja sosiaalisen vallankäytön suhdetta.

Haastatteluaineistoni olen kerännyt Jyväskylän yliopiston nykyiseltä kielipoliittiselta toimikunnalta puolistrukturoiduin teemahaastatteluin. Haastattelut on äänitetty, käsitelty SoundScriber -ohjelmaa käyttäen ja litteroitu karkeasti. Litteroinnissa pilkku merkitsee hyvin lyhyttä 0–0,5 sekunnin taukoa, suluissa oleva piste (.) hieman pidempää 0,5–1 sekunnin taukoa, suluissa oleva sekuntilukema taas merkitsee tätä pidemmän tauon pituutta. Päälepuhunnat on merkitty hakasulkein, mutta niiden alkamis- ja päättymispiste on eritelty vain, jos sillä on merkitystä vastauksen kannalta.

Haastateltavat esiintyvät tutkimuksessa anonymisti, ja heidän henkilöllisyytensä on pyritty häivyttämään mahdollisimman hyvin. Heitä merkitään analyysiosioissa informanttinumeroin I1, I2, I3 jne. Kolmella kielipoliittisen toimikunnan jäsenistä on tohtorin tutkinto kielitieteelliseltä alalta, yhdellä kasvatustieteiden tohtorin tutkinto, yhdellä kauppatieteiden tohtorin tutkinto ja yhdellä filosofian maisterin tutkinto. Kaikki käyttävät päivittäisessä työssään englannin kieltä. Toisin kuin olin odottanut, kielitieteellinen koulutus ei aiheuttanut merkittäviä muutoksia haastateltavien vastauksiin, vaan kaikki suhtautuivat melko samalla tavalla esimerkiksi kielen rooliin yliopistossa, ja kaiuttivat kielipolitiikan välittämää ideologiaa kielestä viestinnän välineenä.

Haastattelurunkonani oli 20 kysymystä, jotka pohjautuivat tutkimuskysymyksiini ja Jyväskylän yliopiston kielipolitiikasta nostamiini viiteen teemaan:

1. Kielen ja eri kielten rooli yliopistoinstituutiossa ja Jyväskylän yliopistossa
2. Kielipolitiikka asiakirjana ja sen käyttäminen arjen työssä
3. Kielipolitiikka ja kansainvälistyminen
4. Kielipolitiikan tavoitteet, onnistumiset ja epäonnistumiset
5. Kielipoliittinen prosessi

Tärkeät teemat olen nostanut esiin Johnsonin (2013) heuristista kielipolitiikan viitekehystä mukaillen sekä suoraan Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan osa alueista *yliopisto työympäristönä*, *yliopisto opiskeluympäristönä* ja *yliopisto yhteiskunnallisena vaikuttajana*. Suurin osa kysymyksistä on hyvin avoimia (miten kuvailisit kielen roolia yliopistossa?) ja toiset taas spesifimpiä (onko politiikassa tavoitteita, jotka ovat vaikeita tai helppoja saavuttaa?). Tutkijana annoin haastatelluille paljon tilaa kertoa omat mielipiteensä, ja ohjasin haastattelua tarkentavilla kysymyksillä melko vähän. Teemat toimivat lähinnä haastattelurungon rakentamisen ja haastattelun jäsentelyn pohjana, eikä niillä ole vaikutusta analyysiprosessiin tai löydettyihin diskursseihin.

Pyrkimyksenäni oli pitää haastattelut mahdollisimman laaja-alaisena, jotta kielipolitiikkaan liittyvät diskurssit olisi helppo paikantaa ja tunnistaa.

Kielipolitiikan, kielipolitiikan toimenpideohjelman ja kielipoliittisen toimikunnan haastatteluiden analyysiin käytän hieman eri metodeja, sillä puhekielisten haastatteluiden analysoiminen täysin prosessityyppien kautta ei ole hedelmällisin tapa etsiä kielipolitiikkaan liittyviä merkityksellistämisen tapoja ja diskursseja – tutkimuksen fokuksessa ei ole selvittää, millaiset ovat erot puhekielen ja kirjoitetun kielen välillä kielipolitiikasta puhuttaessa. Kielipoliittisen asiakirjan muodostaminen on pitkä prosessi, ja asiakirja on käynyt läpi useita välivaiheita ja lausuntokierroksia, joten sen sanavalintojen ja prosessityyppien tarkka analysointi on hedelmällisempää kuin haastatteluiden. Haastatteluiden analyysissä keskityn tarkemmin laajoihin diskursseihin, mutta toisaalta myös vertaan prosessityyppien kautta sitä merkityksien luomisen tapaa, jolla haastateltavat kuvaavat kielipoliittisia toimijoita ja kielipolitiikan tavoitteita. Analyysini lähtökohtana on Norman Fairclough'n (1995: 96–97) kriittisen diskurssianalyysin tapaan lähtötekstin lingvistinen kuvailu, sen diskurssien tulkinta ja tekstin ja sosiokulttuuristen prosessien välisten suhteiden selittäminen.

Kielipolitiikkojen tekemisen taustalla vaikuttavia syitä on aina useita (ks. luvut 2.2 ja 2.3 tässä tutkielmassa), mikä johtaa lopputuloksena olevan asiakirjan analyysissä valintojen tekemiseen: keskitytäänkö etsimään, kuka käyttää valtaa, keneen sitä käytetään ja miten. Olen valinnut lähestyä aineistoani toimenpiteiden ja kielipoliittisen toiminnan kautta, ja haluan selvittää, millaisilla diskursseilla kielipoliittista toimintaa Jyväskylän yliopistossa on päätetty tehdä. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan rakenne ja sen painopisteet ohjaavat aineiston tarkastelua tiettyyn suuntaan, sillä kielipolitiikassa mainitaan runsaasti eksplisiittisiä tavoitteita, jotka on tarkoitettu yliopiston kieliympäristön muokkaamisen. Näitä tavoitteita tarkastelemalla ja niiden kautta aineistoa lähestymällä olen löytänyt kielipolitiikassa esiintyvät diskurssit. Analyysin alkuvaihe oli tarkastella asiakirjojen pintatasoa ja etsiä niistä ne toimenpiteet, jotka on nostettu kielipolitiikassa ja sen toimenpideohjelmassa muita tärkeämmiksi, ja joihin kiinnitetään erityistä huomiota molemmissa asiakirjoissa. Tärkeimmät ja eniten painoarvoa saavat asiat nostin haastattelujeni teemoiksi, jotka on mainittu edellä.

Osana analyysiprosessia olen pyrkinyt etsimään asiakirjoista tärkeimpiä kielipoliittisia linjauksia ja tarkastellut, millaisia toimia niiden toteuttamiseksi on päätetty tehdä. Linjauksien kautta olen päässyt käsiksi niiden taustalla vaikuttaviin diskursseihin ja pyrkinyt nimeämään ne mahdollisimman kuvaavasti. Diskurssien taustalla olevia linjauksia olen tarkastellut siitä näkökulmasta, ovatko ne niin sanotusti pehmeitä vai kovia linjauksia. Pehmeänä linjauksena on pidettävä esimerkiksi kielipolitiikan ensimmäistä virkettä ”Jyväskylän yliopisto on perinteiltään

vahvasti suomenkielinen, mutta monikielinen ja -kulttuurinen akateeminen yhteisö” (JYU-KIEPO 2015: 1). Linjaus on selkeästi kielipolitiikkaa, sillä siinä määrätään organisaation kielenkäytöstä ja yhteisön kieliympäristöstä, mutta se on niin sanotusti pehmeä siksi, että se ei saa enempää painoarvoa esimerkiksi tarkoissa tavoitteissa tai toimenpideohjelmassa. Kovana linjauksena voidaan taas pitää tavoitetta kansainvälistymisestä, sillä siihen liittyviä toimenpiteitä on sekä kielipolitiikassa että toimenpideohjelmassa useita, ja kansainvälistymiseen liitetään myös konkreettisia kieleen liittyviä toimia, kuten vaatimus henkilökunnan kielitaidon tasosta. Olen lähestynyt aineistoani esimerkiksi tällaisten kielipoliittisten tekojen ja valintojen kautta ja pyrkinyt selvittämään, mikä on johtanut tiettyjen tavoitteiden nostamiseen muita tärkeämmiksi, ja mitä valintojen taustalla on.

Diskurssien havaitsemisessa olen hyödyntänyt Norman Fairclough’n (1992: 73) analyysiviitekehystä, jonka kautta olen tarkastellut tekstien, sosiokulttuurisen kontekstin ja diskursiivisten käytänteiden suhteita. Yksinkertaistetusti ilmaistuna avaimena kielipoliittisten asiakirjojen analyysiin on ollut niiden luonne tekstinä: niiden on tarkoitus määrittää, miten kieltä käytetään Jyväskylän yliopistossa.

Kielipoliittisista asiakirjoista on löydettävissä neljä selkeää diskurssia, jotka esiintyvät vahvasti myös kielipoliittisen toimikunnan haastatteluissa. **Kielen välineellisyyden diskurssia** liittyy siihen, millainen kieli-ideologia kielipolitiikan taustalla on. **Sosiaalisen integraation diskurssi** on havaittavissa esimerkiksi siinä, miten kielipolitiikassa suhtaudutaan suomen ja englannin kielten käyttöön yliopistoyhteisön epävirallisissa tilanteissa. **Kansainvälisyysdiskurssi** puolestaan on määrittävä käytännössä koko kielipolitiikassa ja erityisesti sen johdantokappaleessa, ja siihen liittyviä kielipoliittisia toimenpiteitä on kielipolitiikassa ylivoimaisesti eniten. **Kielitaitodiskurssi** ja sen aladiskurssit taas liittyvät kielipolitiikan asettamiin kielitaitotavoitteisiin, joilla on useita tarkoituksia, kuten yliopiston kansainvälisyyden lisääminen ja henkilökunnan sosiaalisen integraation lisääminen. Kielitaitodiskurssi on löytämistäni neljästä diskurssista liikkuvaisin, sillä se liittyy lähes aina muihin mainitsemiini diskursseihin. Sen rooli kielipoliittisen toimikunnan haastatteluissa on kuitenkin niin merkittävä, että olen nostanut sen esiin omana erillisenä diskurssinaan.

Esiin nousseet diskurssit ovat seurausta kielipolitiikan rakenteesta, siinä tehdyistä valinnoista ja siitä, mitä toimikunnan jäsenet ovat pitäneet tärkeänä kielipolitiikassa. Olen pystynyt havaitsemaan diskurssit tarkastelemalla aineistoani ensin läheltä ja pyrkien kielipoliittisten tekojen etsimiseen. Tämän jälkeen olen laajentanut tarkasteluani ja pyrkinyt löytämään kielipolitiikan taustalla olevat syyt konkreettisten toimien kautta. Kielipolitiikan kielitaitotavoitteet ovat hyvä esimerkki tarkasta kielipoliittisesta vaatimuksesta, jonka taustalla olevan diskurssin

olen halunnut selvittää, ja tutkia sitä, miksi tietyn tasoista kielitaitoa pidetään kielipolitiikassa tärkeänä. Lähestymistapani juontaa juurensa juuri Norman Fairclough'n (1992: 73) diskurssi-analyysin viitekehykseen: tekstien, diskurssien ja sosiokulttuuristen käytänteiden yhteyden löytämiseen ja näiden yhteyksien vaikutusten analysointiin. Systemis-funktionaalisen kieliteorian (Halliday 1985) mukaisia prosessityyppejä tarkastelemalla olen kyennyt tutkimaan, millaista maailmaa kielipolitiikka konstruoi (esim. Shore 2012b: 164).

4.3 Kielipoliittisen tekstin metafunktioiden analyysi

Koska tutkin kielipoliittisia diskursseja, haluan kiinnittää huomioni erityisesti vallankäyttöön: siihen, mitkä ovat politiikan tavoitteet, mitä niiden takana on, ketkä ovat vastuussa tavoitteiden toteutumisesta ja miksi näin mahdollisesti on. Puhtaan lingvistiksessä analyysissäni tulen keskittymään erityisesti ideationaalisen metafunktion tarkasteluun, sillä siihen paneutumalla saan tarkimpia vastauksia kysymyksiini. Ideationaalisen metafunktion alatyyppejä eksperientiaalista metafunktiota tarkastelemalla voin tutkia sitä, miten Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan ja kielipoliittisen toimikunnan kielellinen kokemusmaailma muodostuu teksteissä, kuinka siihen liittyviä ilmiöitä, toimijoita ja tapahtumia kuvataan, jäsennetään ja luokitellaan (eksperientiaalisesta metafunktiosta ks. Halliday 2004: 29). Interpersonaalisen metafunktion tarkastelu paljastaa sen sijaan, millaisia asenteita, tunteita sekä vuorovaikutus- ja valtasuhteita on löydetävissä (mts. 30). Tässä alaluvussa annan kaksi esimerkkiä siitä, kuinka yhdistän metafunktioiden ja prosessityyppien tarkastelun kielipoliittisen toimijuuden analyysiin.

Tekstin rakentama maailma näkyy tekstissä toteutuvissa eksperientiaalisissa lausetyypeissä (Shore 2012b: 164). Tällaisessa tapauksessa tarkastelen predikaattiverbiä ja siihen kuuluvia välttämättömiä lauseenjäseniä (lausetyyppien ominaisuuksista ja lauseenjäsenistä ks. [VISK § 891](#)). Lausetyyppien sijaan SF-teoriassa käytetään käsitettä **prosessityyppi**, joka korostaa lauseen ajallista ulottuvuutta (Shore 2012b: 164). Ihmisten ulkoista ja sisäistä maailmaa jäsentävät prosessityypit ovat **materiaalisia**, **mentaalisia** tai **relaationaalisia**. Materiaalisilla prosesseilla tarkoitetaan tekoja ja tapahtumia konstruoivia prosessityyppejä, mentaalilla taas ihmisten tietoisuutta konstruoivia prosessityyppejä ja relaationaalisilla suhteita konstruoivia prosessityyppejä. Materiaalinen prosessityyppi voidaan jakaa edelleen ihmisten tietoisuutta kuvaan kommunikaatioprosessiin ja mentaaliseen prosessiin. (Shore 2012b: 164; Halliday 1994: 106–108.)

Kolme prosessityyppiä ovat yläkäsitteitä, joiden alla on lukuisia muita prosessityyppejä (Shore 2012b: 164–166), mutta analyysissäni keskityn suomen kielen kolmeen pääprosessityyppiin, jotka ovat juuri materiaalinen, mentaalinen ja relationaalinen (pääprosessityypeistä ks. Shore 1992: 213). Halliday (1994: 106) puhuu prosessityyppien yhteydessä **transitiivisuudesta**, jolla hän tarkoittaa laajasti sitä, kuinka ideationaalinen metafunktio toteutuu kielessä. Shore (2012b: 164) toteaa, että materiaalinen prosessityyppi kattaa ne perinteisen kieliopin transitiiviset ja intransitiiviset lauseet, jotka ilmaisevat johonkin kohteeseen tai tulokseen vaikuttavia tapahtumia ja tekoja (*hän heitti kiven; poika ajoi Hankoon*). Mentaalisilla prosesseilla taas ilmaistaan Hallidayn (1994: 114) mukaan aistimista, tuntemista tai ajattelemista (*pelkään pimeää; näen näkyjä*). Mentaalinen prosessityyppi edellyttää yhden inhimillisen tai inhimillistetyn toimijan, sillä prosessi liittyy tuntemiseen, ajattelemiseen tai käsittämiseen (mts. 114–115). Relationaalisella prosessityypillä ilmaistaan olemista ja rakennetaan suhde kahden olion tai olion ja jonkin olosuhteen välille, ja prosessin keskiössä on olla-verbi tai jokin muu suhdetta ilmaiseva verbi (Shore 2012b: 165).

Materiaalisissa prosesseissa on aina **toimija** (*actor*) ja yleensä **tavoite** (*goal*). Prosessien tarkastelussa kiinnitetään huomiota yleensä kolmeen asiaan: toimijaan, prosessiin ja mahdolliseen tavoitteeseen. Prosessi on useimmiten lauseen predikaatti. (Halliday 1994: 109–110.) Prosesseja tarkastelemalla etsin vastauksia siihen, millaisia kielipoliittisia toimijoita Jyväskylän yliopistossa on, mitkä ovat tavoitteita ja miten niihin pyritään. Kielipoliittisessa tekstissä organisaatio esiintyy hyvin usein aktiivisena toimijana, jolloin eloton entiteetti (yliopisto) usein on materiaalisen prosessin toimijana elollisen entiteetin tapaan (toimija lihavoitu, prosessi alleviivattu, tavoite kursivoitu):

”**Yliopisto ohjaa** ja **luo** edellytyksiä opiskelijoiden tieteenalakohtaisen kielitaidon sekä monikielisen ja -kulttuurisen osaamisen kehittämiseen.” (JYUKIEPO 2015: 4)

Esimerkissä on nähtävissä, kuinka eloton *yliopisto* on toimijana konkreettisessa materiaalisessa prosessissa, jonka tavoitteena ovat edellytykset monikielisen ja -kulttuurisen osaamisen kehittämiseen. Esimerkki on hyvin tyypillinen kielipolitiikalle: todelliset toimijat ja vastuulliset tahot on häivytetty, ja vain tavoite on jätetty näkyviin. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on tekstinä käytännössä kolmitasoinen: antamani esimerkki on luvun 2 *Yliopisto opiskeluympäristönä* johdantotekstistä, josta on edelleen johdettu erilliseen alalukuun *Kielipolitiikan tavoitteet* selkeämpi tavoite, joka liittyy johdantotekstiin (JYUKIEPO 2015: 4). Tästä tavoitteesta on edelleen muotoiltu toimenpiteitä kielipolitiikan toimenpideohjelmaan, johon on myös kirjattu

vastuulliset tahot, toimenpiteiden onnistumisen indikaattorit ja seurannan menetelmät (JYU-KIEPOTPO 2015: 4). Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa eloton yliopisto on usein materiaalisen prosessin toimijana, ja esimerkin tapauksessa siihen liitetään kausatiivisuutta ilmaisevat transitiiiverbit *ohjata* ja *luoda* ([VISK § 463](#)).

Yliopistoon liitetään myös relationaalisia prosesseja, jotka liittyvät usein tulevaan:

”**Yliopisto on** kansallisesti sekä kansainvälisesti houkutteleva työ- ja opiskelupaikka, jonka kansainvälinen **kampus tukee** opiskelijoiden opiskelumotivaatiota ja **antaa** heille valmiudet toimia monikulttuurisessa ympäristössä.” (JYUKIEPO 2015: 1)

Vaikka esimerkin verbit ovat preesensissä, liittyy virke Jyväskylän yliopiston vuoteen 2030 ulottuvaan tulevaisuudenvisioon. Ensimmäinen lause on luonnehtiva, millä tarkoitetaan suhteen muodostamista jonkin olion ja ominaisuuden välille kielen avulla (Shore 2012b: 165; Halliday 1994: 119–120). Samassa virkkeessä toinen eloton entiteetti, *kampus*, asetetaan materiaalisen prosessin toimijaksi vaikuttamista ja ratkaisua ilmaisevilla transitiiiverbeillä *tukea* ja *antaa* ([VISK § 458](#)). Prosessityyppien näkökulmasta tämäkin virke on selkeä, sillä siinä toteutuu toimija + prosessi + tavoite -rakenne. Virkkeessä kuvattu tilanne ei kuvaa kuitenkaan nykypäivää, vaan tulevaisuutta 15 vuoden päästä. Todelliset toimijat ja vastuulliset tahot on ensimmäisen esimerkin tavoin häivytetty, ja jäljelle on jäänyt vain abstrakti tavoite.

Seuraava luku tutkielmassani koostuu aineiston analyysistä. Painopiste on diskurssien tarkastelussa SF-teorian menetelmien avulla.

5 ANALYYSI

Tässä luvussa analysoin tutkimukseni aineistoa, joka koostuu Jyväskylän yliopiston kielipolitiikasta (JYUKIEPO 2015), kielipolitiikan toimenpideohjelmasta (JYUKIEPO TPO 2015) ja kielipoliittisen toimikunnan vuonna 2016 toteutetuista haastatteluista. Tarkemmin haastattelujen rakenteesta ja kysymystenasettelusta olen kirjoittanut luvussa 4.2. Tämä luku koostuu seitsemästä alaluvusta, joissa käsitelen kielipolitiikkaa eri näkökulmista. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen kielipolitiikan tapaa tehdä kielipoliittisia linjauksia yleisellä tasolla, ja käsitelen sitä, miten kielipoliittinen toimijuus ja vastuu näkyvät kielipolitiikan kielessä. Toisessa alaluvussa paneudun kielipolitiikan diskurssien löytymiseen johtaneeseen prosessiin ja siihen, miten kielipoliittiset toimenpiteet vaikuttavat diskursseihin. Alaluvuissa 5.3.–5.6 käsitelen kielipolitiikasta löytyviä diskursseja.

5.1 Miten kielipolitiikka linjaa? Toimijuus kielipolitiikan prosesseissa

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan tehtävänä on antaa kieltä ja kielen käyttöä koskevia määräyksiä ja ohjeita. Kielipolitiikka ei kuitenkaan käsittele pelkästään kieltä, vaan siinä linjataan myös kansainvälistymiseen ja tiedeviestintään liittyvistä asioista. Kielipolitiikan tekstien määrävästä luonteesta huolimatta imperatiivi loistaa poissaolollaan, minkä myös SF-teorian metodein poliittisia tekstejä tarkastelleiden Mari Krögerin (2016) ja Irina Herneahon (2016) tutkimuksista voi havaita. Molemmista tutkimuksista voi havaita myös passiivin käytön runsauden, joka korostuu erityisesti Krögerin (2016) aineistossa. Myös Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa sekä inhimillinen että kielellinen persoona pyritään haivuttamaan mahdollisimman tehokkaasti, jotta linjauksien yleistettävyyks olisi mahdollisimman hyvä. *Kielipolitiikka* itse on usein materiaalisten prosessien toimijana, jolloin se esiintyy monessa tilanteessa elollisen olennon tavoin. Käytän tässä alaluvussa kielipolitiikassa yleisesti esiintyvää *edellyttää*-prosessia esimerkkinä siitä, millaisin kielellisin keinoin toimijuus ja vastuu näkyvät kielipolitiikassa.

Persoonaa häivyttävien modaalisten valintojen, kuten passiivin, lisäksi kielipolitiikassa esitetään suoria vaatimuksia materiaalisin lausein. Transitiiivinen, kausatiivinen verbijohdos *edellyttää* ([VISK § 311](#), [323](#)) on ylivoimaisesti yleisin kielipolitiikassa esiintyvistä materiaalisista prosesseista, joiden toimijana kielipolitiikka on. Pidän *edellyttää*-prosessia materiaalisena, sillä se sisältää aineistossani käytännössä aina materiaalisille prosesseille tyypillisesti toimijan ja tavoitteen. Vaikka *edellyttää* onkin abstrakti prosessi, siihen liittyy kielipolitiikassa usein

myös konkreettisia toimia, ja sitä käyttämällä pyritään vaikuttamaan todellisiin, olemassa oleviin olosuhteisiin. *Edellyttää* sisältää myös relationaalisten prosessien piirteitä, sillä sen avulla on myös kuvattu vallitsevaa olotilaa. Seuraavasta esimerkistä olen lihavoanut toimijan, alleviivannut prosessin ja kursivoanut tavoitteen.

(1) ”**Kielipolitiikan toteutuminen edellyttää koko yliopistoyhteisön sitoutumista.**” (JYUKIEPO 2015: 2).

Materiaalisen, tulokseen johtavan lauseen lisäksi vaatimusta vahvistaa kvanttoripronomini *koko*, joka toimii lauseessa pronominin sijaan kvantifioivana ääri-ilmauksena ([VISK § 751](#)) vahvistaen *yliopistoyhteisö*-sanaa. Lause toimisi myös ilman *koko*-sanaa. Virkkeen toimijana on abstraktio *kielipolitiikan toteutuminen*, tavoitteena taas *yliopistoyhteisön sitoutuminen*. Tällainen rakenne on yleinen koko kielipolitiikassa ja sen toimenpideohjelmassa: prosessin toimijana on usein jokin abstrakti asia (esim. *kielipolitiikan toteutuminen* tai *yhteiskunta*) ja toiminnan kohteena jokin kielipolitiikan tavoite. Esimerkkivirkkeen materiaalisuus korostaa toiminnan tarpeellisuutta kielipolitiikassa, vaikka kyseisessä virkkeessä *edellyttää* toimiikin lähes relationaalisen prosessin tavoin kuvaten (toivottavaa) vallitsevaa olosuhdetta. Sama asia olisi voitu ilmaista myös relationaalisella prosessilla *Kielipolitiikan toteutumisen edellytys on koko yliopistoyhteisön sitoutuminen*, jolloin *olla*-verbiä olisi käytetty luomaan suhde toteutumisen ja sitoutumisen välille. Vertaamalla *edellyttää*-prosessia puhtaan relationaaliseen prosessiin voidaan havaita, että *edellyttää*-verbin käyttäminen luo vahvemman indikaation toiminnasta.

Yliopisto työympäristönä -luvussa (JYUKIEPO 2015: 3) Jyväskylän yliopisto ei ole yhdesäkään prosessissa toimijan roolissa. Työympäristö liitetään sitä käsittelevässä kappaleessa vahvasti henkilöstöön, ja kielipolitiikka linjaakin enemmän sitä, kuinka henkilöstön tulisi toimia kuin sitä, mitä yliopiston pitäisi tehdä parantaakseen yliopistoa työympäristönä. *Edellyttää* toimii jälleen materiaalisen prosessin tavoin:

(2) **Kansainvälisesti korkeatasoinen ja vaikuttava tutkimus sekä laadukas koulutus** monikielisessä ja -kulttuurisessa akateemisessa yhteisössä *edellyttävät* yliopiston henkilökunnalta *monipuolisia kieli-, kulttuuri- ja viestintätaitoja sekä kansainvälisiä valmiuksia*. Rekrytoinnissa hakijoilta *edellytetään näitä taitoja ja yliopistolta puolestaan näiden taitojen suunnitelmallista ja jatkuvaa ohjaamista ja työtehtävien mukaista kehittämistä*. (JYUKIEPO 2015: 3.)

Aikaisemmasta esimerkistä poiketen kirjaus on vahvemmin linjaava: siinä ilmaistaan selkeästi, keneltä tavoitteita edellytetään. Toisessa virkkeessä passiivimuotoisen *edellytetään*-verbin toimijana on käytännössä Jyväskylän yliopisto (vrt. *Jyväskylän yliopisto edellyttää hakijoilta*), sillä asettaahan yliopisto itse vaatimukset hakijoilleen. *Edellyttää*-verbi on kaksipaikkainen (valenssista ks. [VISK § 446](#)), sillä se vaatii kaksi täydennystä toimiakseen (mikä edellyttää

mitä). Kahden pakollisen täydennyksen lisäksi *edellyttää*-verbi saa usein valinnaisen täydennyksen, jonka avulla indikoidaan sitä, keneltä jotain edellytetään. Tässä tapauksessa virkkeen häivytettynä toimijana on kielipolitiikka, joka linjauksella poistuu kauas kielipolitiikan tyypilliseltä vaikutusalueelta ja määrittää jo Jyväskylän yliopiston rekrytointikäytänteitä. *Edellyttää* on kielipoliittisten asiakirjojen yleisin materiaallinen prosessi.

Samankaltainen *edellyttää*-verbin käyttö on tavallista myös kielipolitiikan toimenpideohjelmassa. englannin kieleen viittaava taitotasovaatimus on säilytetty ehdottomana, mutta kirjausta suomen kielen tavoitetasosta on modaalisella valinnalla lievennetty:

(3) ”Muulla kuin suomen kielellä opettavilta ja ohjaavilta edellytetään opettavan kielen tai opetuksessa käytettävän kielen edistyneen tason (EVK: C1) kielitaitoa.

Ulkomaisen henkilökunnan osalta edellytetään **pääsääntöisesti vähintään** kehittyvää suomen kielen perustaitoa (EVK: A2.2) kolmen vuoden sisällä työsuhteen alkamisesta.” (JYUKIEPO TPO 2015: 2.)

Pääsääntöisesti toimii kirjausta lieventävänä partikkelina, vaikka se tyypillisesti on toistuvuutta ilmaiseva adverbi ([VISK § 651](#)). Lisää epätarkkuutta kirjaukseen tuo likimäärän adverbi *vähintään* ([VISK § 662](#)), joka toisaalta tiukentaa kirjausta taitotasovaatimuksesta: tavoite ei olekaan taitotaso A2.2, vaan se on *vähintään* ilmoitettu taso. Kirjauksessa ei tuoda esille, millaisia tapauksia taitotasovaatimuksen pääsääntöisyys koskee, eikä tarkenneta, kuka valvoo tai todentaa taitotason. Vastuukysymyksistä mainitaan kielipolitiikan johdantokappaleessa (JYUKIEPO 2015: 2), jossa vastuu asetetaan ”yliopiston ja yksiköiden johdolle sekä esimiehille”. Kielipolitiikka tai sen toimenpideohjelma eivät ota kantaa myöskään mahdollisiin seurauksiin, jos esitettyä kielitaidon tasoa ei ole saavutettu.

Kielipolitiikalta odotetaan kansainvälisyyden lisäämisen lisäksi myös monia muita asioita, joista vastuussa olevat tahot on kuitenkin häivytetty tekstistä mm. nollapersoonaa ja elliptisyyttä käyttämällä ([VISK § 106](#) ja [VISK § 874](#)). Modaaliset valinnat (seuraavissa esimerkeissä passiivi) ilmaisevat tekstin vuorovaikutussuhteita ja niihin liittyviä rooleja (Shore 2012a: 147–148; Halliday 2004: 29–30; Luukka 2002: 102–103). Nollapersoonaa käytettäessä toimintaa ei varsinaisesti kohdisteta keneenkään, mutta on kutakuinkin ilmeistä, että se koskee kaikkia yliopistoyhteisön jäseniä. Vaatimusten yleisyyttä vahvistetaan myös käyttämällä passiivia. Seuraavassa esimerkissä käytetään sekä passiivia että nollapersoonaa vaatimusten yleisyyden vahvistamiseen:

(4) ”Eri tilanteissa **voidaan käyttää** useita läsnäolijoille luontevia kieliä ja kaikkia kieliä **ei tarvitse osata** samantasoisesti. Mahdollisuus käyttää eri kieliä lisää ø:n tasavertaisen osallistumisen mahdollisuutta ja sujuvoittaa viestintää.” (JYUKIEPO 2015: 1.)

Vastuulliset tahot häivytetään usein myös asettamalle kielipolitiikka prosessien toimijaksi tai aktiiviseksi osapuoleksi (toimija lihavoitu, prosessi alleviivattu, tavoite kursivoitu):

(5) ” **Kielipolitiikka edistää** *dynaamista monikielisyyttä*, kykyä reagoida joustavasti ja nopeasti viestinnällisiin tilanteisiin, valmiutta käyttää osittaistakin kielitaitoa sekä avarakatseisuutta ja positiivista asennetta eri kieliä ja erilaista kielenkäyttöä kohtaan.” (JYUKIEPO 2015: 1.)

Edistää-prosessia voidaan tässä yhteydessä pitää materiaalisena, sillä se saa selkeästi toimijan (kielipolitiikka) ja tavoitteen (edistettävät asiat). *Edistää*-prosessissa on myös relationaalisen prosessin piirteitä, sillä sen avulla voidaan kuvata vallitsevien olosuhteiden muuttumista tai muuttamista. Tässä tapauksessa pidän kyseistä prosessia relationaalisena, sillä sen taustalla on selkeästi toimija, joka edistää konkreettisia asioita. Kuitenkin *kielipolitiikan* asettaminen prosessin toimijaksi on esimerkki siitä, kuinka vastuulliset tahot on asiakirjoissa häivytetty – kirjaus ei ota kantaa siihen, kuka tai mikä on käytännössä se, joka edistää monikielisyyttä tai asenteita kieliä kohtaan. Linjaukset koskettavat pääasiassa kielten käyttäjiä, yliopistoyhteisön jäseniä. Tarkempi asiakirjojen tarkastelu paljastaa, että dynaamiseen monikielisyyteen pyritään pääasiassa kielitaitotasovaatimuksia asettamalla.

5.2 Kielipolitiikan tavoitteet diskurssien alkupisteenä

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on jaettu neljään numeroituun lukuun (*yliopisto työympäristönä, yliopisto opiskeluympäristönä, yliopisto yhteiskunnallisena vaikuttajana ja seuranta*), joiden lisäksi kielipolitiikassa on johdantoteksti ”*Kielipolitiikka yliopiston kansainvälisyyden tukena ja vauhdittajana*”. Johdantoteksti on poliittisesti linjaavaa tekstiä, jota vahvistetaan preesenssiä käyttämällä. Tekstissä asetetaan tulevaisuuden tavoitteita yliopistolle ja kielipolitiikalle ja annetaan kuvaus nykyisestä tilanteesta yliopistossa.

Johdantotekstin otsikko ”*Kielipolitiikka yliopiston kansainvälisyyden tukena ja vauhdittajana*” (JYUKIEPO 2015: 1) luo eksplisiittisen tavoitteen koko kielipolitiikalle. Tavoite kansainvälistymisestä on ollut yleinen yliopistojen kielipolitiikoissa koko 2000-luvun (Saarinen 2017: 553). Vaikka kansainvälistyminen onkin asetettu yliopiston kielipolitiikan tärkeimmäksi tavoitteeksi, sen saavuttamiseen vaikuttavia tekijöitä ei kielipolitiikassa tai sen toimenpideohjelmassa suoraan mainita. Siihen liittyviä toimenpiteitä on kuitenkin useita, ja juuri näiden toimenpiteiden tarkastelun avulla kielipolitiikasta voidaan tunnistaa erilaisia diskursseja. Kielipo-

litiikan rakenteen kerrostuneisuuden takia analyysin keskittäminen diskursseihin on hedelmällistä: niitä tarkastelemalla voidaan nähdä asioiden yhteyksiä ja niiden vaikutuksia toisiinsa. Jyväskylän yliopiston parempaan kansainvälistymiseen pyritään esimerkiksi vaatimalla yliopiston ulkomaiselta henkilökunnalta tietyn tasoista kieliosaamista, kouluttamalla opiskelijoille kieli- ja viestintätaitoja ja kääntämällä Jyväskylän yliopistoon liittyvää terminologiaa englanniksi. Seuraavassa taulukossa esittelen kielipolitiikan tärkeimmät tavoitteet ja niihin liittyvät toimenpiteet, ja pohdin niiden vaikutusta tutkimukseni aineiston analyysiin.

Taulukko 2. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan tavoitteet ja niihin liittyvät toimenpiteet.

Tavoite	Kielipoliittiset toimenpiteet
1. Kansainvälistyminen	Henkilökunnan, opiskelijoiden ja hallinto- ja tukipalveluhenkilökunnan kielitaitovaatimukset Yliopiston rekrytointikäytänteiden parantaminen Englanninkielisen pedagogiikan opinnot henkilökunnalle Kieli- ja kulttuuriopintojen tarjonta koko yliopistoyhteisölle
2. Hyvä, monikielinen ja -kulttuurinen työympäristö	Yliopiston asiakirjojen ja organisaatiosanaston tekeminen saavutettaviksi suomeksi ja englanniksi Viestinnän tarjoaminen suomeksi ja englanniksi
3. Opiskelijoiden hyvä kieli-, viestintä- ja kansainvälistymisosaaminen	Kieli-, viestintä-, kieli- ja kulttuuriosaamisen opintojen sisällyttäminen kaikille tutkintotasoille ja siihen liittyvän materiaalin laatiminen Opiskelijoiden monipuolisten kieli- ja kulttuuritaitojen hyödyntäminen opetuksessa
4. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden parantaminen	Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja tiedeviestinnän parantaminen koulutuksen avulla Suomen kielen kehittäminen tieteen kielenä

Taulukossa 2 esittelemäni kielipolitiikan tavoitteet ja toimenpiteet on erotettu Jyväskylän yliopiston kielipolitiikasta (JYUKIEPO 2015) ja kielipolitiikan toimenpideohjelmasta (JYUKIEPO TPO 2015). Kaikkia taulukon tavoitteista ei mainita kielipolitiikassa suoraan, vaan olen ryhmitellyt tavoitteet taulukossa 2 näkyviin neljään ryhmään, joihin pohjautuen olen jatkanut analyysiäni diskurssien tarkasteluun ja tulkintaan. Osa tavoitteista on päällekkäisiä tekstin rakenteen vuoksi: esimerkiksi kansainvälistymiseen pyritään lukuisilla eri toimenpiteillä useissa kielipolitiikan eri luvuissa. Kielipolitiikan tavoitteet tunnistamalla ja niihin liittyviä toimenpiteitä tarkastelemalla on mahdollista päästä ohittamaan asiakirjan hierarkkisen rakenteen aiheuttamat esteet, ja jatkaa tunnistettujen tavoitteiden tarkastelua diskurssien kautta.

Kansainvälistymistä edistävä toiminta voidaan niputtaa yksinkertaistetusti neljään tavoitteeseen, jotka näkyvät taulukossa 2. Osa toimenpiteistä on lähtökohtaisesti enemmän kielipoliittisia kuin toiset, mikä on yksi syistä diskurssien tarkastelemisen tärkeydelle. Esimerkiksi

yliopiston rekrytointikäytänteisiin liittyvät toimenpiteet ovat melko kaukana perinteisestä kielipolitiikasta (vrt. esim. Johnson 2013, Spolsky 2005, s. 8 tässä tutkielmassa), jolla pyritään muokkaamaan jonkin yhteisön kielipolitiikkaa. Toisaalta taas rekrytointikäytänteiden liittämisen kielipolitiikkaan on loogista, sillä taustalla on ajatus kielitietoisuuden lisäämisestä rekrytoinneissa, henkilöstön kielitaidon varmistaminen jo rekrytointivaiheessa ja ajatus siitä, että kielitaitoinen henkilöstö lisää kansainvälisyyttä. Kielitaidon tavoitetasojen asettaminen taas on hyvin perinteinen tapa tehdä kielipolitiikkaa: on päätetty asettaa tavoitteet kielitaidosta, minkä ajatellaan lisäävän ihmisten välistä vuorovaikutusta.

Henkilöstön työympäristöä ja monikielisyyttä edistävät keinot olen yksinkertaistanut taulukossa kahteen toimenpiteeseen, mutta todellisuudessa työympäristöä koskevia toimia on huomattavasti enemmän, mutta ne on ripoteltu asiakirjoihin niin, etteivät ne ole sieltä nopeasti luettavissa. Hyvän työympäristön ja sosiaalisen integraation ajatukseen kuuluu kielipolitiikassa esimerkiksi myös henkilöstön monipuolinen kielitaito kieliopintojen kautta, vaikka se onkin asetettu ensisijaisesti kansainvälisyyttä edistäväksi keinoksi. Kielipolitiikan toimet kulkevat vahvasti limittäin, mistä osoituksena on erityisesti kielipolitiikan luku, joka koskee yliopiston opiskeluympäristöä (tavoite 3 yksinkertaistettuna taulukossa 2). Siinä yhden sateenvarjon alle niputetaan kansainvälistyminen, sosiaalinen integraatio, viestintäosaaminen, yliopiston vetovoima ja monikulttuurisuus resurssina. Näin laajat kokonaisuudet johtavat jälleen siihen, että kielipolitiikkaa on järkevää tarkastella kokonaisuutena diskurssien kautta, eikä pelkästään kielipoliittisesta näkökulmasta tavoitteiden ja toimenpiteiden kautta.

Päällepäin yksinkertaiselta näyttävien tavoitteiden ja toimenpiteiden monimutkaisuus ja limittyneisyys nostavat esille tarpeen käsitellä kielipolitiikkaa ensisijaisesti sen diskurssien kautta. Toimenpiteiden tarkastelun ja ryhmittelyn lisäksi olen käsitellyt niitä yhdessä kielipoliittisen toimikunnan haastatteluiden kanssa, ja nimennyt asiakirjoista ja haastatteluista löytyvät diskurssit. Eniten toimenpiteitä sisältävä kielipolitiikan kärkitavoite (1. tavoite taulukossa 2), kansainvälistyminen, liittyy luonnollisesti **kansainvälisyysdiskurssiin**, jonka yleispiirteinä on Jyväskylän yliopiston kansainvälistymisestä ja siihen vaikuttavista keinoista keskusteleminen. Kansainvälisyysdiskurssi on laaja, ja siihen liitetään monia muita aladiskursseja, joista merkittävimmän, **sosiaalisen integraation diskurssin**, olen ottanut analysoitavaksi erikseen tässä tutkimuksessa. Sosiaalisen integraation diskurssi liittyy erityisesti taulukon 2 tavoitteisiin 2 ja 3, ja se koskettaakin lähes koko yliopiston henkilöstöä. Vaikka sosiaalisen integraation diskurssi onkin enimmäkseen alisteinen kansainvälisyysdiskurssille, se esiintyy eri yhteisön jäsenryhmistä puhuttaessa erilaisin tavoin, joten sen käsittely omana diskurssinaan on tarpeen. **Kielen välineellisyysdiskurssi** yhdistyy käytännössä kaikkiin kielipolitiikan tavoitteisiin, mutta

erityisen selkeästi se on havaittavissa silloin, kun puhutaan yliopiston ja yhteiskunnan suhteesta, kielellä toimimisesta yliopistossa ja kielen ja viestinnän suhteesta. **Kielitaitodiskurssiin** liittyvät toimenpiteet ovat kielipolitiikassa ensisijaisesti alisteisia taulukossa 2 näkyvälle kansainvälistymisen tavoitteelle. Kielitaitodiskurssi esiintyy kuitenkin erityisen vahvana haastatteluaineistossa, ja mielipiteet siihen liittyvistä kielipoliittisista toimista vaihtelevat toimikunnan kesken melko paljon.

Mainitsemani diskurssit ovat vahvasti limitteisiä ja esiintyvät usein yhdessä toistensa kanssa. Seuraavassa alaluvussa erittelen diskursseihin liittyviä erityispiirteitä ja annan esimerkkejä siitä, kuinka diskurssit esiintyvät kielipoliittisissa asiakirjoissa ja kielipoliittisen toimikunnan haastatteluissa. Koska tutkimukseni tavoitteena ei ole ainoastaan havaita ja analysoida kielipolitiikan diskursseja, keskityn analyysissä analysoimaan myös SF-teorian avulla sitä, millaisia toimijoita lauseissa esiintyy, ja miten toimijuus suhtautuu kielipolitiikan diskursseihin. Tutkimukseni tarkoituksena on diskurssien etsimisen lisäksi myös selvittää, millaista Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on ja mitä sen pyrkimysten taustalla on, joten yhdistän kielipoliittisten vastuiden tarkastelun niihin liittyvien diskurssien analyysiin.

5.3 Kansainvälisyysdiskurssi

Kansainvälistyminen on Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan selkeimmin erottuva eksplisiittinen tavoite. Kansainvälistymiseen liittyviä toimenpiteitä ja tavoitteita on kielipolitiikassa erittäin paljon, ja niiden fokus vaihtelee erittäin konkreettisista kielitaitotasovaatimuksista aina löyhästi määriteltyyn monikulttuurisuuden hyödyntämiseen opetuksessa. Kielipolitiikassa ja sen toimenpideohjelmassa mainitaan *kansainvälisyys*, *kansainvälinen* tai *kansainvälistyminen* 21 kertaa (kielipolitiikassa 17 kertaa, toimenpideohjelmassa 4 kertaa). Kansainvälisyysdiskurssi yhdistyy kielipolitiikan asiakirjoissa vahvasti kielitaitoon ja englannin kieleen, mutta myös yliopiston kansainväliseen vetovoimaan ja koulutuksen laadukkuuteen. Diskurssi on asiakirjoissa vahvempi ja yleisempi kuin haastatteluilla. Myös haastateltujen välillä on hajontaa diskurssin esiintymisessä, sillä osa näkee kielipolitiikan puhtaasti kansainvälistymistä edistävänä asiakirjana ja toiset taas hallinnollisena ja linjaavana, jolloin myös diskurssien vahvuus ja painopiste hieman vaihtelevat.

Kansainvälisyysdiskurssiin liittyy selkeästi keskustelu siihen vaikuttavista keinoista (niin kielipoliittisista kuin ei-kielipoliittisista), kielitaidon ja kansainvälistymisen yhteydestä, yliopiston vetovoimasta ja imagosta sekä kielipolitiikan tehtävistä. Koska kansainvälistymisen edistäminen on nostettu kielipolitiikan kärkitavoitteeksi, myös kansainvälisyysdiskurssi on yleinen. Diskurssin puitteissa yliopistoyhteisön eri jäsenryhmiä lähestytään hiukan eri tavoin, ja heidän panostaan kansainvälistymisen edistämiseksi käsitellään vaihtelevasti.

Kielipolitiikan eksplisiittiseksi tehtäväksi on määritelty kansainvälistyminen, mikä näkyy myös haastatteluaineistossa. Kielipolitiikka nähdään kansainvälistymistä edistävänä asiakirjana, jonka tehtävänä on myös parantaa yliopiston kilpailukykyä:

(6) H: [Hmm.] Joo. No miks summielestä tämmönen asiakirja on luotu?

I2: No kyl mä aattelen, että totta, hehehe yks, yks ajatus-ajatus voi toki olla se että, on todettu että tää on niin huonoo tää mitä- jota ei tarttis tehdä [*vitsailee*]. **Mut kyl mä niinku aattele että-että et ja tai toivonki että, että ne on jollain tavalla kytköksis ollu siihen että, halutaan olla kansainvälinen, kansainvälistyvä**, halutaan ä nähdä että meiltä täältä, valmistuvat ihmiset niin ne, ää, hakeutuu tehtäviin jotka, on, paitsi että on tää maakunnan ulkopuolella nii on rajojenki ulkopuolella. Ja, ja tota (.) sillä tavalla niinkun, **määattele se, merkitys on, on tullu niinkun näkyväks** ja nyt määattelin että **mei edelleen niinku, entistä vahvemmin me kilpaillaan, opiskelijoista, me kilpaillaan tota, henkilökunnasta** ja sitä enempi niin, ne on niinku edelleen meille niinku semmonen, vois sanoo tsemppaamisen kohde. (Informantti 2.)

Kielipolitiikan luomisen syyksi mainitaan kansainvälisyys ja kansainvälistymisen. Kansainvälistymistarpeesta puhuttaessa käytetään mentaalista relationaalista prosessia *halutaan olla*, joka korostaa tietoisuutta konstruoivan funktion lisäksi toivottua tulevaisuuden tilaa. Vastauksessa on nähtävissä muutoksen tarve ja nykytilan ja tavoitteiden ero. Kansainvälisyys yhdistyy yliopiston vetovoimaan ja kilpaluun opiskelijoista ja henkilökunnasta ja siihen, että yliopistosta valmistuvat hakeutuisivat myös kansainvälisiin tehtäviin. Kieli ei ole vastauksessa vahvasti läsnä, ja kansainvälistyminen ja yliopiston näkyvyys on kaiken keskiössä. Yliopistoon viitataan *me*-pronominilla, joka on materiaalisen prosessin *kilpaillaan* toimijana. Vastauksessa nostetaan myös esille, kuinka yliopistolla on vielä tekemistä opiskelijoista ja henkilökunnasta kilpailemisessa: se on *tsemppaamisen kohde*. Kielipolitiikka ja kansainvälisyysdiskurssi yhdistyvät myös yliopistojen väliseen kilpailuun henkilökunnasta ja opiskelijoista, mihin kansainvälistymisveitsellä kielipolitiikalla pyritään vastaamaan.

Kielipolitiikan funktionaalisuudesta puhuttaessa nostetaan usein esille kielipolitiikan tapa *nostaa kielen rooli eri tasolle* perinteisiin kieliperiaatteisiin verrattuna. Ero Jyväskylän yliopiston ja *perinteisten kieliperiaatteiden* välillä liittyy kielipolitiikan tehtävään kansainvälistymistä määrittävänä asiakirjana:

(7) H: Mm. Mm-millä lailla sä ajattelet sen olevan parempi näin? Mitä asioita siihen liittyy että, tämmönen-tänmuotoinen kielipolitiikka on parempi

I5: [Siinon pystytty niinku nost- (.) nii-], **siinon pystytty mummiestä nostamaan se niinku se kielen rooli niinku eri tasolle ku tämmösis pelkissä periaatteissa** missä tyypillisesti vaan määritellään se et et meillä käyt- lakiin perustuen olemme tämänjätämänkielinen yliopisto ja meillä käytetään näitäjanaitä jä, näissä tilanteissa näitä kieliä ja näissä tilanteissa näitä kieliä ja kääntäjä on tuolla, olkaa hyvä. Ni, **antaahan tää niinku eri tavalla mahdollisuuksia, oikeesti nähdä kieli niinku laajemmin**, ja ymmärtää se et mihin kaikkeen se niinku vaikuttaa. Et must tuntuu et että et s-ssen tyyppiset niinku, jotenki niinku yksoikoset periaatteet jäis vähän niinku tyhjäksi, paperiks tietyllä tavalla. Et, et et. **Mein kielipolitiikka on ehkä vähän sillä rajam- rajalla jo että puhutaanko me pelkästään niinku kielipolitiikasta (.)** tai voiko kielipolitiikka olla tän tyyppinen dokumentti et **meillähän ei esimeeks kansainvälistymisohjelmaa oo tai kansainvälisyyteen liittyvää niinku strategiaa erillistä oo**, eikä tä- näillä näkymin ei oo tulossakaan, ellei nyt jonkun tyyppinen, ohjelma saattas tulla mutsit strategiaa ei tule. - - (Informantti 5.)

Kielipolitiikan rooli yliopistossa konstruoidaan materiaalis-kommunikatiivisen prosessin *nostaa* kautta: prosessin toimijana on käytännössä kielipolitiikka ja tavoitteena *kielen rooli*. Kielipolitiikka myös *antaa mahdollisuuksia nähdä kieli laajemmin*. Lauseen prosessit ovat materiaallinen *antaa* ja mentaalinen *nähdä*. Kielipolitiikan roolia pohditaan tarkkaan, ja kielen rooli kielipolitiikassa asetetaan lähinnä alistaiseksi kansainvälistymistä edistävälle kielipolitiikalle. Kielipolitiikka yhdistyy *kansainvälistymisohjelmaan ja kansainvälisyyteen liittyvään strategiaan*, jollaisia Jyväskylän yliopistolla ei vielä ole. Vastauksessa ei eksplisiittisesti rinnasteta kielipolitiikkaa kansainvälistymiseen, mutta sitä pidetään ikään kuin kansainvälistymisohjelman sijaisena ja kansainvälisiä asioita ohjaavana asiakirjana. Kielipolitiikan tehtävää kielipoliittisena asiakirjana ja kansainvälisyyttä ohjaavana strategiana ei pidetä itsestäänselvyytenä, ja nykyiseen malliin liittyvät erikoisuudet tunnistetaan. Vastauksessa näkyvä kielipolitiikan tehtäviin liittyvien diskurssien kamppailu on osa kansainvälisyysdiskurssia, sillä siihen kuuluu keskustelu kielipolitiikan tehtävistä, tavoitteista ja painopisteistä. Kansainvälistymiseen johtavista keinoista ja toimenpiteistä keskusteleminen on myös kiinteä osa diskurssia.

Kielipolitiikan asema kansainvälisyyttä linjaavana strategiana näkyy eksplisiittisesti myös kielipolitiikan asiakirjoissa. Kansainvälistyminen on Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa ensisijaisesti tavoiteltava asia, mutta myös sen aiheuttamat vaatimukset yliopistolle on tunnistettu:

(8) ”**Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka** ennakoi monikielisen ja monikulttuurisen sekä kansainvälistyneen yhteiskunnan yliopistolle asettamia *haasteita*. **Kielipolitiikka** täsmentää *yliopiston strategia tavoitteita ja tukee* yliopistoa *tavoitteiden saavuttamisessa*. Kielipolitiikassa määritellään koko yliopistoyhteisöä koskevat *yleiset kieliperiaatteet*.” (JYUKIEPO 2015: 1.)

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka esiintyy materiaalisten prosessien toimijana johdantotekstissä. Kielipolitiikka *ennakoi*, *täsmentää* ja *tukee*, ja prosessien tavoitteina ovat abstraktit *haasteet*, *strategiset tavoitteet* ja *tavoitteiden saavuttaminen*. Prosessityyppiä voitaisiin pitää myös mentaalisenä, sillä niissä toiminta ei varsinaisesti kohdistu eikä vaikuta kohteeseen (Shore

2012b: 164–165). Käsittelen tämän kaltaisia prosesseja tässä tutkimuksessa ensisijaisesti materiaalisina prosesseina, ellei niiden pitäminen mentaalisisinä ole analyysin kannalta merkittävää. Mentaalisten prosessien tehtävänä on useimmiten konstruoida ihmisten tietoisuutta (mts. 164), ja tarkasteluni fokuksessa ovat enemmän prosessien toimijat ja tavoitteet. Esimerkin 8 kappaaleessa käytetään kielipolitiikasta puhuttaessa myös passiivimuotoa *määritellään*, joka häivyttää toimijan, vaikka toimija säilyy molemmissa kirjaustavoissa käytännössä samana. Prosessien välinen ero on kuitenkin niiden tavoitteessa: *kielipolitiikka* tavoittelee abstrakteja asioita, kun taas passiivimuodon määritellään tavoitteena ovat konkreettiset kieliperiaatteet. *Monikulttuurisuus* ja *kansainvälistyvä yhteiskunta* eivät ole pelkkiä tavoitteita, vaan kielipoliittisten toimien alulle panevia ilmiöitä, joihin liittyviin asioihin kielipolitiikalla pyritään vaikuttamaan.

Kielipolitiikan kansainvälisyysdiskurssiin liittyy kiinteästi kielipolitiikan laaja tehtävä yliopiston kaikkea toimintaa määrittävänä asiakirjana. Kansainvälisyysdiskurssi sisältää keskustelua yliopistojen välisestä kilpailusta, kielipolitiikan tehtävistä ja yliopiston hallinnollisten asiakirjojen suhteista. Informantin 5 vastauksissa kielipolitiikka esiintyy ensisijaisesti hallinnollisena asiakirjana, joka vaikuttaa suoraan yliopiston toimintaan ja muihin linjaaviin asiakirjoihin. Kielipolitiikka näyttäytyy prosesseissa usein joko toimijana, toiminnan kohteena tai sen suhdetta johonkin toiseen ilmiöön konstruoidaan relationaalisen prosessin avulla. Seuraava esimerkki havainnollistaa hyvin, kuinka kielipolitiikka esiintyy toimijana osana kansainvälistymistä:

(9) H: Mites sitten tota hh (.) nyt ku me verrattii vähä Jyväskylän yliopistoo ja muita yliopistoja ni, mites yliopistoissa ylipäänsä, koetko sä että, kielipolitiikkaa tarvitaan? Sellasta tietällasta niinkun, kielen, käytön määrittelyä ylipäänsäkin niitä tehtäviä mitä kielipolitiikoilla on?

I5: Mmh. Kyllä mummielestä tarvitaan se, ei edelleenkkä, ja just siitä näkökulmasta et, että niinku, ne ei oo pelkät ne periaatteet et, et mitä kieltä käytetään minkä kielineen yliopisto on ja, näinedespäi vaan et, ettet, ku se liittyy, **jos sen näkee samalla tavalla kun miten meillä kielipolitiikassa kieli, nähdään, niin se liittyy niin laajasti s- niinku yliopiston-**

H: [Haluatko vielä e- eksplikoida sen]

I5: **Nii, et se liittyy yliopiston kansainvälisyyden vauhdittamiseen ja kehittämiseen, keskeisesti.** Muttasitte, toisaalta niinku jos jos kattoo mejän kielipolitiikkaa, miten **se on niinku rakenteistettu samaan tapaan kun meillä niinkun, esimerkiks strategia** et siellon koulutus tutkimus ja yhteiskunnallinen vuorovaikutus ni, mummiestä ne **liittyy niin keskeisesti** yliopiston, toimintoihin ja **sihen että miten me, saavutetaan meille niinku strategiassa asetetut tavoitteet** että, et nähdään ikäänku kieli (.) semmosena, välineenä. Eikä todellakaan niinku kielipolitiikkaa pelkkinä kieliperiaatteina. **Että se on niinku tämmönen niinku toi- toimiva tai toiminnallinen, dokumentti.** (Informantti 5.)

Kielipolitiikkaa tarvitaan, jos se *ole pelkät periaatteet* käytetyistä kielistä. Kuva kielipolitiikasta muodostuu relationaalisten prosessien kautta: *olla-* ja *liittyä-*verbit rakentavat kielipolitiikan ja kansainvälisyyden välistä suhdetta. Kielipoliittinen toimikunta on taustatoimijana passiivimuo-

toisessa materiaalisessa prosessissa *on rakenteistettu*, jolla puhuja viittaa kielipolitiikan rakenteen muodostamiseen yliopiston strategian mukaisesti. Vastauksessa kielipolitiikka ja kieli esimerkiksi *liittyy yliopiston kansainvälisyyden vauhdittamiseen*. Kieli tulee *nähdä välineenä* ja kielipolitiikka *toiminnallisena dokumenttina*. Vastauksessa luodaan vastakohtasuhde Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan ja *pelkkien kieliperiaatteiden* välille. Kielipolitiikan toiminnallisuus ja asiakirjan merkitys liittyvät ensisijaisesti yliopiston kansainvälisyyden tukemiseen, mikä mainitaan eksplisiittisesti.

Kielipolitiikan muodostaminen liitetään kansainvälisyyteen ja kansainvälistymiseen, mutta politiikan muodostamisen taustalla nähdään myös yhteiskunnallinen ulottuvuus ja korkeakoulujen kielipolitiikan perinne:

- (10) H: Hm, no mitä on sun mielestä ollu ne syyt, että miks tällane asiakirja on luotu, alun perin?
 I3: Höömm, kyllä se varmaa ihan, öm, mä nyt en muista sitä ihan-ihan alunperästä, **varmaan se on lähteny siitä** että, et niinku **vastaavan tyyppisiä asioita** sillo yhekskytluvulla **Euroopassa, niinku yleensä laajemmin keskusteltiin** ja, ja se nousi niinku esille **yleensä kielipoliittiset kysymykset alko nousta esille** et se on varmaan niinku ollu yks asia siellä, ja meillon ollu ehkä semmonen, niinku mejän kaiken kaikkiaan mejän yliopistossa ku kielentutkimus on ollu semmosta hyvin soveltavaa ja yhteiskuntaan suuntautuvaa ni se on ollu semmone aika semmone luonteva niinku, tavallaan kieli-ihmisten nostaa että hei, tämmönenki asia on tärkeä. Mut kyllä se sitte **varmaa varsinki nyt kun tätä niinku ruvetti uudistamaa ja miettimää** ni kyllä se **varmaa se niinku kansainvälisyys ja, kansainvälisen henkilöstön määrän lisääntyminen ja tämmöne** ni kylä **se oli** yks niinku semmonen että niinku, että **tarvitaan oikeesti linjauksia et ei tää voi mennä niinku vaan näin, että kansainvälistytään kauheesti** mutta, heh, mutta minkälaisilla ehdoilla ja minkälaisilla tota toimintaperiaatteilla niinku kielen osalta. (Informantti 3.)

Kielipolitiikan nykytilaa kuvataan relationaalisten prosessien ja materiaalisien *tarvita*-prosessin kautta. *Ei tämä voi mennä näin* -rakente on käytännössä relationaalinen, sillä se kuvaa käytännössä vallitsevaa tilannetta ja luo suhteen nykytilan ja toivottavan muutoksen välille (vrt. ei tämä voi olla näin). Informantti nostaa *tarvita*-prosessin tavoitteeksi *linjaukset*, mikä korostaa eksplisiittisesti kielipoliittista toimintaa. Poliitiikanmuodostuksen alkupisteenä ovat olleet kuitenkin *kansainvälisyys* ja *kansainvälisen henkilöstön määrän lisääntyminen*, jotka luovat tarpeen kielipoliittisille linjauksille. Passiivimuotoinen relationaalinen prosessi *kansainvälistytään* kuvaa muutosta, ja pitää sisällään sekä kuvauksen nykytilasta että tulevasta. Prosessi ei kuitenkaan eksplikoi nykytilaa, joten sen keskiössä on toiminta. Toiminnan tavoitteena on *kansainvälisyys*, mutta tavoite on sisältyneenä verbiin. *Kansainvälistymisen* käyttäminen prosessina alleviivaa sitä, että se on nimenomaan toimintaa, joka on saanut aikaan ja luonut tavoitteita – ei tavoite, joka on saanut aikaan toimintaa.

Haastatteluaineistosta on nähtävissä kansainvälisyysdiskurssiin liittyvä keskustelu hallinnollisten toimien ja kielten suhteesta. Esimerkki 10 osoittaa, kuinka kansainvälisyys on luonnollinen osa yliopiston toimintaa, johon liittyviä hallinnollisia asioita ei ole välttämättä ehditty

punnita kaikista näkökulmista, ja kieli ja kansainvälistyminen yhdistetäänkin melko voimakkaasti. Materiaalinen prosessi *lähteä* kuvaa tässä syntymistä ja kielipolitiikan alkupistettä, mutta samalla konstruoi relationaalisen prosessin tavoin 90-luvulla vallinneita olosuhteita, jotka saivat aikaan kielipolitiikkojen luomisen. Kielipoliittinen keskustelu ja relationaalisten prosessien avulla luotava kuva Jyväskylän yliopiston kielten tutkimuksesta *soveltavana* ja *yhteiskuntaan suuntautuvana* ei enää varsinaisesti yhdisty nykyiseen kansainvälistymistä korostavaan kielipolitiikan lähtökohtaan. Lauseen aloitus epävarmuutta korostavilla rakenteilla *mutta kyllä se sitten varmaan* alleviivaa eroa alkuperäisen tilanteen ja nykyisten tavoitteiden välillä.

Kansainvälisyysdiskurssiin kuuluu keskustelu kielten ja kielipoliittisten toimien välisestä suhteesta ja siitä, kuinka kieliin liittyvät valinnat vaikuttavat yliopiston kansainvälistymiseen. Usein keskusteluun liittyy valintojen tekemisen korostaminen: on valittava käytettävä kieli (suomi tai englanti), on valittava kansainvälistyminen tai kansainvälistymättömyys. Vaikka kansainvälistyminen on Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan päätavoite, liittyy sen kansainvälisyysdiskurssiin usein keskustelu yliopiston suomenkielisestä perinteestä, ja suomen kielen käytöstä yhtäältä kansainvälisyyttä heikentävänä tekijänä ja toisaalta henkilöstön integraatiota voimistavana tekijänä. Kielipolitiikan ensimmäinen virke määrittelee Jyväskylän yliopiston ”*perinteiltään vahvasti suomenkieliseksi, mutta monikieliseksi- ja kulttuuriseksi akateemiseksi yhteisöksi*” (JYUKIEPO 2015: 1). Linjaus on osaksi ristiriidassa kielipolitiikan kansainvälisyystavoitteiden kanssa, minkä osa kielipoliittisen toimikunnan jäsenistä mainitseekin. Suurin osa toimikunnan jäsenistä käsittelee linjausta suomenkielisen perinteen vaalimisesta kriittisesti, ja pohtii sen alkuperää liittäen sen yliopiston aikaisempiin kielipolitiikkoihin:

(11) H: No hyvä, tästä universaalista päästäänki sitte tämmöseen niinku, öö, lokeroituun kieli ajatteluun, et miten sä näät sitte eri kielet yliopistossa? Aatellaan kieliä vaikka kansalliskielinä tai tämmösinä ni, miten sä näät ne yliopistossa, että ne, elää joko harmoniassa tai ei?

--

I1: Jyväskylän yliopistossa. No kyllähän **Jyväskylän yliopistol on aika (.) aika tämmönen kansalliskielinen profiili**, et jopa niinkun yllättävän, mun mielest. Et kun mä ajattelen et kun me tehtiin sitä ensimmäist kielipolitiikkaa silloin, koska se, koska se oli, ykstoist vai kakstoist, jottai simmost ni, niin tota, niin tota-noinniin, niin mä muistan kun pohdi-pohdittiin sitä, et **Jyväskylän yliopisto on perinteiltään suomenkielinen**, ensimmäinen suomenkielinen opettajaseminaari, jne, et **se on niinku semmone voimakas, tausta siinä**. Sit siinä ilmeisest kävi viel mun ymmärtääkseni sil taval et, kun me oltii se mejän drafti saatu valmiiks **ni silloset rehtorilt tuli viel hyvin voimakas toive**, et **sitä pitää korostaa vielä sitä suomenkielisyttä siin kielipolitiikas**, et, et sen takia on hyvinkin FRAMILLA siin, siin kielipolitiikas (.) ja totaa (.) (Informantti I.)

Vastauksessa relationaaliset prosessit esiintyvät luonnehtivina: *Jyväskylän yliopistolla on kansalliskielinen profiili, Jyväskylän yliopisto on perinteiltään suomenkielinen, suomenkielisyys on framilla*. Kielipolitiikan linjaus suomen kielen merkityksestä Jyväskylän yliopistossa

tuodaan esiin kriittisellä otteella. Esille otetaan kielipoliittisen tarkastelun kannalta mielenkiintoisen seikka kommentoimalla suomenkielisyyden korostamisen taustoja. Viittaus relationaalisen prosessin *tuli* avulla *silloiseen rehtoriin* osoittaa, että vaikka kielipoliittisen toimikunnan käsitykset ja sosiokulttuurinen konteksti, jossa asiakirja on luotu, vaikuttavat merkittävästi kielipoliitiikan diskursseihin ja konkreettiseen tekstiin, on myös yliopiston muilla toimijoilla usein merkittävä rooli politiikanmuodostuksessa. *Tulla* -verbiä voi tässä yhteydessä pitää relationaalisen prosessina, sillä materiaalisen tulemisen sijaan sillä ilmaistaan suhde toiveen ja sen esittäjän välille (vrt. toive oli rehtorin, toive tuli rehtorilta). Shore (2012b: 166) puhuu ”sekä että”-prosessityypeistä, joilla on piirteitä kahdesta tai useammasta prosessityypistä. Samalla Shore (mp.) esittää, että SF-teoriaa hyödyntävän tutkijan on itse pohdittava, miten suhtautuu *tulla*-verbin kaltaisiin prosessityyppeihin. Vastauksesta on nähtävissä kielipoliittisen toimijuuden vaikutukset kielipoliitiikan sisältöön: koska rehtorilla on ollut vahva linjausvalta kielipoliittisessä prosessissa, on kielipoliitiikkaan sisällytetty kirjauksia, jotka eivät välttämättä ole täysin vastanneet asiakirjan muita tavoitteita tai sen diskursseja. Tämä tuodaan esille esittäessäni jatkokysymyksen edelliseen aiheeseen liittyen:

(12) H: Onks se [suomen kielen vahva asema] sun mielestä (.) todellisuutta (.) vastaava?

II: [No kun] mä (.) just ajattelin sitä, et et ku siin oikeestas mun mielest sit sil taval et, et, ku **mun mielest se ei sillan ehkä vastannu niinkää sitä todellisuut**, et, et voi ajatel sil taval et oli niinku, et kyllähän englannil ol, et **kyllähän englantii voi pitää niinkun ihan toisena (.) v-- toisena käyttökielenä**, monis tilanteis suomen rinnal Jyväskylän yliopistos, - - (Informantti 1.)

Vastauksessa näkyy kielipoliittinen tasapainoilu suomen ja englannin kielten välillä. Tietoisuutta konstruoivat prosessit *ei vastaa [todellisuutta]* ja *[englantia] voi pitää* korostavat kielten välistä ristiriitaa ja tuovat esiin vastaajan suhtautumisen kielipoliitiikan linjauksiin suomenkielisyydestä. Tämän kaltainen keskustelu on keskeinen osa kansainvälisyysdiskurssin käytännön kielimaisemaan liittyvää keskustelua: mihin kielten valinta johtaa, ja miksi kielten välillä on tehtävä valintoja, entä miten valinnat vaikuttavat yliopistoyhteisöön ja yliopiston kansainvälistymiseen?

Kaikkien haastateltavien vastauksissa kielipoliitiikan kansainvälistymiseen liittyvät tehtävät eivät ole ainoastaan yliopistoon liittyviä, vaan ne yhdistetään myös henkilöstön aseman parantamiseen. Kielipoliitiikalla nähdään olevan kansainvälistymistä lisääviä tehtäviä, mutta kielipoliitiikka ja kansainvälistyminen liitetään vahvasti myös kansainvälisen henkilöstön tyytyväisyyteen ja siihen, kuinka he viestivät kokemuksistaan eteenpäin:

(13) H: [Joo]. Kielipoliitiikassa todetaan että kielipoliitiikka toimii kansainvälisyysden tukena ja vauhdittajana. Ootko sä nähny että, se vois oikeesti toimia sellasena?

14: Äämm, siis varmaan juuri tässä tasa-arvosuunnäkökulmassa joo, joo että **jos me niinku halutaan olla houkutteleva kansainvälisille totaa, työntekijöille**, niin se että **jos he kokee sitten niinku tänn-tänne tultuansa että he niinku, jää paitsioon**, virallisesta tiedotuksesta ja ylipäänsä niinku tiedonkulusta niin totaa, **eihän se tietenkää hyvä juttu oo**, että, että siinä mielessä, ää, varmasti niinku tavallaan tälle si-sääntulevalle jengille kyllä, hh ja totaa (4.5) ja ja. Sit niinku tavallaa **jos aattelee niiku ulospäin tapahtu-vaa kansainvälistymistä nii, niin niin. Onhan siinä tietysti niinku ehkä tää tiedotukselline ja ylipäänsä sitte niinku tään tämmösen, kansainvälisen aspektin esiin nostaminen** ja niinku sen, sen totaa, framilla pitäminen niin kyllä se tiesti siinäkin mielessä varmaan palvelee. Eettätotaa. Et nimenomaan se, tavallaan se **julkikuva joka meistä syntyy** niinku tavallaan sen, vaikkapa nyt verkkosivustojen ja, ja ylipäänsä niinku meiltä ulos-ulos lähtevän viestinnän kautta noissa kansainvälisissä- piireissä nin, **veikkaan että kyllä sillä ehkä joku tämmönen niinku terävöittävä rooli on siinä.** (Informantti 4.)

Mentaalis-relationaalinen, tulevaisuudessa tavoiteltavaa tilaa kuvaava prosessi *halutaan olla* toistuu kansainvälistymisestä puhuttaessa. Opiskelijoiden sijaan haastateltavan painopiste on yliopistoon saapuvassa ei-suomalaisessa henkilöstössä ja yliopiston julkikuvassa. Kieli yhdis-tyy vahvemmin yliopiston julkikuvaan ja houkuttelevuuteen sekä viestintään. Vastauksessa on paljon mentaalisia prosesseja, kuten *haluta olla*, *kokea*, *ajatella* ja *veikata*, jotka kaikki ovat indikoimassa epävarmuutta. Relationaaliset prosessit *eihän se* [paitsioon jääminen] *hyvä juttu oo* ja *onhan siinä* sisältävät liitepartikkelin -hAn, jonka tehtävänä on luoda implikaatio lau-seessa ilmaistun asiantilan yleisyydestä ([VISK § 830](#)). Puhuja yhdistää asiantilan yleisyyden viestintään ja tiedotukseen, ei niinkään kansainvälisyyteen – kieltä on käytettävä tasa-arvoi-sesti, jotta yliopisto säilyttää vetovoimansa. *Paitsioon jääminen* ja tasa-arvoisuus ovat esimer-kin 27 tapaan pohdintoja suomen kielen ja englannin kielen käytön osittaisesta ristiriitaisuus-desta. Kielipolitiikka nähdään eräänlaisena keinona ennakoita ja vähentää kieliin ja kielivalin-toihin liittyviä ongelmia.

Kansainvälistyminen on asia, jonka edistämiseen liittyvät toimet vastaaja suhteuttaa myös sosiaaliseen integraatioon ja siihen, kuinka yliopisto viestii toiminnastaan yhteisön sisällä ja sen ulkopuolelle. Olen päättänyt sisällyttää kyseisen katkelman kansainvälisyysdiskurssia käsittelevään lukuun, sillä siinä on keskiössä sosiaalisen integraation sijaan yliopiston aktiivi-nen toiminta oman julkikuvansa ja kansainvälisen näkyvyyden parantamiseksi, vaikka näky-vyyden parantamisen eräänä keinona onkin kansainvälisen henkilökunnan tyytyväisyys yliopis-ton viestintään.

Kielipolitiikan ja kansainvälistymisen väliseen yhteyteen suhtaudutaan myös kriittisesti, eikä kansainvälistymisen edistämistä aina pidetä kielipolitiikan tärkeimpänä tehtävänä:

(14) H: Hmm. (3.2) No, mainitsit, että et ihan ymmärrä miks näitä kielipolitiikkoja tehdään niin, ja oot käyny läpi muidenki yliopistojen kielipolitiikkoja niin tarvitaanko yliopistoissa sitten näitä (.) kielipolitiik-koja?

I1: [Hmm. No mä luulen et] tarvitaan nyt tämän hetken, hetken **ajan kun (.) niinkun mietitään sitä kielen rooli** ku eih- eihä sitä oo niinku aikasemmi oikke mietitty, et **jos aattelee niit kansainvälisii maisterioh-jelmii** mitkä varmaa kuitenkin tämmöne **kansainvälistymine on niitte kielipolitiikkoje taustal, VAIKKA,**

mummielest sen kielipolitiikan **taustal pitäis olla** (.) olla niinku sen **kielen rooli siin, hehe, yliopistojen perustehtävässä**, eli kielentuotan- tiedon- tiedontuotannossa, ja...

H: [Nii et miten saadaan hyvin tuotettua hyvää tietoa..?]

I: uusintamises mut et. Niii, ja semmost ymmärrettävää ja yleensäki käsiteltyy sitä tietoo ja muokattuu sitä erilaisii muotoihi ja muuta muttota.

H: Hmm. (Informantti 1.)

Vastauksessa mentaaliset ja relationaaliset prosessit ovat pääosassa, kun puhutaan yliopistosta. Yliopistoihin kohdistettavia toimenpiteitä tai vaatimuksia käsiteltäessä taas materiaaliset prosessit ovat keskiössä. Mentaalisia prosesseja ovat esimerkiksi *ajatellaan* ja *mietitään*, jotka liittyvät yliopistojen kielipolitiikkojen muodostamisen syihin ja muodostamisen prosessiin. Kielipolitiikkojen taustalla oleva tavoite kansainvälistymisestä tunnustetaan ja tunnustetaan, mutta siitä huolimatta relationaalisen prosessin yhteydessä käytetään lieventävää kommenttiadverbia *varmaan* ([VISK § 667](#)). Konditionaalimuotoinen relationaalinen prosessi *pitäisi olla* ilmaisee haastateltavan ajatuksen kielipolitiikan tarpeellisuuden syystä. Informantin 1 vastaus osoittaa rinnakkain esiintyvien diskurssien välisen kamppailun: vaikka Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan päätavoitteeksi on asetettu kansainvälistyminen, ei se välttämättä ole ainoa syy kielipolitiikkojen muodostamiselle. Katkelma osoittaa myös kansainvälisyysdiskurssin laajuuden aina maisteriohjelmiin liittyvästä keskustelusta yliopistojen perustehtäviin asti.

Kansainvälisyysdiskurssin peruspiirre on se, kuinka kansainvälistymisen tavoite asetetaan kielipoliittisen toiminnan perusteluksi. Kansainvälisyysdiskurssi liittyy useimmin yliopiston hallintoon ja tukipalveluihin sekä strategiseen toimintaan, jonka tavoitteena on tavalla tai toisella muuttaa yliopiston toimintaa entistä kansainvälisemmäksi. Kansainvälistymiseen liittyvät, henkilöstöä ja opiskelijoita koskettavat toimet olen koonnut seuraavaan alalukuun sosiaalisen integraation diskurssin alle.

5.4 Sosiaalisen integraation diskurssi

Sosiaalisen integraation diskurssiin kuuluu kielen ja kielitaidon ja sosiaalisen integraation välisen yhteyden korostaminen – kieli voi toimia joko sosiaalista integraatiota edistävänä tekijänä tai estää sen miltei kokonaan. Kielipolitiikan toimenpiteissä kieliopintojen pakollisuuden tausta-ajatuksena on myös sosiaalisen integraation lisääminen, mikä näkyy erityisesti haastatteluaineistosta. Kielipolitiikan asiakirjoissa sosiaalisen integraation diskurssi on piilotetumpi, mutta yhdessä haastatteluaineiston kanssa tarkasteltaessa siihen liittyvät asiat on mahdollista havaita. Sosiaalisen integraation diskurssin piirteisiin liittyy kielitaitokeskustelun lisäksi myös

viestinnän esteettömyyden ja joustavan monikielisyyden ajatus, jotka liittyvät myös kielipolitiikan kieli-ideologiaan ja kielen välineellisyyden diskurssiin (ks. luku 5.4 tässä tutkielmassa).

Yliopisto työympäristönä -luvussa (JYUKIEPO 2015: 3) kuvataan kielipolitiikan tavoittelema tilanne, jossa dynaaminen ja monikielinen työympäristö johtaa ulkomaisen henkilökunnan kiinnittymiseen yliopistoyhteisöön:

(15) ”Dynaamisen monikielisen [1] työympäristön **kehittämällä on** merkittävä rooli *erityisesti ulkomaisen henkilökunnan kiinnittymisessä yliopistoyhteisöön*. Tällainen työympäristö rakentuu dialogisesta, joustavasta ja esteettömästä vuorovaikutuksesta, jossa kaikki [2] osallistujat ovat viestinnällisesti tasa-arvoisessa asemassa, ja [3] heillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa keskusteluun sekä asioiden valmisteluun. Ulkomaisen henkilökunnan suomen kielen osaamista edistetään toimenpideohjelmassa esitetyllä tavalla.” (JYUKIEPO 2015: 3.)

Koska [1] *työympäristön kehittämällä on merkittävä rooli ulkomaisen henkilökunnan kiinnittymisessä yliopistoyhteisöön*, voidaan tulkita, että työympäristö ei ole vielä tavoitellun kaltainen. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *kehittää*-verbin (KS s.v. *kehittää*) merkitys on muuttua jotakin joksikin, jolloin luonnollisestikaan nykytilanne ei ole tavoiteltava. Materiaalisessa prosessista *tällainen työympäristö rakentuu* on nollalause ([VISK § 1348](#)), ja sen intransitiivisuus ([VISK § 459](#)) korostaa prosessia tavoitteen sijaan. Rakentumisen edellytyksenä ovat seuraavien lauseiden relationaaliset prosessit [2] *osallistujat ovat viestinnällisesti tasa-arvoisessa asemassa* ja [3] *heillä (osallistujilla) on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa*. Jälkimmäinen lause toimii ensisijaisesti relationaalisen prosessin tavoin ilmaisten suhdetta osallistujien ja olosuhteiden välille. *Rakentua*-verbi implikoi, että työympäristö ei ole vielä valmis, kun taas relationaaliset prosessit luovat olemassa olevan suhteen osallistujien ja olosuhteiden välille. Prosessityypit toimivat tässä yhteydessä osittain epätyypillisesti: kielipolitiikan tavoitteisiin liittyvää toivottua tilannetta konstruoidaan relationaalisten prosessien avulla. Sosiaalinen integraatio vaatii dynaamisen ja monikielisen työympäristön, joka rakennetaan vuorovaikutuksen avulla. Tässä kirjauksessa näkyy sosiaalisen integraation diskurssin työympäristöön ja vuorovaikutukseen liittyvä ulottuvuus, joka jättää kielen pienemmälle huomiolle korostaen viestintää ja vuorovaikutusta.

Vaikka kielipolitiikka nostaa englannin toiseksi yliopiston työkieleksi, aineistosta nousevat vahvasti esiin yliopistossa englanniksi toimivien ongelmat päästä yhteisön jäseniksi. Sosiaalisen integraation diskurssille tyypillisesti kieli on integraation estäjä ja mahdollistaja:

(16) H: Noo jooh. Tää on kirjetetun ja kielen- osaamisen ulottuvuudessa mielenkiintosta mut mites sitten vuorovaikutus- näkökulmasta että millanen kieli- ja vuorovaikutusyhteisö tää yliopisto sun mielestä on? Nimenomaan tää Jyväskylän, yliopisto? Onkse joustava, käytetäänkö sun mielestä kieliä rinnakkain tai erikseen paljon ja?

I2: No tota (.) ehkä **me ollaa aika monoliitti** kuitenkin. Ettota, sillä tavalla, öämm, ö, **lähinnä varmaan kommunikoidaan suomeks ja englanniksi**. Ja, hyvähän se on jos joku yhteinen kieli kuitenkin on, muttettä,

e, kylmä n- hiuka viel epäilen myös sitä että kuinka paljon meidän englannin kielellä operoivat niin, jää välillä, ulkopuolelle. Tai kuinka paljon niinku opiskelijat esimerkiksi, hakeutuu, englantia puhuvien opiskelijoiden tai siis jo- etet se yhteinen kieli on englanti että hakeutuu suoranaisesti kontaktiin, että. **Me voidaan niinku edesauttaa sitä.** Muttatota, m-m aika paljo on mun mielestä tehty työtä sen eteen että meidän, meille tota rekrytoitava, henkilöstö, **henkilökunta pystyis seuraamaan** pystyis osallistumaan mut, e-et tuleeha siitä heti jo niinku, yks, semmonen este että, hallinnollisiin tehtäviin- ja **mä evvielä ollu semmoses hallintokokoukses jossa me oltais puhuttu englantia.** (Informantti 2.)

Vastauksesta on erotettavissa runsaasti toimijoita: *me* (yliopisto), *minä*, *englannin kielellä operoivat*, *opiskelijat* ja *henkilökunta*. Yliopiston ja *monoliittiuuden* välille konstruoidaan suhde relationaalisen prosessin avulla. Yliopistoon viittaava *me*-pronomini on myös materiaalisten prosessien *edesauttaa* ja *on tehty* toimijana. Ensimmäisen prosessin tavoitteena on englantia puhuvien ja suomenkielisten opiskelijoiden saattaminen kontaktiin keskenään ja toisen henkilökunnan seuraamis- ja osallistumismahdollisuuksien parantaminen. Suomen kieltä ei nähdä vastauksessa voimavarana, vaan enemmänkin taakkana, joka vaikeuttaa englannin käyttöä tietyissä tilanteissa, erityisesti yliopiston hallintoasioissa. Hallintoasioihin ja hallinnon kieleen liittyvät ongelmat nousevat esiin myös muilla haastatelluilla. Vastaus havainnollistaa hyvin sosiaalisen integraation diskurssin vaikutuksen kielipolitiikkaan: kielenkäyttöä on ohjattava tietoisilla toimilla, jotta kaikkien yhteisön jäsenten kiinnittyminen yliopistoon on mahdollista. Relationaalisen prosessin *ollaan* avulla kuvattuun vallitsevaan tilanteeseen reagoidaan materiaalisella prosessilla *me voidaan edesauttaa* [eri kieltä puhuvien kontaktiin hakeutumista]. Vastauksessa tietoinen integraatioon pyrkivä kielipoliittinen toiminta näkyy myös materiaalisen prosessin *me ollaan tehty työtä* kautta, jossa korostuu konkreettinen *työn tekeminen*. Kyseisen prosessin tavoitteena on eksplisiittisesti mainittu rekrytoitavan henkilöstön osallistumisen ja seuraamisen mahdollisuudet.

Yliopisto työympäristönä -luvussa (JYUKIEPO 2015: 3) vastuu sosiaalisesta integraatiosta asetetaan yliopiston lisäksi myös henkilöstölle. Esitetyissä tavoitteissa henkilöstö on toimijan roolissa materiaalisessa prosessissa, minkä lisäksi tavoitteeksi esitetään preesensmuotoisella olosuhdeprosessilla konstruoitu tilanne.

(17) ”[I] **Henkilöstö työskentelee ammattitaitoisesti ja osaamistaan jatkuvasti kehittäen** yliopiston kansainvälisessä, monikielisessä ja -kulttuurisessa työyhteisössä.

[II] **Tasavertainen ja esteetön viestintä on** jokaisen Jyväskylän yliopiston työyhteisön jäsenen *oikeus ja velvollisuus*.” (JYUKIEPO 2015: 3.)

Materiaalisen prosessin *henkilöstö työskentelee* tavoitteena on *ammattitaitoisesti ja osaamistaan jatkuvasti kehittäen*. Kielipolitiikalle tyypillisesti tavoitteellinen tulevaisuuden tila (kansainvälinen, monikielinen ja -kulttuurinen työyhteisö) on ilmaistu preesensillä tavoitteen konkretisoimiseksi. Tavoitteena on henkilöstön työskentelyn sijaan käytännössä kuvatun kaltaisen

ympäristön saavuttaminen. Olosuhdeprosessissa *tasavertainen ja esteetön viestinä on jokaisen oikeus ja velvollisuus* puolestaan ilmaistaan jonkin asian sijoittumista johonkin paikkaan tai tilaan (Shore 2012b: 165). Kielipoliittisen tekstin rakenne ja prosessityypit ovat jälleen mielenkiintoisessa ristiriidassa: lausetasolla molemmat prosessit kuvaavat nykytilaa, mihin viittaavat sekä preesensin käyttö että olosuhdeprosessi. Näiden asioiden asettaminen kielipoliittisiksi tavoitteiksi implikoi kuitenkin sitä, että vallitseva tilanne ei todellisuudessa ole vielä kuten kielipolitiikassa on ilmaistu, ja tilanteen muuttamiseksi tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä. Tavoitteiden avulla konstruoidussa diskursiivisessa todellisuudessa sosiaalinen integraatio riippuu sekä henkilöstön ammattitaitoisesta työskentelystä että sen kehittämisestä. Olosuhdeprosessi korostaa tavoitetta tasavertaisesta viestinnästä tekemällä asiasta vallitsevan. Preesensin käyttö korostaa tavoitetta entisestään.

Kielipoliittisten linjauksien katsotaan vaikuttavan erityisesti hallintoon ja hallintohenkilöstöön. Toimijuus ja toiminnan kohteet korostuvat: hallinto henkilöstön olisi toimittava paremmin, jotta kansainvälisen henkilökunnan saapuminen yliopistoon olisi helpompaa:

(18) H: Mm, no mites tää kansainvälisyys kansainvälistyminen? Mikä siinä kielipolitiikassa, itse asiakirjassa ja tässä toiminnassa nin mikä niinkun, tukee sun mielestä sitä? Kansainvälistymistä. Siellähän mainitaan, siellä asiakirjassa että kielipolitiikka on kansainvälisyyden tuki ja vauhdittaja.

I3: Mm. (18.11) No varmaa se, niinku, must se tuki siinä on sitä että, niinku s-suomenkielisen, henkilöstön, puhun ehkä nyt **eniten varmaan hallinto henkilöstöstä, et niinku heijän tavallaan niinku, ajattelu täytyy muuttua** siitä että he ei oo palvelemassa tässä vaan niinku suomenkielistä henkilöstöä vaa **meillä on täällä, niinku monikielinen henkilöstö** pyörimässä elikkä tavallaan sen täytyy lähteä niinku sieltä, iha kaikissa, et se tulee tavallaa niinku kaikkiin toimintoihin että, kyllähän meijän, siis suurin osa meijän tutkijoista on iät ja ajat ollu tosi kansainvälisiä ja itte liikkuu, siellä sun täällä, **että kyllä tää varmaan** niinku hirveen paljon niinku sinne **hallinnon rakenteisiin tää kielipolitiikka vaikuttaa**. Et sen, niinku sen, **hallinnollisen rakenteellisen ympäristön täytyy olla sellanen että se, se niinku, tekee niinku kansainväliselle henkilöstölle helpoksi tänne tulon**, ja täällä olon, ja täällä niinku **osallistumisen**. Niin kylää, kyllä se-se se on niinku se yks ulottuvuus kielipolitiikassa. (Informantti 3.)

Hallinto henkilöstö on vastauksessa keskiössä muutoksen tarpeesta puhuttaessa. Sosiaalisen integraation diskurssille tyypillisesti esille nostetaan vastuukysymykset siitä, mikä yliopiston henkilöstöryhmistä on erityisen tärkeässä asemassa kansainvälisen henkilökunnan sosiaalista integraatiota parannettaessa. *Ajattelun täytyy muuttua* -konstruktio alleviivaa toiminnan tarvetta ja luo kuvan siitä, että nykytila ei ole tavoiteltava. Muutoksen tarvetta korostetaan edelleen relationaalisen prosessin nesessiivirakenteella *täytyy olla*. Nykyinen hallinnollinen ympäristö ei ole ollut suotuisa *monikieliselle henkilöstölle*, ja epäsuotuisat olosuhteet ovat johtuneet *hallinnollisesta ja rakenteellisesta ympäristöstä*. Hallinto henkilöstön toimintaa kuvataan sosiaalista integraatiota haittaavana ja esille nostetaan, kuinka tärkeää hallinnon joustava toiminta olisi onnistuneen integraation kannalta. Vastauksessa kieli ei ole eksplisiittisesti läsnä, vaan siinä korostetaan *palvelemista*, jota hallinto henkilöstön tulisi tehdä. Yliopiston kielipolitiikassa

ja sen toimenpideohjelmassa on kuitenkin huomattavasti enemmän kansainvälisen henkilökuntaan ja heidän kielitaitoonsa liittyviä tavoitteita, ja hallintohenkilöstöä koskevat tavoitteet ja toimenpiteet ovat vähemmistössä (esim. JYUKIEPO TPO 2015: 1–2).

Tavoitetta ”*Tasavertainen ja esteetön viestintä on jokaisen Jyväskylän yliopiston työyhteisön jäsenen oikeus ja velvollisuus*” pyritään edistämään toimenpiteillä, jotka on ilmaistu relationaalisilla prosesseilla. Prosessityyppien käyttö on hyvin erilaista verrattuna henkilökunnan kielitaitotasovaatimuksia koskevassa kirjauksissa esiintyviin materiaalsiin prosesseihin.

(19) ”Keskeiset **yliopistotason dokumentit, ohjeet, palvelukuvaukset, lomakkeet ja työssä tarvittavat tietojärjestelmät** ovat saatavilla suomeksi ja englanniksi.

Kaikki koko henkilökuntaa koskeva **sisäinen viestintä** on saatavilla suomeksi ja englanniksi siten, että englanniksi on saatavilla vähintään tiivistelmä suomenkielisestä materiaalista.” (JYUKIEPO TPO 2015: 3)

Kuten haastatteluaineistossa, englannin kielen käyttö yliopiston toiminnassa on nostettu keinoksi parantaa henkilöstön mahdollisuuksia osallistua. Relationaalisten prosessien avulla konstruoitu tavoiteltava tila tulevaisuudessa alleviivaa englannin kielen käytön lisäämistä kielipolitiikan tavoitteena. Kirjauksessa korostuu ajatus, jonka mukaan asiakirjojen saatavuus parantaa sosiaalista integraatiota. Sosiaalisen integraation diskurssille tyypillisesti englannin kielen aseman vahvistaminen nähdään sosiaalista integraatiota lisäävänä tekijänä.

Olla-verbillä on myös seuraavissa esimerkkilauseissa identifioiva tehtävä (identifioivasta tehtävästä ks. Shore 2012: 165; Hakulinen & Karlsson 1979: 93). *Olla*-verbin tarkoituksena on esittää tulevaisuudessa tavoiteltavaa tilaa, minkä lisäksi kielipolitiikan rakenne yhdistää edelleen kielipolitiikan tavoitteen, toimenpiteen ja indikaattorin relationaalisen prosessin kaltaisesti. Tavoitteeseen vaikuttava toimenpide rakentuu kielipolitiikassa rakenteellisesti seuraavasti:

(20) [**Tavoite II**] Tasavertainen ja esteetön viestintä on jokaisen - - oikeus ja velvollisuus.

[**Toimenpide**] Kaikki - - viestintä on saatavilla suomeksi ja englanniksi - -.

[**Indikaattori**] Dokumentit ja järjestelmät ovat saatavilla suomeksi ja englanniksi. (JYUKIEPO TPO 2015: 3)

Yliopistoyhteisön viestintää koskevat kirjat on esitetty esimerkkien mukaisesti relationaalisten prosessien avulla, kun taas muut kielipolitiikan toimenpideohjelman toimenpiteet on kirjattu enimmäkseen materiaalistien prosessien kautta (joskin passiivista käyttäen). Tällä vahvistetaan kirjatun tavoitteellisuutta ja sitä, että kielipolitiikassa esitetyn tavoitteen tulisi tulla voimaan mahdollisimman pian. Toimenpideohjelman tavoitteet, toimenpiteet ja indikaattorit vahvistavat edelleen ajatusta englannin kielen käytön sosiaalista integraatiota vahvistavana tekijänä.

Suomen kielen opiskelun tarpeellisuus nousee esiin sosiaalisen integraation diskurssin yhteydessä. Suomen opiskelu nähdään ensisijaisesti sosiaalista integraatiota vahvistavana tekijänä:

(21) H: [Hmm.] Miks sää arvelet et semmone, vaatimus on asetettu?

I1: Kyl siihe musta ihan-kyl se on iha hyvä tavotes-se sen takii mäaattelinki et se on kauheen ristiriitanen juttu et, et et. Kauheen suurelt osaltahan **siin on mun mielest kyse semmosest niinkun, sosiaalisestakin asiast et mite sä pystyt niinkun toimimaan**, kyl mä huomaan tääl niinkun meidän jatko-opiskelijosit sen, et ketkä osaa (.) ka-ulkomaine jatko-opiskelija ku tulee tänne ja ne ku heti lähtee opiskelemaa suomee ja ne on kauhee niinku, ö-ö, et emmää tiedä mikä on niiku syy ja mikä on seuraus, mut **ne on niiku sosiaalisii myöski niiku laitoksen hommis** ja on ihmisten kans tekemisis ja, osallistuu laitoksen, laitoksen tehtävii ja kaikkee tämmöst, et tota, et. Et kyyl se on niiku tärkeä sen- et ku seon kuitenkin se, tiedon tuottaminen on muutaki ku, ja t-uusintamine ja, m-muutakin ku se mitä sä teet siin omas **tutkimuksessas ku se liittyy siihen, et mimmoses vuorovaikutukses sä olet koko sun...**

H: [Niin.] Akateeminen yhteisö.

I1: Niin, niin! (Informantti 1.)

Kielitaitotavoitteessa *on kyse sosiaalisesta asiasta* – luonnehtiva relationaalinen prosessi konstruoi lauseessa vallitsevaa asiain tilaa. Kielenoppimisen toiminnallisuutta korostetaan materiaalisella prosessilla *lähtee (opiskelemaan)*, joka johtaa puolestaan relationaalisen prosessin kautta kuvattuun sosiaalisuuteen ja ihmisten kanssa tekemisissä olemiseen. Toisin kuin useilla muilla haastatelluilla, informantti 1 ei nosta esille yliopiston tarjoamien tukitoimien tärkeyttä, vaan korostaa erityisesti kielenoppijan omaa vastuuta ja aktiivisuutta. Aktiivinen kielenoppija *osallistuu laitoksen tehtäviin*, mikä on selkeästi kielipolitiikan toivoma asia. Integraatio yliopistoyhteisöön on vastauksien perusteella yksi merkittävimmistä perusteista suomen kielen taitotavoitaimituksille.

Sosiaalisen integraation lisääminen on yksi Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan piilotavoitteista, jonka saavuttamiseksi on tehty useita kielipoliittisia toimia. Sosiaalisen integraation diskurssi koskettaa ensisijaisesti yliopiston kansainvälistä henkilökuntaa, joiden kiinnittymistä yliopistoyhteisöön halutaan parantaa tarjoamalla (parempia) englanninkielisiä palveluita, mahdollisuus suomen kielen opiskeluun ja kouluttamalla yliopiston henkilöstöä monikielisyudessa ja -kulttuurisuudessa. Integraation ajatellaan parantuvan myös tarjoamalla mahdollisuus yliopiston päätöksenteon seuraamiseen esimerkiksi tekemällä hallinnollisista asiakirjoista saavutettavia myös suomea taitamattomille. Kielipolitiikassa on kaksi lähestymistapaa sosiaaliseen integraatioon: passiivinen integraatio, joka tarkoittaa käytännössä asiakirjojen ja yliopiston hallinnon tekemistä saavutettavammaksi, ja aktiivinen integraatio, johon liittyvät esimerkiksi kielipinnot ja henkilöstön kouluttaminen.

5.5 Kielen välineellisyyden diskurssi

Kielen välineellisyyden diskurssi osoittaa yliopiston kielipolitiikan taustalla olevan kieli-ideologian: kieli on ensisijaisesti väline, jonka avulla kommunikoidaan ja *tehdään* asioita. Välineellisyysdiskurssiin liittyy kielen tehtävien määrittely kielipolitiikassa, kielipolitiikan kielikäsitteiden määrittely ja kielen roolin näkyminen kielipoliittisessa toiminnassa. Kieli on kielipolitiikassa välineellinen asia, jonka avulla päästään käsiksi muihin akateemisen maailman ulottuvuuksiin. Kieli toimii välineenä esimerkiksi tieteen ja tutkimuksen tekemiselle, sosiaaliselle integraatiolle ja yliopiston vetovoiman nostamiselle. Jokainen kuudesta haastateltavasta korostaa kielen merkitystä yliopiston toiminnassa. Kaikissa haastatteluissa korostuu se, kuinka yliopiston ydintoiminta perustuu juuri kielellä *tekemiseen*. Osa haastateltavista painottaa kielen roolia enemmän kuin toiset, mutta kaikilla toistuu sama diskurssi kielestä välineenä tai työkaluna. Kielipoliittisen toimikunnan näkemykset ovat heijastuneet suoraan kielipolitiikan ideologiseksi pohjaksi⁵, ja välineellisyysdiskurssi toistuu myös kielipoliittisissa asiakirjoissa.

Kielellä *tekeminen* ja kielen liittäminen konkreettisiin prosessityyppeihin on yleistä:

(22) H:- - No, alotetaan muutamalla lämmittelyllä. Miten kuvailisit kielen roolia, yliopistossa?

I3: Hehhehe. Toi on [*alaa merkitsevä ilmaus poistettu*] paha kysymys ko- kun tota tietysti mummielestä kielihä on, kaiken ytimessä.

H: [Kaikki kaikessa]

I3: Joo, se on niinku, **kielellä tehdään oikeestaan kaikki täällä**. Että, ee, ei me voida oikeestaan huonekalujaka- jakaa siirtää täällä eikä, tiloja tilojen käyttöä rakentaa ilman kieltä. Ni kyl se on must sekä sen **tiedon että sen organisaation että sen käytänteiden niinku kaikkien rakentamisen** kielihän siel on ihan keskeisessä roolissa. (Informantti 3.)

Vastauksessa korostuu kieli toiminnan välineenä: kieleen liitetään hyvin konkreetista tekemistä, kuten *huonekalujen siirtäminen, rakentaminen* ja materiaalinen prosessi (*kielellä tehdään*). Kieli nostetaan myös *tiedon ja organisaation ja sen käytänteiden* rakentamisen välineeksi. Yleisesti SF-teorian piirissä kieleen liittyvää toimintaa on pidetty omana materiaalisen prosessityypin alalajina, **kommunikaatioprosessina** (verbal process), johon liitetään ihmisten tietoisuutta konstruoivat ja kommunikaatiota konstruoivat prosessit (Shore 2012b: 164). Informantti 3:n vastaus eroaa prosessityyppien suhteen hyvin paljon perinteisistä kieleen ja puhumiseen liitetystä prosesseista. Samanlainen näkökulma on haastatelluaineistossa yleinen:

(23) H: No, vaikka, äsken tossa heititkin ettet tiedä mitä sanottavaa sullon kieliasioista mut nyt saat sitten sanoa omasta näkökulmasta että miten sä kuvailisit kielen roolia yliopistossa?

⁵ Ajatus kielestä viestinnän ja tiedonvälityksen välineenä on tosin lingvistiikassa vanha, joten se näkyy jo Jyväskylän yliopiston varhaisemmissa kielipolitiikoissa, ks. esim. JYUKIEPO 2012.

14: [Mm-m]. Mm no, **kyllähän se aika keskeinen on**, on että totta. Kuitenki **kieli on sen, ajattelu ja tiedontuottamisen ja kaiken prosessoinnin työkalu**, ninku siinä meillä niinku, keskeine että, että **ilman kieltä nii aika vähän tässä nyt ois meilläkää juttua ja ylipäänsä mitään muutakaa olevaa** että totta. Kyllähän se niinku, **kieli on, äärimmäisen tärkeä**. (Informantti 4.)

Aiemmasta esimerkistä poiketen kieltä kuvataan relationaalisella prosessilla: kieli *on* jotain. Relationaaliset prosessit konstruoivat tässä tapauksessa vahvan suhteen kielen ja sen käyttötarkoituksen välille: kieli *on keskeinen, työkalu ja äärimmäisen tärkeä*. Relationaaliset prosessit toimivat tässä tapauksessa suhdetta konstruoivina, sillä subjektin ja predikaatiivin ero on melko selkeä (kieli on keskeinen vs. keskeinen on kieli, kuten Shore 2012b: 165 esittää). Yhteistä on kuitenkin käsitys kielestä välineenä: kielestä puhutaan rakentamisen välineenä ja sitä luonnehditaan *työkaluksi*. Sama näkyy myös kielipolitiikassa:

(24) ”Jyväskylän yliopiston **kielipolitiikan lähtökohtana on näkemys kielestä viestinnällisenä kompetenssina. Kielellä rakennetaan ja välitetään tietoa, vaikutetaan ja vakuutetaan. Kieli on erottamaton osa** tutkimusta, koulutusta ja yhteiskunnallista vuorovaikutusta.” (JYUKIEPO 2015: 1.)

Kielipolitiikan kirjaus kielen tehtävästä on lähes identtinen toimikunnan näkemysten kanssa. Kielen ja reaali maailman välille konstruoidaan suhde relationaalisella prosessilla, joka ensimmäisessä virkkeessä toimii Jyväskylän yliopiston kielipolitiikalle tyypillisesti samastavana (lähtökohtana on näkemys, näkemys on lähtökohtana), kun taas viimeisessä virkkeessä relationaalinen prosessi konstruoii suhdetta – *kieli on erottamaton osa*. Kieleen liitetään myös materiaallinen prosessi *rakentaa*, sekä kommunikaatioprosessit *välittää, vaikuttaa ja vakuuttaa*. Välineellisyyden lisäksi kielipolitiikan osaksi on nostettu ajatus kielestä osana ihmisen viestinnällistä kompetenssia, mikä nousee esiin myös kielipoliittisen toimikunnan keskuudessa:

(25) H: Aiva. No, nyt yleisellä tasolla sitten. Miten kuvailisit kielen roolia yliopistossa? Mitä kaikkea sillä tehdään täällä?

I5: Nnmummielestä se, **kieli o viestinnällinen. Se on myös, tietyillä niinku vallankäytön väline**, siinä v- s- siitä näkökulmasta et ku me mietitään sitä et, **miten valitaan että mitä kieltä käytetään** et jos mä mietin niinku, emeks hallinnon näkökulmasta ni, nin, ja semmonen mikä meilläki **kielipolitiikassa on otettu huomioon, et et millä kielellä ja mis- missä tilanteessa millä kielellä viestitään**. Nin, niinniin, ehkä sitä ei ajatella niinkään niinku s- tämmösestä, vähän negatiivissävyyteisestä näkökulmasta et se on vallankäyttöön vaan nimenomaan sitä että, **otetaan kaikki, yliopistoyhteisöön kuuluvat huomioon** ja sitä hän **meidän kielipolitiikka tavoittelee sitä inklusiota**, et, et ku, suomenkielinen yliopisto, jossa me, täällä Jyväskylässä ollaan ni **ei tietenkään voi olla sellanen missä kaikki tehdään aina englannin kielellä** muttet **mite me otetaan huomioon** sitte **ne henkilöt jotka ei, suomen kieltä puhu?** (Informantti 5.)

Kieltä kuvaillaan aiempaan tapaan relationaalisten prosessien avulla: kieli on *viestinnällinen ja vallankäytön väline*. Vastaus sisältää myös metapuhetta kielipolitiikan tehtävistä ja onnistuneisuudesta, ja ottaa muita haastateltavia enemmän kantaa kielipolitiikan tehtäviin ja siihen liittyviin hankaluuksiin. Vastauksessa käytetään mentaalisia prosesseja *mietitään, ottaa (huomioon)*

ja *ajatella* sekä kommunikaatioprosesseja *viestiä* ja *puhua*. *Ottaa huomioon* -rakennetta on pidettävä mentaalisen prosessin siksi, että se ei liity konkreettiseen ottamiseen, vaan toisen yksilön olemassaolon tiedostamiseen – sen tehtävänä on käytännössä konstruoida ihmisen tietoisuutta. Vastaus eroaa aiemmista, sillä siitä puuttuvat lähes kokonaan materiaaliset prosessit (*käyttää* -verbi pois lukien). Vallankäyttöön ja yliopistoyhteisön dynamiikkaan liittyvät pohdinnat yhdistyvät vastaajalla kielen välineellisyyteen ja viestinnälliseen ulottuvuuteen, mikä on tyypillistä kielen välineellisyyden diskurssille.

Kielen välineellisyyden diskurssiin liittyvät kiinteästi kielen käyttöön liittyvät valinnat ja se, kuinka käytettävä kieli määräytyy usein tilanteen perusteella:

(26) H: No mites nämä eri kielet Jyväskylän yliopistossa, miten sä näät niiden roolit?

I3: No tota, äym, ihan sen kielipolitiikan mukaisesti oikeestaan ku ite o ollu sitä tekemässä ni kyl mä nään sen että **se suomen kieli on ihan keskeinen ydin** olkoonpa meillä sitte ulkomaista henkilökuntaa tai että ky- että kyllä niinku **suomen kieli suomalaisessa yliopistossa on niinku ihan keskeisessä roolissa** mutta **ei missään tapauksessa voi ajatella että se olis niinku ainut kieli mitä täällä käytetään**. Että, et sitten se valinta tietysti on tehty jo siinä kielipoliittisessa ohjelmas että **meillä ei ruotsin kieli oo sillälaila käytökieleenä, mutta se on, kieli johon- jota on oikeus käyttää** tietysti ihan kaikkien suomen lakien ja muitten mukaan, **muutettä englantia on tietysti käytännön syistä se, ollu se yhteinen kieli**, jo- koska se- no se on, **se on niinku tänne helppo ratkaisu** tän päivän yhteiskunnassa kun sitä käytännössä kuitenkin oikeestaan **kaikki ainakin jollakin lailla hallitsee**, ainaki ymmärtää, eli sillä **pystyy sillä lailla niinku välittää tietoo**. (Informantti 3.)

Suomalaisuutta ja suomen kieltä korostetaan samaistamalla suomen kieli ja yliopiston kielten *keskeinen ydin* relationaalisen prosessin avulla. Kielipolitiikkaa kommentoidaan viittaamalla sekä Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaan että Suomen kielilakiin. Suhdetta konstruoivaa relationaalista prosessia käytetään puhuttaessa ruotsista kielestä, jota *on oikeus käyttää*, kun taas englantia on samaistavan relationaalisen prosessin konstruoimana *yhteinen kieli käytännön syistä*. Suomen, englannin ja ruotsin kielillä on hierarkkinen rooli: *suomi on ydin, englantia on yhteinen kieli*, mutta *ruotsia on oikeus käyttää*. Myös relationaaliset prosessit eroavat toisistaan: suomi ja englantia on relationaalisten prosessien avulla samaistettu johonkin muuhun asiaan, kun taas ruotsin ja oikeuden välille konstruoidaan suhde. Tämä diskurssi ja lain määräys tulee toisaalta suomen kielilainista, mutta toisaalta se taas on selkeä representaatio eri kielten rooleista Jyväskylän yliopistossa. Englannin kieli nousee muita kieliä vahvempana esille, sillä sitä kuvataan kommunikaatioprosessin *pystyy välittämään [tietoa]* kautta, mikä on jälleen välineellinen näkökulma kieleen. Tiedonvälityksen kieleksi on nimenomaan englantia, vaikka suomen kieli onkin yliopiston toiminnassa keskeinen.

Edellisessä esimerkissä haastateltava tulee kuvanneeksi linjauksia Jyväskylän yliopiston kielistä hyvin tarkasti. Ruotsin jättäminen pois käyttökielistä on tietoinen poliittinen valinta,

joka on kirjattu myös kielipolitiikkaan. Kielipolitiikassa linjataan kielten käytöstä, mutta kielen sijaan siinä viitataan yliopistolakiin. Suomi ja englanti ovat virallisten linjausten pääosassa:

(27) ”Jyväskylän yliopiston **opetus-, tutkinto- ja hallintokieli on yliopistolain (558/2009) mukaisesti suomi**, mutta yliopiston omalla päätöksellä **tutkimuksessa ja opetuksessa sekä opintosuorituksissa voidaan käyttää myös muita kieliä**. Hallintoasioissa **jokaisella on yliopistolain mukaisesti oikeus omassa asiassaan käyttää suomea tai ruotsia**. Jyväskylän yliopiston **työkielet ovat suomi ja englanti**, joiden lisäksi tiedekunnat ja laitokset käyttävät muita toimintansa kannalta keskeisiä ja tarpeellisia kieliä.” (JYU-KIEPO 2015: 2.)

Kielipoliittiset linjaukset Jyväskylän yliopiston kielistä ovat selkeät – päärooleissa ovat suomi ja englanti. Kielipolitiikka ei rajaa kuitenkaan muiden kielten käyttöä pois, ja vahvistaa englannin asemaa ilmaisemalla sen olevan kielen välineellisyyden diskurssille tyypillisesti yliopiston *työkieli*. Kappaleessa käytetään ainoastaan relationaalisia prosesseja, mikä on luonnollista, sillä tekstin tarkoituksena on kuvata vallitsevia olosuhteita. Prosessityypit ja kielellisen tilanteen kuvailu on lähes identtistä informantin 3 vastauksen kanssa, lukuun ottamatta suomen ja ruotsin kielen tasavertaisuutta relationaalisessa prosessissa *on (oikeus) käyttää*. Vaikka kielipolitiikassa yhtäältä määritellään tarkasti yliopistolain mukaisesti yliopiston kielet, on kirjaus *muista kielistä* jätetty hyvin avoimeksi, mikä toimii kielen välineellisyyden diskurssia vahvistavana tekijänä. Kielipolitiikassa annetaan ajoittain hyvin tarkkoja ja eksplisiittisiä määräyksiä kielestä, mutta samalla jätetään yliopiston tiedekunnille ja laitoksille laajojakin vapauksia käyttämiensä kielten suhteen. Tämä osoittaa, kuinka tarkoista vaatimuksista huolimatta kielen välineellisyydellä ja kommunikaatiolla on tärkeä osa Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan diskursseissa. Kirjauksessa kieliä ei *puhuta* tai *osata*, niitä *käytetään*. Materiaalinen prosessi *käyttää* vahvistaa kielen välineellisyyttä entisestään.

Yliopisto yhteiskunnallisena vaikuttajana -luvussa yliopisto on materiaalisten prosessien toimijana. Prosessien tavoitteina on kielen käyttäminen tiedonvälityksessä ja yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa. Yliopiston tehtävän painotetaan olevan mm. *tiedon välittäminen*, jossa kieli on välttämätön väline:

(28) ”**Osallistuminen** kansallisten ja maailmanlaajuisten ongelmien ratkaisemiseen edellyttää yliopistolta *tutkimustiedon, osaamisen ja asiantuntemuksen välittämistä yhteiskunnan käyttöön*. **Tämä edellyttää** eri alojen *asiantuntijoiden monipuolista kouluttamista ja rekrytoimista sekä heidän valmentamistaan ja kannustamistaan elinikäiseen oppimiseen, tieteelliseen julkaisutoimintaan, tiedeviestintään, julkiseen keskusteluun ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen*.

Yliopisto osallistuu aktiivisesti *yhteiskunnalliseen keskusteluun ja saattaa tutkimuksensa avoimesti yhteiskunnan hyödynnettäväksi niin kotimaassa kuin globaalistikin*” (JYUKIEPO 2015: 5.)

Materiaalisen prosessin *edellyttää* tavoitteena on aikaisempien kirjausten tapaan objektina toimiva substantiivilauseke. Tavoitteina ovat nyt *tutkimustiedon, osaamisen ja asiantuntemuksen*

välittäminen ja asiantuntijoiden kouluttaminen. Materiaalinen prosessi *saattaa* ja sen sama tavoite korostaa yliopiston vastuuta tiedon välittämisessä *osallistumalla keskusteluun*, jota luonnollisesti käydään kielen avulla. Yliopisto on aikaisempiin kirjauksiin verrattuna aktiivisemmin mahdollistamassa prosessien tavoitteiden toteutumista. Aikaisempaa vahvempi toimijuus korostuu myös toimenpidekirjauksissa (toimenpideohjelmassa kielipolitiikan tavoitteet II ja III on yhdistetty):

(29) [Tavoite I] ”**Yliopisto kouluttaa asiantuntijoita, jotka hallitsevat oman tieteenalansa kielen** erityispiirteet ja osaavat viestiä asiantuntevasti ja vakuuttavasti sekä oman alansa sisällä että ulkopuolisille kohderyhmille ja suurelle yleisölle.”

[Toimenpide I] ” **Yliopisto tarjoaa** tutkijoille ja tohtorikoulutettaville *välineitä, kanavia, kannustimia ja koulutusta* aktiiviseen ja avoimeen yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja tiedeviestintään.”

[Tavoite II] ”**Yliopiston tieteellinen julkaiseminen**, sekä suomeksi että muilla kielillä, on paitsi tieteellisesti myös kieleltään *korkealaatuista*. Yliopisto tukee *suomen kielen kehittymistä* tieteen kielenä.”

[Toimenpide II] ” **Yliopisto tukee kansainvälistä ja kotimaista tieteellistä julkaisemista** pitämällä yllä ja kehittämällä tutkijoiden ja tohtorikoulutettavien viestintä- ja kieliosaamista.” (JYUKIEPOTPO 2015: 6–7.)

Materiaalisten prosessien aiempaa vahvempi käyttö tuo aikaisempaa enemmän esiin myös toimijuuden ja prosessien tavoitteet. *Kouluttaa, tarjoaa ja tukee* -prosessit korostavat yliopiston aktiivista roolia kielipoliittisessa toiminnassa. Toimenpideohjelman prosessityypit eivät ole niin kielen välineellisyyttä korostavan materiaalisia kuin aikaisemmin, sillä kielen sijasta prosessien toimijana on *yliopisto*. Tästä huolimatta kieli yhdistetään viestintään, vuorovaikutukseen ja tieteelliseen julkaisemiseen. Yliopiston vahvan toimijuuden lisäksi yliopiston kouluttamat *asiantuntijat* nostetaan toimijoiksi, joiden taidot ovat riippuvaisia yliopiston tarjoamasta koulutuksesta. Kaiken keskiössä on kielen avulla toimiminen, tiedon välittäminen ja siitä viestiminen yliopistoyhteisön ulkopuolelle. Kieli on nostettu välineeksi, joka voi olla *korkealaatuista*, ja jonka kehittymistä tulee *tukea*⁶.

Kielen välineellisyyden diskurssin yhteydessä nostetaan esille kielten käyttäminen, kielellä tekeminen ja sillä viestiminen. Kielipolitiikka kaiuttaa joustavaa ja luontevaa monikielisyysajatusta, johon liittyy oletus osittaisesta kielitaidosta ja tilanteeseen sopivasta kielen valinnasta:

(30) **Moderniin monikielisyys**teen kuuluu *kielten luonteva ja joustava rinnakkaiskäyttö* erilaisissa viestinnällisissä tilanteissa. **Eri tilanteissa voidaan käyttää** useita *läsnäolijoille luontevia kieliä* ja kaikkia **kieliä** ei tarvitse osata *samantasoisesti*. (JYUKIEPO 2015: 1)

⁶ Samankaltainen kansalliskielen säilyttämisen ideologia on yleinen myös muissa pohjoismaisissa yliopistoissa, ks. Björkman 2014: 353.

Olosuhdeprosessi *kuuluu* vahvistaa monikielisyyden ja kielten joustavan käytön välistä suhdetta konstruoimalla vallitsevan tilanteen. Materiaalinen *voidaan käyttää* taas korostaa kielen välineellisyyttä, kun taas mentaalinen *ei tarvitse osata* lieventää kirjauksia kielitaitovaatimuksesta. Kielipolitiikan tarkkoihin kielitaitotasokirjauksiin verrattuna ajatus monikielisyydestä ja osittaisesta kielitaidosta on mielenkiintoinen. Seuraavassa alaluvussa käsittelen sitä, kuinka kielipolitiikassa kuvataan kieltä kielitaitotasojen kautta, ja millainen ajatus kielitaidon tavoitetasoista on vallassa kielipolitiikassa.

5.6 Kielitaitodiskurssi

Kielitaitodiskurssi käsittelee kielen osaamista ja taitotasoa ja sitä, miten kielen osaamisesta ja kielitaidosta puhutaan, ja millaisia vaikutuksia kielitaidolla ajatellaan olevan yliopistoyhteisölle. Keskeinen osa kielitaitodiskurssiin liittyvää keskustelua on se, kuinka tasokasta englannin kieltä pidetään akateemisen opetuksen laadun merkinä, ja kuinka toisaalta opiskelijat myös odottavat myös saavansa opetusta tietyn tasoisella kielellä. Kielitaitodiskurssi on limitteinen kansainvälisyys- ja sosiaalisen integraation diskurssien kanssa, mutta merkittävin diskurssien välinen ero on kielitaitodiskurssin piirre nostaa kieli esiin mitattavien taitotasojen kautta. Kaikista muista diskursseista poiketen kielitaitodiskurssiin liitetään kielitaidon mittaaminen. Osana kielitaitodiskurssia on kielitaidon kvantifiointi, eikä kieltä nähdä yhtä vahvasti kommunikation, sosiaalisen integraation ja konkreettisen toiminnan välineenä.

Kielipolitiikan tarkimmat määräykset liittyvät kielitaitotasoihin, jotka henkilökunnan ja opiskelijoiden tulee saavuttaa. Kansainväliseltä henkilökunnalta edellytetään eurooppalaisen viitekehysten (EVK) mukaista taitotasoa A2.2 kolmen vuoden sisällä työsuhteen alkamisesta, muulla kielellä kuin suomeksi opettavilta tasoa C1, englanninkieliseen tutkintokoulutukseen valituilta todennettua ja varmistettua hyvää englannin kielen taitoa ja hallinto- ja tukipalveluissa toimivilta taas työtehtävien edellyttämää englannin kielen taitoa (JYUKIEPO TPO 2015). Vaatimukset vaihtelevat melko suuresti eri yliopistoyhteisön jäsenryhmien välillä. Kansainvälisen henkilökunnan kielitaitotaso määritellään sekä englannin että suomen kielissä, kun taas hallinto- ja tukipalvelutehtävissä olevien kielitaitotavoite määritellään löyhästi. Opetus- ja tutkimushenkilökunnan kielitaitoa määrittelevät tasovaatimukset on ilmaistu EVK:n tasojen avulla, mutta kansainvälisiä opiskelijoita koskeva vaatimus taas on *hyvä englannin kielen taito*, jota ei

sen tarkemmin määritellä. Kielipolitiikka ei myöskään ota kantaa siihen, millaiset sanktiot ovat luvassa, jos määritellyt kielitaitotasot jäävät saavuttamatta.

Jokainen kielipoliittisen toimikunnan jäsenistä näkee asetetuissa kielitaitotavoitteissa hyviä ja huonoja puolia. Ulkomaisen henkilökunnan suomen kielen osaamistavoite nähdään useimmiten tärkeänä sosiaalisen integraation kannalta, kun taas englannin kielen osaamistavoitteet yhdistyvät henkilökunnasta puhuttaessa useimmiten koulutuksen ja opetuksen laadukkuuteen, yliopiston vetovoimaan ja tutkimuksen tekemiseen. Opiskelijoista puhuttaessa englannin kieli on sekä sosiaalisen integraation että menestyksekkään opiskelun mahdollistaja. Tämän tutkimuksen ja kielipolitiikan tarkastelun kannalta on kuitenkin mielekästä tarkastella kaikkia kielitaitotasoihin liittyviä diskursseja kattokategorian kautta ja paneutua siihen, millaista sosiokulttuurista todellisuutta laajasti ajateltu kielitaitodiskurssi on luomassa.

Kielitaitodiskurssiin kuuluu, että taitotasotavoitteita pidetään hankalina saavuttaa, mutta tavoittelemisen arvoisina. Suomen kielen taitotasotavoitteiden lisäksi englannin kielen taidon taso korostuu opetuksessa erityisesti opiskelijoiden näkökulmasta:

(31) H: [Nii.] No mitkä on ne suurimmat, jos nyt noi on, jos nyt lasketaan onnistumisiks vaikka just noi, et se on saatu jalkautettua kohtalaisen hyvin ja, se ilmeisesti jotain myös on tuottanu onnistumisia ni mites sitten onko siinä ollu jotain epäonnistumisia semmosia mitä ois pitäny tehdä ehkä toisin?

I3: Kröhhöm. Mm. Mitähän siinä nyt ois ollu. **Toi o- nytto varmaa niinku yks-yks kipupiste on tietysti tää ulkomaisen henkilöstön se suomen kielen osaamisen niinku, taso** ja se, vauhti jolla se pitää saavuttaa ni, se o must semmone kipukohta joka, josta selkeesti kyllä varmaa niinku **hallinto o eri mieltä kun ne jotka kielen oppimisesta ja osaamisesta jotain tietää.**

H: Hmm. Se ei oo-

I3: [Ettota] se on must edelleenki semmone että, et niinku. Ja toinen, toinen ehkä vois nyt-, tuli kyllä tuli mieleeni tähän liittyen, **ni toine on varmaan se, englannin kielellä opettamisen.** Niinkuu-

H: [C1-tasoinen?]

I3: Niih. Et se on varmaan semmonen kipukohta kanssa kyllä ja sitä **en usko että se, se ei varmasti käytännössä toimi kielipolitiikan linjausten mukaisesti** että, että totaa. Kyllä varmaan hyvin, monenn tyylisellä englannilla, opetetaan täällä ja ei se, ei se varmaan niinku m-monilta **osin se ei välttämättä oo ongelma mutta, sillo jos se, jos tuottaa niinku opiskelijalle hankaluuksia.** Ja se on sitte vähän niinku kärsimystä se, se o- kurseilla istumine jos se, jos se kielen käyttö on hyvihyvin kankeeta ja se **ei oo semmosta luontevaa se vuorovaikutus** nin, niin sillon se, se on kyllä paha kohta sielä. (Informantti 3.)

Kielitaitotasovaatimukset *ovat kipupiste*: relationaalisen prosessin funktio virkkeessä on selkeästi rinnastaa mainitut kaksi asiaa. Materiaalisella prosessilla *pitää saavuttaa* kuvataan taas kielitaitotasolle pääsemisen nessesivisyyttä. Kieli ei ole abstrakti asia, jota käsiteltäisiin mentaalisen tai relationaalisen prosessin kautta, vaan *taso*, joka voidaan materiaalisen prosessin avulla saavuttaa. Haastateltava ei pidä vaatimusta englannin kielen osaamisesta absoluuttisen tärkeänä, ellei sillä ole vaikutuksia vuorovaikutukseen tai opiskelijan oppimiseen. Kielitaito voi *tuottaa hankaluuksia*. Lauseessa *tuottaa* on materiaallinen prosessi, jonka toimija ja tavoite ovat selkeät. Vastaaja näkee kielitaitovaatimuksissa hankaluuksia, mutta toisaalta tunnistaa tarpeen

tasovaatimuksille mainitsemalla kielitaidon opiskelijoille tuomat hankaluudet. Tämän kaltainen yhtäältä-toisaalta -punnitseminen on tyypillistä kielitaitodiskurssille – täysin oikeina ja virheettöminä kielipoliittinen toimikunta ei pidä mitään taitotasolinjauksista.

Haastatteluaineistosta nousee esiin, kuinka *hallinto on eri mieltä* kielitaitotasovaatimusten saavuttamisesta. Kielitaitotasodiskurssin takaa löytyykin useita eri toimijoita, jotka eivät usein ole eksplisiittisesti kielipolitiikassa mainittuja tai kielipolitiikan toteutumisesta vastuussa. Vieraan kielen kielitaidosta puhuttaessa korostetaan myös kansainvälistymistä:

(32) H: Luuletko että ne voidaan saavuttaa? Ne on kohtalaisen- ne on aika siis, tota tota, kova vaatimus tämä englannin kiel- tai vieraalla kielellä opettavan, taitotasovaatimus C-yksi. - - Ja sitten kansainväliselle henkilöstölle suomen kielen taito A2.2 eurooppalaisessa viitekehyksessä. Niin voidaanko nää, uskotko että nää voidaan saavuttaa?

I2: Se riippuu siitä miten paljon niihin satsataan. Et kyl **mä aattelen et ne on niin kovii vaatimuksia ettätota, menee pitkä aika jos näin mennään kun nyt mennään** niin ehmm, mm, muttatota öä, sse tapa mitä, siinä mieles mä niinku pidän hyvin tärkeenäkin **rehtorin linjauksia** siitä että, että kaikki meidän tutkijat, tänne rekryt- niinku mm, **kaikki jotka haluaa niinku yliopisto-opettajiksi tai tutkijoiksi niin ne viettäis aikaa ulkomailla**. Se on aika tehokas tapa, se ei, välttämättä, johda siihen että sinä aikana jotenkin niinku se kielitaito olis nyt sitte tota tasoa koska, muttat- muttatota, et jos nää monet purot osuis yhteen et **meillon niinku tarjolla semmosta, sitä kieli-ympäristöö jossa se harjaantuu mutta myöskin sitten näitä ulkomaan, jaksoja ja (.) on se saavutettavissa**. Mut se- se on, tässon kyse myöskin asenteista, niin.
H: Nii-i. (Informantti 2.)

Ulkomailla vietetty aika nostetaan kielitaitoa kehittäväksi tekijäksi, josta ei varsinaisesti kielipolitiikassa linjata, mutta se nähdään monikulttuurisen osaamisen muodossa osana yliopiston toimintaa (esim. JYUKIEPO 2015: 1, 2). Kielitaitodiskurssille tyypillisesti kielitaitovaatimuksia pidetään relationaalisen prosessin kautta *kovina vaatimuksina*. Kielipolitiikan ulkopuolista linjausta ulkomailla vietettävästä ajasta pehmennetään konditionaalia käyttämällä: *kaikki jotka haluais kansainvälisiin tehtäviin viettäis aikaa ulkomailla*. Hän puhuu myös *kieliympäristöstä*, jossa kielitaito harjaantuu. Englannin kieli ei varsinaisesti korostu, eikä se ole kansainvälistymisen tai kansainvälisyyden edellytys, vaan enemmänkin itseisarvo ja osa viestintää. Kielipoliittisiin toimiin vaikuttavina tahoina vastauksesta erottuvat kielipolitiikan lisäksi *rehtorin linjaukset ja työsuunnitelmat*. Kommunikaatioprosessilla *sanoitettu kunnolla* haastateltava alleviivaa kielipolitiikan tavoitteiden selkeästi ilmaisemisen tärkeyttä. Vastauksessa on erinomaisesti näkyvillä kielitaitodiskurssiin liittyvä ristiriita tietoisien opiskelun ja lähes automaattisesti syntyvän ulkomailla syntyvän kielitaidon välillä, jonka myös haastateltava tunnistaa.

Taitotasovaatimuksia pidetään enimmäkseen positiivisena asiana, mutta esille nousee kielitaidon testaamiseen käytettävän järjestelmän puuttuminen:

(33) H: Mites sä itse suhtaudut sä opetat, vieraalla kielellä, joten tää koskee myös sua tää, kielipolitiikka ku siello asetettu nää kielitaitovaatimukset sekä vieraalla kielellä opettaville, että kansainvälisen henkilöstön suomen kielen taidosta. Mites sä suhtaudut näihin taitotasoihin ja näihin vaatimuksiin?

I4: Äämm, no siis itte **mää pidän niitä niinku ihan hyvänä että on, on jotku tämmöset niinkun tavoite-tasot**. Ja ja, ja tota, mut siis ongelmanahan tässon tietysti nyt se että **meillä puuttuu niinku se järjestelmä** tai tai mikään, niinku, konsti ikään ku sille vaikka suomenkieliselle **osoittaa se oma, oma osaamisensa**. Hjaa, niinku e-esimeks henkilökohtasesti koska mää niinku, opetan paljo englanniks ja mää mie-mieluusti jopa sen tekisin ja niinku tavallaan kävisin testaamassa että missä mä oon sillä skaalalla, että tota. Emmätiedä et mihi se loppuviimeks vaikuttais että jos, jos **mä niinku vaikka jäisin siitä tasosta ni, kiellettäskö mua, hehheh, opettamasta jatkossa englanniks tuskin**. - -

Kielitaitotasoihin liittyvän testausjärjestelmän puuttumista käsitellään yleisesti osana kielitaitodiskurssia. Vastakkain diskurssin sisällä ovat kielitaidon eksplisiittinen arviointi ja arviointijärjestelmän puute. Keskusteluun nousee tässä tapauksessa myös kielitaitodiskurssille epätyypillinen itsensä kehittämisen näkökulma. Vastaus eroaa diskurssin yleispiirteistä siinä, että englannin kieli nähdään asiana, jota täytyy tietoisesti *kehittää*. Kielitaitoon liitetään materiaalisia prosesseja, ja kieli nähdään kielitaitodiskurssille tyypillisesti tasona, joka konkretisoituu osana materiaalisia prosesseja. Kieltä voidaan *katsoa*, sen osaaminen voidaan *osoittaa*. Vastauksessa mielenkiintoista on myös se, mitä siitä puuttuu: muihin vastauksiin verrattuna kielitaitodiskurssille tyypillinen taitotasojen hankaluuden pohtiminen tai niiden tarpeellisuuden arviointi on jäänyt kokonaan pois.

Kielitaitodiskurssin yksi pääpiirteistä on englannin kielen osaamisen liittäminen opetuksen laatuun ja opiskelijoiden mielikuviin koulutuksen laadukkuudesta:

(34) I4: - - oikeesti jos me aatellaan niin että, kun kuitenkin **yliopistossa aatellaan että se on sitä korkeinta, korkeinta opetusta**, mitä annetaan, niin se että, se oikeesti se **auttava kielitaitohan ei riitä**. Ettää, että niinkun väistämättä jos aattelee vaikka tommosen niinku rivi, riviopiskelijan näkövinkkelistä josta sitte tiesti niinku itse sinä, sellaisena olleena ni siito helvetin kauan ni, niin totaa, enää ei välttämättä osaa suhtautua mutta niinku se **mielikuva mulla on että, että niinku opiskelijat on kuitenkin aika vaativia**.

H: Mm.

I4: Ettää, että sanotaan niin että jos, **jos tankeroo, vääntää** niin siitä tulee, väistämättä se niinku jotenki, tavallaan niinku, **degradeaa sitä opettajan niinku osaamista** että, et vaikka se saattaa olla, iha oikeesti niinku briljantti tyyppi mut jos ei se pysty-

H: [Joo, joo]. Ilmasemaan itteensä? Kyllä. Öö, nii. (Informantti 4.)

Yliopistossa ajatellaan, että se on sitä korkeinta opetusta on tyypillinen mentaalinen prosessi, jolla konstruoidaan tietoisuutta. Prosessilla on tässä yhteydessä myös kielipolitiikkaan vaikuttava tehtävä, sillä kieli yhdistetään opetuksen laatuun ja opetuksen välineeksi: auttava kielitaito ei riitä. Ei riitä -prosessia voidaan pitää mentaalisen prosessin, sillä sen tehtävä on konstruoida vallitsevaa tilannetta. Opiskelijat nostetaan eräänlaisiksi kielipoliittisiksi toimijoiksi, ja heistä käytetään luonnehtivaa relationaalista prosessia ovat (vaativia). Transitivista verbiä vääntää käytetään kuvailemaan kommunikaatioprosessin laatua: jos puhuminen ei ole sujuvaa, se alentaa opettajan osaamista. Materiaalisen prosessin käyttäminen kommunikaatioprosessina

korostaa tekemisen väkinäisyyttä. *Degradeta* (*degrade* = nöyryyttää, halventaa, häpäistä, MOT Englanti) on tässä yhteydessä materiaalis-mentaalinen prosessi, sillä sen avulla konstruoidaan toisaalta konkreettista tapahtumaa, mutta myös tietoisuutta ja asiantilaa.

Kielitaitotasoa käsitellään kaikkien haastateltavien vastauksissa useista näkökulmista, mutta eniten vastauksissa korostuvat kielenoppijoiden vastuu ja toisaalta yliopiston velvoite tarjota tukea kielen opiskelussa. Englannin kielen taso osoituksena opetuksen laadukkuudesta toistuu teemana jälleen:

(35) H: Mitä mieltä sä oot niistä, onko ne realistisia, voidaanko ne saavuttaa?

I6: Hahha. Tota, ekassa kielipolitiikassahan se englanniks opettaville tai sillo laitettiin vieraalla kielellä opettavilla **koska ajateltii et joskus opetettais jollain muullaki kielellä** paitsi meilläähä opetetaan IT-alalla saksaksi, kyllä ihan niinku, että laitoksen henkilökuntaki opettaa saksaks, mut **sinne ei nyt olla mitää C-ykkösiä lähetty viemää, siel oli B-kakkonen**, ja mä muistan ku (*rehtori*) marssi tonne Solkiin Ylioppilastalon yläkertaan (*henkilöön liittyvä aineiston kannalta merkityksetön osuus poistettu*). Ja se siellä niinku se hyökkäs tohon sa- (*kahden kielipoliittisen toimikunnan jäsenen luo*) niin sillai että **”Miksi B2?”** Ja tota, sit ne niinku siinä vähä aikaa yritti selittää ja (*rehtori*) niinku jotenki vaan oli jostain silloli joku sen, istu olkapäällä ja kuiski kokoaja että ei käy ei käy ja, se oli hirveet vääntöä ja. Sitte tässä niinkun, seuraavas kielipolitiikas todettiin et **jumankautsi jos ne lukiost valmistuvat on B2-tasolla, ni ajatellaaks me et se akateeminen ammattilainen joka niitä opettaa, on sillä samalla tasolla**, ja roikkuen, joten siinei oo mitään järkeä. Joten se laitettiin C-ykköseen. **Ja se on kova. Mut se on mahollinen** - - (Informantti 6.)

C1-tavoitetason perusteluna on sen suhde opiskelijoiden kielitaitotasoon. *Akateeminen ammattilainen* ja *lukiosta valmistuva* opiskelija asetetaan vastakkain, ja kielitaitotason määrittelyn perusteluna käytetään opiskelijoiden ja henkilökunnan kielitaidon välistä suhdetta. Aikaisempien vastaajien tapaan kielitaitotavoitteen vaativuutta korostetaan, ja siitä puhuttaessa käytetään relationaalista prosessia *on (kova, mahdollinen)*. Diskurssia kielen ja koulutuksen laadun suhteesta vahvistetaan edelleen, ja esille nostetaan opiskelijoiden antaman palautteen vaikutus osana kielipoliittista toimintaa:

(36) I6: - - Ja nyt sit ku katto vielä tota sitä KV-maisteriohjelmien auditointia nii **opiskelijathan anto siitä suoraan palautetta** et ne suomenkieliset, opettajat pystyy sen oman sisällön, tällai ”plöp”, opettaan, mut heti **ku pitäis lähtee siihen abstraktiin keskusteluun**, johon monet on omissa oppilaitoksissaan aiemmin jo tottuneet et sit niit käydää läpi, **ni siihen se kielitaito ei riitä**. Jollon jos me halutaan **laadukasta, englanninkielist** opetusta ni **mein on piettävä se, C-ykkönen siellä**. Se on musta realistinen, jos, esimiehet sen tajuaa, jollon niinku henkilö- henkilölle jolta sitä edellytetään, **tehdään mahdolliseks sen kielitaidon kehittäminen sille tasolle**. Jos ei siellä- se siellä ole. Ja **se on sillon yliopiston velvollisuus**, tarjota niit mahdollisuuksia. (Informantti 6.)

Laadukas englanninkielinen opetus yhdistyy suoraan kielitaitoon. Materiaalisen prosessin *me halutaan laadukasta opetusta* toimija *me* ei ole yksiselitteinen – puhuja voi tarkoittaa sillä joko yliopistoa organisaationa, kielipolitiikkaa tai kielipoliittista toimikuntaa. Vastauksessa on nähtävissä kielipolitiikan laajuus yliopistossa: toimijoina eivät ole pelkästään politiikassa eksplisiittisesti mainitut, vaan myös henkilöt, joihin kielenkäyttö vaikuttaa. Esimerkissä mainitaan

opiskelijoiden antama palaute indikaattorina siitä, että henkilökunnan kielitaitoa on pidettävällä. Yliopiston tehtävänä on *tehdä mahdolliseksi* kielitaidon kehittäminen tavoitetasolle. Haastateltava vahvistaa viestiään käyttämällä identifioivaa relationaalista prosessia ja korostamalla, että *on yliopiston velvollisuus tarjota mahdollisuuksia* kielen oppimiseen. Kielitaidon ja koulutuksen laadun välinen suhde näkyy selkeästi, ja molemmista vastuulliseksi tahoksi nostetaan eksplisiittisesti yliopisto.

Kielitaidon varmistamisen ongelmat yhdistetään myös opetuksen laadun ja kielitaidon suhteeseen:

(37) I6: - - Koska ne ihmiset on yleensä niitä jotka käy konfferensseilla nen- ne sillä niinku, tikutakuenglannillaan, esiintyy, neon, voi olla alansa tosi kovaa kärkee, osaavat kirjottaa tosi hyvin, tai niillon ainaki hyvä, proofreader, sitte käytettävissä. **Eli tämmöselle mennä sanoo et hei, jos sä, heh, opetat oikeesti ni tostei tuu yhtää mitää.** Nin, sen mä nään et se on niinku semmonen herkempi alue. Et toi tänne, tervetuloa Jyväskylän yliopiston työntekijöiksi, **me tarjotaan sulle myös mahollisuus opiskella tätä meidän kieltä, jotta se integroituminen tähä yhteisöo ois helpompaa.** Ni siinon ihan eri, sävy, ku se, et sä meet sinne et hei, nyt et se **opetuksen laatu** ois sillä tasolla mitä tässä yliopistossa halutaan, **ni mein pitäis nyt sunki kohalta se kattoo.** N-n-siin on must se. Ihmiset on vaan nii helkkarin herkkähipiäisiä sen, et jos joku tulee vähänkään kyseenalaistaa niitten osaamista, et se on musta se niinku hankalampi puoli. (Informantti 6.)

Materiaalinen prosessi (*tuosta*) *ei tule (yhtään mitään)* on vahvasti alleviivaamassa kielitaidon tärkeyttä. Kielitaidon osoittamisen tärkeys yhdistyy myös diskurssiin koulutuksen laadusta: varmistamalla kielitaito pystytään vähintään vahvistamaan mielikuvaa laadukkaasta opetuksesta. Suomalaisen henkilökunnan kielitaitoa pidetään sekä kielipolitiikassa että haastateltavien vastauksissa melko ongelmattomana tekijänä. Heikkoa kielitaitoa ei pidetä kovin yleisenä ongelmana, mutta ajoittain aineistosta nousee esiin mahdollisuus siitä, että suomenkielisen henkilökunnan englanti ei aina olekaan täydellistä. Kielipolitiikan kannalta merkittävää on, että esiin nostetaan tarve mekanismille, jolla kielitaidon voisi osoittaa. Vastauksessa on selkeästi nähtävissä myös suomen ja englannin kielten erilainen rooli Jyväskylän yliopistossa: englannin kieli on laadun tae, suomen kieli tekee *integroitumisesta tähän yhteisöön helpompaa*. Tässä tapauksessa kielitaitodiskurssi ja sosiaalisen integraation diskurssi kytkeytyvät vahvasti toisiinsa, mutta niitä erottaa englannin kielen ja suomen kielen rooli: englannin liittyy akateemisuuteen ja tutkimukseen, kun taas suomen kielellä integroidutaan yhteisöön. Integraatiolla viitataan nimenomaan kansainväliseen henkilökuntaan, ja yliopisto nostetaan materiaalisen prosessin toimijaksi: *me [yliopisto] tarjotaan mahdollisuus opiskella, jotta integroituminen olisi helpompaa*. Prosessin tavoitteena voidaan nähdä *opiskelu* tai koko prosessin jälkeinen kompleksiksi *mahdollisuus opiskella, jotta integroituminen olisi helpompaa*. Molemmilla on kuitenkin suomen kielen opiskelun sosiaalista merkitystä korostava tehtävä.

Kielitaitotasovaatimuksilla on myös sosiaalista integraatiota edistävä tarkoitus:

(38) I5: [Eiku A-kakspistekaks] niih. Nin, sitä hän mietittiin tosi pitkään niinku kans et mihin se voidaan nyt niinku asettaa. Mutta että, **mun mielestä siitä kirjauksesta tuli niinku niin joustava ku se voi olla.** Että siis, työsuhteeseen- työsuhteesta riippuen ja, ja kaikki mahdolliset lieventävät asianhaaratki taitettiin siihen jotenki kirjata, et **se ei oo mitenkään semmonen pakollinen että pakkopakkopakko saavuttaa.** Mutet se turvaa se, A2.2 nin semmosen niinku, että **pystyt niinku, hakemaan lapsen päiväkodista ja käymään kaupassa ja puhumaan kahvitunnilla asioita ja koet eh- että kuulut ehkä tähän yhteisöön tai ylipäänsä koko yhteiskuntaan** ettei oo ihan niinku, pihalla, ja se on saavutettavissa. Ja sit jos aatellaan sitä koulutusta mitä me täällä voidaan henkilökunnalle tarjota (.) nin, voidaan kattoo et **kohtuullisella määrällä niinku, niitä kieliopintoja ni se on saavutettavissa** et se ei, haukkaa liian isoa osaa siitä esimerkks työajasta, et se pystytää järjestämään ja **yliopisto, tuohon pystyy tarjoamaan tukea.** Toki se vaatii vielä sen, sen että sit se- laitoksillaki, puhuttas, jonku verran suomea mut että kuitenkin et et se on saavutettavissa paitsi niinku **meillä hallinnollisesti ja rakenteellisesti pystytään tukemaan sitä kielitaidon kehittymistä** niin sit myöskin henkilöillä niinku, et se tarjoaa riittävän tason st- että on niinku jotain accessia, ja saa ehkä kiinni siitä että joo että mä voisin opiskella vähän lisääki tai, et jos jään tänne ja näin edespäin. Et se on ehkä just siinä, sopivalla kohtaa.

Haastateltavan mainitsema *kirjauksen joustavuus* on nähtävissä kielipolitiikassa (ks. esimerkki 3), ja siinä korostetaan kieliopintojen räätälöintiä erilaisiin työsuhteisiin ja tilanteisiin sopiviksi. Identifioiva relationaalinen prosessi ja materiaallinen prosessi ilmaisevat, että tavoitteita *ei ole pakko saavuttaa*. Kielitaitosovaatimusten asettamista perustellaan sosiaalisella integraatiolla: suomen kielen osaaminen mahdollistaa yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen, mitä kuvataan mentaalisen prosessin *koet (että kuulut) yhteisöön* avulla. Yliopistolla on suurehko vastuu kielenoppimisesta, mikä rakentuu materiaalisten prosessien kautta: se voi *tarjota kieliopintoja ja tukea*. Myös työaikaan liittyvät asiat *pystytään järjestämään*. Riittävä opetus ja tuki tarjoaa kielenoppijoille mahdollisuuden saada *accessia* ja *kiinni* suomen kielestä. Kielen oppimista ja siihen liittyviä kielipoliittisia toimia kuvataan vahvasti materiaalisten prosessien kautta, mikä korostaa toiminnan aktiivisuutta. Erityisesti yliopistosta puhuttaessa materiaaliset prosessit ovat yleisiä. Vastauksessa korostuu kielitaidon ja yhteiskunnallisen toiminnan suhde, mikä osoittaa suomen kielen taitosovaatimuksen taustalla olevan ajatuksen ja kielitaidodiskurssille tyypillisen ajatuksen siitä, kuinka tietyn tasoinen kielen hallinta mahdollistaa erilaisia asioita.

5.7 Kielipoliittinen vastuu ja kielipolitiikan diskurssit asiakirjoissa

Kuten luvussa 5.1 ilmaisin, kielipolitiikan luku *Yliopisto opiskeluympäristönä* (JYUKIEPO 2015: 4) on diskurssien näkökulmasta kenties monipuolisin. Käytän sitä tässä esimerkkinä osoittaakseni, kuinka eri diskurssit esiintyvät kielipolitiikassa yhtä aikaa, ja millaista vuoropuhelua niiden välillä käydään. Seuraava kuva (kuva 1) on kielipolitiikan toimenpideohjelmasta, ja siinä esitellään opiskeluympäristöön liittyvien kielipoliittisten tavoitteiden eri toimenpiteitä.

Kielipoliittisten tavoitteiden ja diskurssien välinen yhteys on todella hyvin havaittavissa *yliopisto opiskeluympäristönä* -luvun (JYUKIEPO 2015: 4) johdantotekstistä. Siinä kansainvälisyys, kielitaito, vuorovaikutus ja sosiaalinen integraatio esiintyvät yhdessä. Luvussa vastuu kielipolitiikan toteutumisesta on selkeästi yliopistolla, ja suomenkielisen perinteen lisäksi korostetaan vahvasti monikielisyyttä ja -kulttuurisuutta. Kielipolitiikan tavoitteita on enemmän kuin muissa alaluvuissa, ja vastuu tavoitteiden toteutumisesta on ilmaistu toimenpideohjelmassa selkeästi. Kansainvälisyyteen ja kansainvälistymiseen liittyvät tekstuaaliset ja diskursiiviset valinnat ovat yleisempiä kuin muissa tavoitteita käsittelevissä luvuissa. Seuraava esimerkki havainnollistaa, miten kielipolitiikassa luodaan diskursseja ja kuinka ne esiintyvät teksteissä yhdessä toistensa kanssa. Katkelmasta on havaittavissa erityisesti kansainvälisyyteen ja kielitaitoon liittyviä diskursseja. Olen jättänyt esimerkistä prosessin tavoitteet kursivoimatta luettavuuden vuoksi: käytännössä koko lainaus on tavoitetta, ja toimijana on *yliopisto*. Haka-sulkeisiin merkitty osuus on oma tarkentava lisäykseni.

(39) ”**Yliopisto ohjaa ja luo** edellytyksiä opiskelijoiden tieteenalakohtaisen kielitaidon sekä monikielisen ja -kulttuurisen osaamisen kehittämiseen. **Tähän** [kehittämiseen] kuuluvat sekä suomen kielen ja kulttuurin vaaliminen että toisen kotimaisen kielen, englannin kielen ja vieraiden kielten viestintätaitojen monipuolistaminen sekä kulttuuritietoisuuden ja -osaamisen kehittäminen. Näin toimiessaan **yliopisto parantaa** myös omaa kansainvälistä näkyvyyttään, opiskeluympäristönsä houkuttelevuutta sekä opiskelijoidensa työelämävalmiuksia ja sosiaalista integraatiota.” (JYUKIEPO 2015: 4.)

Esimerkin virkkeissä esiintyy melko prototyyppisiä materiaalisia prosesseja. Tavoitteet, toimija ja prosessi ovat selkeästi näkyvillä, ja virkkeiden välille konstruoidaan vahva koheesio rakenteilla *tähän* (viitaten osaamisen kehittämiseen) ja *näin toimiessaan* viitaten kahteen edelliseen virkkeeseen. Kansainvälisyysdiskurssi yhdistyy kirjauksessa kielellä toimimiseen, kielitaitoon ja viestintään. Kirjaus sisältää ajatuksen kielitaidon ja kansainvälisen näkyvyyden välisestä yhteydestä, ja nostaa esille myös kielitaidon sosiaalisen integraation ulottuvuuden. Nähtävissä on jatkumo, joka juontaa juurensa sekä kielipolitiikan perustavoitteista että kielipolitiikan kieli-ideologiasta ja kielen viestinnällisyydestä: kansainvälisyys ja kielitaito kulkevat käsi kädessä, ja voivat kummatkin hyödyttää opiskelijoita ja yliopistoa. Kansainvälisyysdiskurssi on nähtävissä katkelmassa sekä eksplisiittisesti mainituissa kansainvälistymisen tavoitteissa että kulttuurisen osaamisen, englannin kielen ja viestintätaitojen kehittämiseen liittyen.

Yliopisto parantaa on tyypillinen materiaallinen prosessi, jossa on toimija ja tavoite. Tässä kyseisessä prosessissa mielenkiintoista on se, että sen tavoitteet ovat käytännössä kaikki yhteydessä tässä tutkimuksessa tarkasteltaviin diskursseihin. Kansainvälisyysdiskurssi, kielitaitodiskurssi, sosiaalisen integraation diskurssi ja jopa kielen välineellisyyden diskurssi esiintyvät

kaikki kirjauksessa, joka osoittaa erinomaisesti diskurssien väliset yhteydet. Harvinaista kirjauksessa on se, että kielitaidon ja monikulttuurisen osaamisen välinen yhteys sosiaaliseen integraatioon mainitaan eksplisiittisesti. Sosiaalisen integraation ajatus ei kuitenkaan ole päässyt toimenpideohjelmaan asti, ja juuri tästä syystä pidänkin sen käsittelemistä diskurssien kautta merkittävänä tutkimukselleni.

Seuraavassa kuvassa on nähtävissä, kuinka kielipolitiikan monitasoisuus vaikuttaa diskurssien esiintymiseen asiakirjassa.

Kuva 1 (JYUKIEPO TPO 2015:4)

2 YLIOPISTO OPISKELUYMPÄRISTÖNÄ

<p>Yliopistosta valmistuvilla eri alojen asiantuntijoilla on työelämän edellyttämä monipuolinen ja tieteenalarelevantti kieli-, viestintä- ja kansainvälistymisosaaminen.</p> <p>Yliopiston suomenkielisessä opetuksessa vaalitaan hyvää suomen kieltä ja edistetään opiskelijoiden monipuolisten vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Erityistä huomiota kiinnitetään sekä suulliseen että kirjalliseen tiedeviestintään.</p>		
Toimenpide	Vastuu	Indikaattorit ja seuranta
<p>Kaikille tutkintotasolle sisällytetään opintoja, jotka tukevat opiskelijoiden työelämärelevantin ja monipuolisen viestintä-, kieli- ja kulttuuriosaamisen kehittymistä.</p> <p>Opiskelijoiden viestintä-, kieli- ja kulttuuriosaamisen kehittämiseen liittyvän ohjauksen tueksi laaditaan materiaalia ja tarjotaan systemaattista ohjaajakoulutusta.</p>	<p>Tiedekunnat</p> <p>Kielikeskus</p>	<p>Työelämärelevantti ja monipuolinen viestintä-, kieli- ja kulttuuriosaaminen on kirjattu tutkintojen osaamistavoitteisiin.</p> <p>Ohjausmateriaali on saatavilla ja ohjaajille on tarjolla koulutusta.</p>

Kaksi ensimmäistä kuvassa 1 nähtävissä olevaa opiskeluympäristöä koskevaa lihavoitua tavoitetta on yhdistetty toimenpideohjelmassa (JYUKIEPOTPO 2015: 4), joten kirjausta täytyy tulkita niin, että niitä koskevat toimenpiteet edistävät kummankin tavoitteen toteutumista. Ensimmäinen tavoitteista on ilmaistu relationaalisen prosessin (*asiantuntijoilla*) on avulla, mutta siihen liittyviä toimenpiteitä ei. Tämä korostaa yliopiston vastuuta opiskelijoiden tavoitteen saavuttamisesta. Toinen tavoite ilmaistaan materiaalistien prosessien *vaalitaan, edistetään ja kiinnitetään*. Prosessit ovat Jyväskylän yliopiston kielipolitiikalle tyypillisesti passiivissa. Prosessit ovat ensimmäistä tavoitetta sekä indikaattoreita ja seuranta lukuun ottamatta materiaalisia, ja niiden tavoitteiden toteutumisesta on ensisijaisesti vastuussa yliopisto. Diskurssinäkökulmasta tarkasteltuna esillä ovat erityisesti kielen välineellisyyden diskurssi – kielen opiskelu yhdistetään viestintätaitoihin, kansainvälistymiseen ja työelämärelevantteihin tutkintoihin.

Rakenteellisesti kielipolitiikan toimenpideohjelma jakaa vastuuta edelleen tiedekunnille ja yliopiston kielikeskukselle: ensimmäinen toimenpide on hallinnollinen, joten vastuussa ovat

tiedekunnat, toinen toimenpide taas pedagoginen, joten vastuussa on kielikeskus. Rakenteellisesti kirjaukset rakentuvat prosessityyppien kannalta loogisesti (olen lyhentänyt kirjauksia luettavuutta lisätäkseeni, alkuperäiset kirjaukset yllä):

(40) [**Tavoite I**] Yliopistosta valmistuvilla on monipuolinen kieli-, viestintä- ja kansainvälistymisosaaminen.

[**Toimenpide**] Kaikille tutkintotasoille sisällytetään opintoja, jotka tukevat opiskelijoiden osaamisen kehittymistä. Osaamisen kehittämiseen liittyvän ohjauksen tueksi laaditaan materiaalia ja tarjotaan ohjaajakoulutusta.

[**Indikaattori**] Osaaminen on kirjattu tutkintojen osaamistavoitteisiin. Ohjausmateriaali on saatavilla ja ohjaajille on tarjolla koulutusta.

Tavoitekirjauksen prosessi on relationaalinen, mikä vahvistaa kirjauksen tavoitteellisuutta. Lause edustaa eksistentiaalilauseen alatyyppejä. Eksistentiaalilauseen tehtävänä on pidetty uuden asian tuomista tekstiin ([VISK § 893](#), [894](#)). Kun uuden asian olemassaolo on todettu, voidaan käsitellä siihen liittyviä muutoksia (Shore 2012b: 169.) Toimenpide on kirjattu materiaallisen prosessin kautta, mikä korostaa kirjauksen aktiivista ulottuvuutta ja luo diskursiivisen yhteyden tavoitteen ja toimenpiteen välille. Indikaattorikirjauksen prosessit ovat materiaallinen *on kirjattu* ja relationaaliset *on (saatavilla)* ja *on (tarjolla)*. Toisin kuin tavoitekirjauksen eksistentiaalilauseella, indikaattorikirjauksen eksistentiaalilauseilla ei ole tekstuaalista lauseeseen uutta informaatiota esille tuovaa tehtävää (Shore 2012b: 180), vaan ne kuvaavat jo olemassa olevaa, saavutettua asiantilaa (vrt. [VISK § 894](#)).

Kokonaisuutena kuvassa 1 näkyvä ensimmäinen tavoite edustaa useita kielipolitiikan diskursseja: siihen sisältyy kansainvälisyysdiskurssille tyypillinen ajatus kansainvälistymisen tärkeydestä, kielen välineellisyyden diskurssiin kuuluva ajatus kielen viestinnällisestä tehtävästä, kielitaidodiskurssiin liittyvä ajatus kielitaidon merkityksestä yliopistossa toimimisessa, ja vuorovaikutuksen merkitys, minkä voidaan aineistoa edelleen tarkastellessa havaita liittyvän sosiaalisen integraation diskurssiin. Diskurssit esiintyvät yhdessä ja limittäin, mikä hankaloittaa niiden havaitsemista, mutta toisaalta nostaa esiin kielipolitiikan koheesion tekstinä.

Seuraavat *Yliopisto opiskeluympäristönä* -luvun tavoitteet ovat rakenteellisesti lähellä muita kielipolitiikan tavoitteita: *olla*-verbillä kuvataan tavoiteltavaa tilaa tulevaisuudessa. Kielipolitiikan diskurssit ovat nähtävillä jo kirjausten pintatasolta, sillä niissä mainitaan eksplisiitista kansainvälistyminen, kielitaitotasotavoitteet ja kielen välineellisyys:

(41) [**Tavoite III**] ”Yliopiston englanninkielinen koulutus on korkealaatuista ja kansainvälisesti vetovoimaista.”

[**Toimenpide III**] ”Kaikilta englanninkieliseen tutkintokoulutukseen valituilta edellytetään valintaperusteiden mukaisesti todennettua ja varmistettua hyvää englannin kielen taitoa.”

[**Tavoite IV**] ”Yliopisto monikielisenä ja -kulttuurisena toimintaympäristönä on opetuksen resurssi, jota hyödynnetään tavoitteellisesti.”

[**Toimenpide IV**] ”Tiedekuntia ja yksiköitä kannustetaan tunnistamaan ja hyödyntämään opetuksessaan opiskelijoiden ja opettajien eri kieli- ja kulttuuritaustoja.” (JYUKIEPOTPO 2015: 5.)

Tavoitteen III kirjaus ja toimenpide ovat hyvin samankaltaiset muihin kielipolitiikan kielitaitotasojen kirjauksiin verrattuna. Kuten kielipolitiikan toimenpideohjelman työympäristöä koskevissa kirjauksissa, kansainvälisyys ja englanninkielisyys yhdistetään vetovoimaisuuteen ja kielitaitotasoihin. Samankaltaista muihin kirjauksiin verrattuna on myös passiivimuotoisen materiaalisen prosessin *edellyttää* käyttö kielitaitotasovaatimuksista puhuttaessa.

Toisin kuin *Yliopisto työympäristönä* -luvussa, *Yliopisto opiskeluympäristönä* -luvun kielitaitoon liittyvät kirjaukset eivät ota kantaa tavoiteltavaan kielitaitotasoon. Kielipoliittisesta näkökulmasta on mielenkiintoista, että aikaisemmin hyvin vahvasti muissa osissa taitotasot määrittelevä asiakirja antaa linjaavan vallan muualle, sillä opiskelijoita koskevat kielitaitotasovaatimukset määrittellään kielipolitiikan sijaan *tutkintojen valintaperusteissa*. Kirjaus kielitaidosta on muutenkin hieman epäselvä, sillä se edellyttää *hyvää englannin kielen taitoa* koulutukseen *valituilta*. Kirjauksessa jää epäselväksi vaihe, jossa kielitaito todennetaan. Käytetty muoto *valittu* indikoi, että hakija on jo hyväksytty koulutukseen, kun taas muoto *valittava* vahvistaisi kielitaidon varmistamisen ennakoivuutta. Kirjaus edustaa kuitenkin selkeästi kielitaitodiskurssia, ja osoittaa kielipolitiikan tasapainottelun kahden erilaisen kieleen liittyvän suhtautumisen välillä: yhtäältä tavoitellaan opiskelijoiden hyvinvointia ja monipuolista osaamista, ja toisaalta taas kielitaitoa on tarve mitata numeerisesti, jotta voidaan osoittaa tiettyjen kielipoliittisten tavoitteiden onnistuneisuus.

(42) [**Indikaattori III**] ”Valittujen opiskelijoiden määrä, joilla on valintaperusteiden mukaisesti todennettu englannin kielen taito suhteessa valittujen opiskelijoiden kokonaismäärään. Tavoite 100%.” (JYUKIEPOTPO 2015: 5)

Yllä oleva indikaattori III liittyy edellisellä sivulla oleviin tavoitteeseen ja toimenpiteeseen III, jotka osoittavat, miten syvälle kielipolitiikan tarkastelussa on mentävä, jotta löydetään linjauksien taustalla vaikuttavat diskurssit. Tavoitteena yliopiston englanninkielisen koulutuksen vetovoimaisuus on melko pehmeä, ja se edustaa pintapuolisesti kansainvälisyysdiskurssia. Edelleen tarkasteltuna kuitenkin voidaan huomata, että pehmeältä vaikuttavan tavoitteen takana on tiukkoja kirjauksia, jotka liittyvät muihin kielipolitiikan diskursseihin. Näiden tavoitteiden ja indikaattoreiden välinen yhteys osoittaa, kuinka vahva linkki kielitaitodiskurssilla ja kansainvälisyysdiskurssilla on. Ne kulkevat samaan tapaan käsi kädessä oikeastaan koko kielipolitiikassa.

Tavoitteen IV yliopiston monikulttuuriseen opetukseen liittyvä kirjaus on jopa tarkempi kuin tavoitteen III, mutta toimenpiteeseen IV liitetty relationaalinen prosessi *kannustaa* on lievin kielipolitiikan toimenpiteistä. Kirjaus on poikkeava muista tässä esitellyistä, sillä se ei ole velvoittava. Taustalla vaikuttaa kielen välineellisyyden diskurssi, joka kielipolitiikassa usein liitetään siihen, miten kieltä käytetään apuna kommunikaatiossa tai opetuksessa. Monikielisyys ja kulttuurisuus ajatellaan resurssina ja välineenä, jota voidaan hyödyntää.

6 PÄÄTÄNTÖ

6.1 Kielipolitiikan diskurssit Jyväskylän yliopistossa

Tämä tutkimus avaa niitä prosesseja ja diskursseja, jotka ovat vaikuttaneet Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan muodostamiseen. Tutkimus antaa kuvan siitä, kuinka monipaikkaista ja laajaa kielipoliittinen toiminta korkeakoulussa on, ja millaiset toimijat ottavat ja saavat rooleja kielipolitiikassa. Tutkielma myös osoittaa, millaisia diskursseja pintatasosta katsottuna yhdenmukaisen kielipoliittisen asiakirjan takana on. Tuloksista selviää, että kielipolitiikassa englannin kieltä pidetään kansainvälistymisen välineenä ja osoituksena, ja että yliopiston kansainvälistä profiilia pyritään nostamaan vahvistamalla englannin kielen asemaa tietyissä tilanteissa. Tasokasta englannin kieltä pidetään myös merkkinä yliopiston tarjoaman koulutuksen laadukuudesta. Englannin kielen vahva, eksplisiittisesti ilmaistu asema törmää käytännön tilanteissa suomenkielisiin perinteisiin ja kielikäytänteisiin, joita kielipolitiikka pitää myös yllä. Kieli on Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa usein implisiittinen ja välineellinen asia, jonka merkitystä korostetaan melko vähän. Kieleen liitettävät diskurssit yhdistyvät käytännössä aina kielen käyttöön ja viestintään, kielen kommunikatiiviseen ulottuvuuteen ja siihen, kuinka hyvin kieltä osataan.

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on jatkuvassa kamppailussa kielten käytön ja kansainvälistymisen välimaastossa. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka edustaa tyypillistä pohjoismaista korkeakoulukielipolitiikkaa, sillä englannin kielen vahva asema on nostettu yhdeksi kansainvälistymisen merkiksi (muista korkeakoulukielipolitiikoista ks. Saarinen & Taalas 2017: 598; Hult & Källkvist 2016: 62–63; Saarinen 2012: 168). Diskurssien tarkastelu kuitenkin osoittaa, että Jyväskylän yliopiston suomenkielinen perinne ja tietyt hallinnolliset käytännöt eivät mahdollista englannin kielen käyttöä yliopistossa kaikissa tilanteissa. Tähän ongelmaan kielipolitiikassa on pyritty vaikuttamaan muun muassa asettamalla vaatimuksia henkilökunnan ja opiskelijoiden kielenosaamisesta. Kielitaitovaatimusten tausta-ajatuksena on ollut laadukkaan opetuksen mahdollistaminen tasokkaan kielen avulla, yliopiston kansainvälisen profiilin nostaminen ja parempi sosiaalinen integraatio sekä suomen- että englanninkielisiin yhteisöihin.

Monikielisyys ja monikulttuurisuus ovat kielipolitiikassa eksplisiittisesti mainittuja asioita, joihin kannustetaan. Kielipolitiikassa annetaan mahdollisuus käytännössä minkä tahansa

kielen käyttöön Jyväskylän yliopiston opetuksessa ja opintosuorituksissa, mutta silti englannin kieli on nostettu yliopiston viralliseksi työkieleksi. Englannin kieli määritellään käytännössä Jyväskylän yliopiston toiseksi viralliseksi kieleksi, jonka käyttöön kannustetaan myös kielipolitiikan tasolla. Kielipolitiikka ei määrittele, millaisilla toimilla monikielisyyttä ja -kulttuurisuutta pyritään edistämään, vaan niihin liittyvät toimet ovat kansainvälistymistavoitteiden tapaan lähinnä henkilöstön ja opiskelijoiden koulutukseen liittyviä. Jyväskylän yliopiston kielellinen tilanne on osin verrattavissa tilanteeseen ruotsalaisissa korkeakouluissa, sillä niiden kielipolitiikkojen taustalla on vahva kansalliskielen säilyttämisen ideologia (Björkman 2014: 353). Jyväskylän yliopiston tilanne poikkeaa ruotsalaisyliopistoista kuitenkin siinä, että englannin kieltä ei nähdä negatiivisessa valossa ja kansalliskieltä tukahduttavana, vaan sen käyttöön suostaan kannustetaan (vrt. mp.).

Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa tavoitellaan sosiaalista integraatiota korostamalla kielen, kielitaidon ja sosiaalisen integraation välistä yhteyttä. Sosiaalisen integraation diskurssin piirteisiin kuuluu ajatus joustavasta monikielisyydestä ja esteettömästi viestivästä yliopistoyhteisöstä, jossa osittaisestakin kielitaidosta on hyötyä. Ajatus sosiaalisen integraation vahvistamisesta on yksi perusteluista tiukoille kielitaitotasovaatimuksille. Sosiaalisen integraation tarpeen ajatellaan liittyvän ensisijaisesti yliopiston kansainväliseen henkilökuntana, jonka kiinnittymistä yhteisöön puutteellisen suomen kielen taidon ajatellaan haittaavan. Kielitaitoon liittyvät diskurssit yhdistyvät kielipolitiikassa useimmiten joko sosiaaliseen integraatioon tai laadukkaaseen koulutukseen. Kielipolitiikassa ei eksplisiittisesti korosteta kansainvälisen henkilökunnan suomen kielen opintojen integroivaa vaikutusta, vaan se on implisiittisesti kirjattu osaksi kielipolitiikan monikulttuurisuuteen ja -kielisyyteen liittyviä tavoitteita. Kielipolitiikan toimikunnan haastatteluissa taas kielitaidon sosiaalisen integraation diskurssi näkyy vahvasti, ja sitä voidaankin pitää tärkeimpänä perusteluna kansainväliselle henkilökunnalle asetetulle suomen kielen kielitaitovaatimukselle. Koulutuksen laadukkuuteen liittyvä diskurssi on myös yleinen, ja siihen yhdistyy käytännössä aina ajatus tai vaatimus englannin kielen korkeasta tasosta. Kielipolitiikan vaatimus opetushenkilöstön C1-tasosta korreloi käytännössä suoraan koulutuksen laadukkuusdiskurssin kanssa, ja onkin mielenkiintoista, miten vahvasti oikeakielisyys tai kielen taitotaso yhdistetään koulutuksen laatuun. Merkittävin ero sosiaalisen integraation diskurssin ja kielitaitodiskurssin välillä on se, kuinka kielitaidon mittaaminen ja kvantifiointi on osa kielitaitodiskurssia.

Tämä tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston *Suomi työkielenä* -hanketta, jossa on selvitetty monikulttuuristen työyhteisöjen vaikutusta maahanmuuttajien kielenoppimiselle. Jyvä-

kylän yliopiston kielipolitiikka pyrkii ei-suomenkielisten yliopistoyhteisön jäsenten integraation parantamiseen ensisijaisesti suomen kielen kieliohintoja tarjoamalla. Kielipolitiikan diskursseissa korostuvat monikulttuurisuus, kielen käyttäminen viestinnän välineenä, kansainvälisyys ja toisaalta tietyn tasoisen kielitaidon saavuttaminen. Suurin osa kielipoliittisista toimista liittyy myös yliopiston kansainväliseen henkilökuntaan, jonka heikko kiinnittyminen yliopistoyhteisöön näyttäytyy ongelmana erityisesti haastatteluaineistossa. Kaikki tutkimuksessa havaitut diskurssit koskettavat myös ei-suomenkielisiä yliopistoyhteisön jäseniä.

Erityisesti sosiaalisen integraation ja kielitaidodiskurssien piirteenä on keskustelu kielitaidon merkityksestä työyhteisössä toimimisessa. Suomen kieltä ei kuitenkaan nähdä kansainvälisen henkilökunnan työkielenä, vaan kielipolitiikan ja käytännön tasolla englannin kielellä on tärkein rooli. Kielipolitiikan tarkat linjaukset kansainvälisen henkilökunnan kielitaitotasotavoitteista nostattavat vaihtelevia mielipiteitä myös kielipoliittisen toimikunnan keskuudessa, ja ne nähdään yhtäältä integraatiota lisäävinä ja toisaalta yliopistosta vieraannuttavina. Tarkempi tutkimus ei-suomenkielisen henkilöstön kielenoppimisesta akateemisissa yhteisöissä on tarpeen, sillä tässä tutkimuksessa ei ole ollut mahdollista tarkastella henkilöstön arkea kielen käytöympäristössä. Diskurssien ja kielipolitiikan tarkastelu toimii hyvänä pohjana jatkotutkimukselle, ja olisikin mielenkiintoista tietää, miten kansainvälinen henkilöstö suhtautuu kielitaitotasovaatimukseen ja kielipolitiikassa esitettyihin toimiin integraation parantamiseksi.

Kielipolitiikan kieli-ideologinen tausta on ajatuksessa kielestä viestinnän ja kommunikation välineenä. Sekä kielipoliittiset asiakirjat että kielipoliittinen toimikunta korostavat kielen roolia tiedon rakentamisessa, tieteen tekemisessä ja konkreettisessa arkipäiväisessä toiminnassa. Kielen välineellisyyden diskurssi ei kuitenkaan aina näy suoraan kielipolitiikan kieleen liittyvissä linjauksissa, vaan sen vaikutus liittyy enemmän niihin toimenpiteisiin, jotka on tarkoitettu henkilöstön ja opiskelijoiden viestintä- ja kirjoitustaitojen kehittämiseen. Kielen välineellisyyden diskurssi siirtyy kielipolitiikassa hyvin käytännöllisiin tavoitteisiin, kuten esimerkiksi kieli-, viestintä- ja kulttuuritaitojen koulutusohjelmien lisäämiseen henkilökunnalle ja näiden taitojen vaatimiseen opiskelijoilta.

Kansainvälistyminen on yhtä aikaa kielipolitiikan eksplisiittinen ja implisiittinen tavoite. Kansainvälisyyden edistämiseen kohdistetaan suoria toimia, kuten henkilöstökoulutusta ja viestinnän kehittämistä, sekä epäsuoria tavoitteita, jotka eivät eksplisiittisesti liity kansainväliisiin asioihin. Kansainvälisyysdiskurssi on monimuotoisin kielipoliittisista diskursseista, sillä kansainvälistyminen on koko kielipolitiikan tausta-ajatus. Kielipoliittisen toimikunnan jäsenten keskuudessa diskurssissa on eniten hajontaa, ja ajatukset kielipolitiikan tehtävistä ovat hyvin

moninaisia. Toimikunnan jäsenten henkilökohtaiset mielipiteet kielipolitiikan tarkoituksista lisäävät diskurssin laajuutta. Kansainvälisyys liitetään sekä haastatteluiden että asiakirjojen diskursseissa muun muassa kielitaitoon, kielikoulutukseen, yliopiston vetovoimaan, koulutukseen ja tutkimukseen sekä yliopiston hallintoon. Hajonta on toisaalta luontevaa: kansainvälistyminen on kielipolitiikan kärki ja eräänlainen ylätasoinen tavoite, jota muiden tavoitteiden voidaan ajatella tukevan.

Kielipolitiikassa vaaditaan yliopistoyhteisön jäsenryhmiltä hyvin erilaisia asioita. Yliopiston kansainvälistymisen edellytyksenä nähdään hallintohenkilöstön parempi toiminta, kansainvälisen henkilöstön kielitaito sekä englanninkielisen opetuksen oikeakielisyys. Osan yliopistoyhteisön jäsenistä – erityisesti suomalaisen tutkimushenkilöstön – ajatellaan olevan luonnollisesti kansainvälisiä, eikä heidän kansainvälistymistään edistäviä toimia kielipolitiikassa oikeastaan ole. Erityisesti kansainväliseen henkilökuntaan ja hallintohenkilökuntaan kohdistetaan eniten toimenpiteitä. Kansainväliselle henkilökunnalle on asetettu tiukimman kielitaitotavoitteet, sillä heiltä edellytetään sekä suomen kielen opiskelua että englannin kielen taitoja. Hallintohenkilöstö puolestaan esiintyy erityisesti haastatteluissa kansainvälistä toimintaa helpottavana tahona, jota kohtaan asetetaan melko paljon odotuksia. Kielipoliittisissa asiakirjoissa hallintohenkilöstö on huomattavasti pienemmässä roolissa, eikä heidän kielitaitonsa kehittämiseen tai kansainvälistymiskoulutukseen ole määritelty kuin yksi toimenpide, joka on hyvin yleisellä tasolla liitetty henkilöstön työskentelyyn kansainvälisessä, monikielisessä ja monikulttuurisessa työyhteisössä. Tavoitteet liittyvät käytännössä aina muihin kuin yliopiston suomalaiseen ja suomenkieliseen henkilöstöön, ellei kyseessä ole vieraalla kielellä opettaminen.

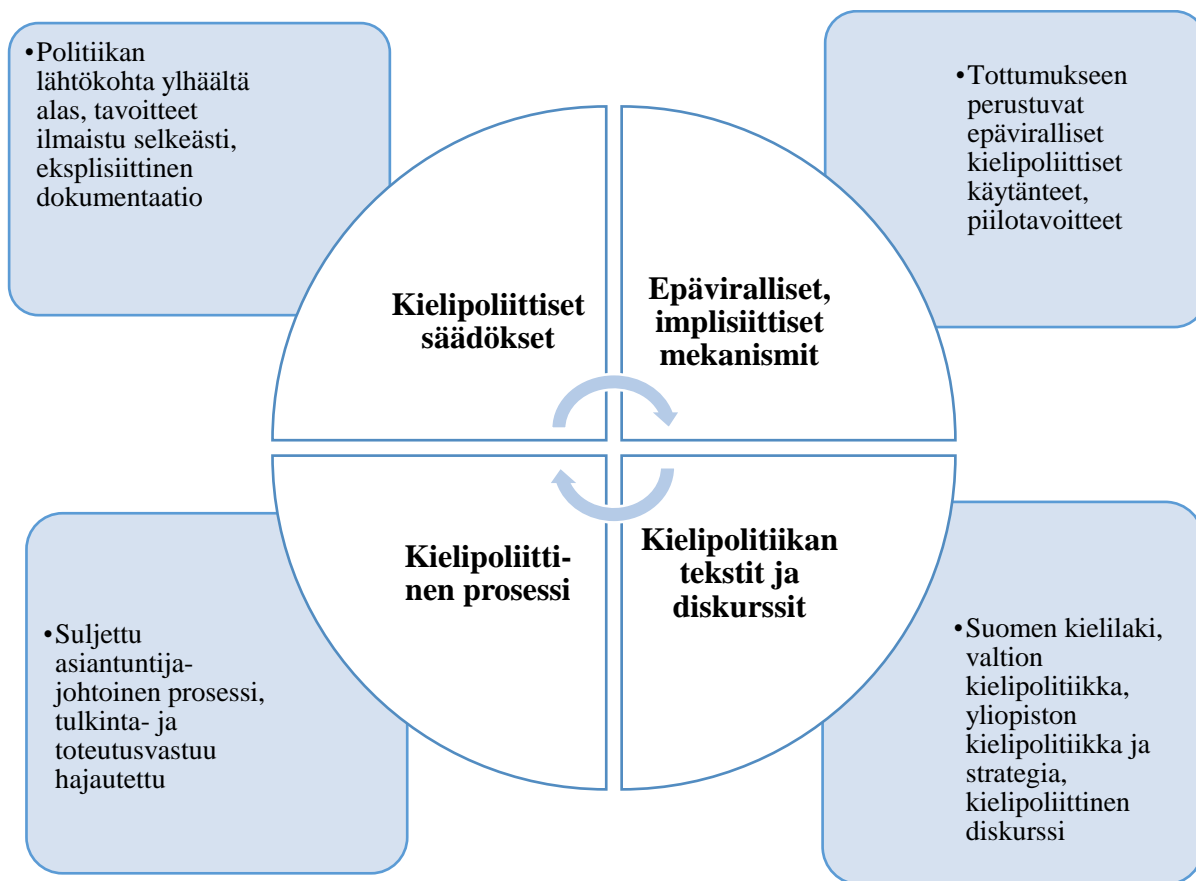
Kielipoliittisten asiakirjojen prosessityyppien analyysin avulla välittyy melko tarkka kuva siitä, millaisia erilaisia kielipoliittisia toimijoita Jyväskylän yliopistossa on. Yliopisto esiintyy usein kielikoulutuksen tarjoajana ja mahdollistajana, mutta myös kielipolitiikan taustatoimijana, joka esittää eksplisiittisiä vaatimuksia yliopistoyhteisön jäsenille. Henkilöstö esiintyy opiskelijoita huomattavasti useammin aktiivisena toimijana, ja on useammin myös vastuussa oman kielitaitonsa tai kansainvälisyytensä kehittämistä. Opiskelijat ovat useammin passiivisia koulutuksen kohteita, joille yliopisto tarjoaa koulutusta ja opintoja. Kielipolitiikan eri osa-alueiden välillä on eroja toimijuudessa, sillä yhteiskunnallista vuorovaikutusta käsittelevässä osiossa yliopisto on vahvemmin yliopiston henkilökunnan toimintaa tukevana osapuolena kuin muissa kielipolitiikan osissa. Kielipoliittisen toimikunnan opiskelijoihin liittyvissä diskursseissa taas on eroja kielipoliittisiin asiakirjoihin verrattuna. Toimikunnan haastatteluista

selviää, että opiskelijat tulevat usein tehneeksi arjen kielipolitiikkaa kommentoimalla esimerkiksi luennoitsijan kieltä kurssipalautteessa. Tämän voi tulkita osaksi koulutuksen laadun diskurssia, ja jopa osaksi kyseisen diskurssin lähtökohtia.

Diskurssien tarkastelu oli kielipoliittisen toimijuuden selvittämisen kannalta hedelmällistä, sillä se osoitti, miten moninaista kielipolitiikka Jyväskylän yliopistossa on. Eksplisiittisesti mainittuja toimijoita ja vastuullisia on pelkästään kielipoliittisissa asiakirjoissa 13, joiden lisäksi haastatteluissa esiintyy useita muita implisiittisiä toimijoita, joilla on myös vastuu kielipolitiikan toteutumisesta tai rooli sen muodostamisessa. Eksplisiittisesti mainittuja toimijoita ovat esimerkiksi kielipoliittinen toimikunta, viestintäpalvelut ja kielikeskus, kun taas implisiittisiin toimijoihin voidaan laskea määrittelemättömät tahot kuten opiskelijat tai henkilöstö, jotka vaikuttavat kielipolitiikan sisältöihin esimerkiksi kurssipalautetta antamalla ja vastaavat sen toteutumisesta kieliä opiskelemalla. Myös viittaukset edellisiin kielipoliittisiin toimijoihin, yliopiston hallintoon tai entisiin rehtoreihin ovat osa implisiittistä kielipoliittista toimijuutta, sillä näiden käyttämät diskurssit näkyvät edelleen Jyväskylän yliopiston kielipolitiikassa.

6.2 Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka viitekehyksessä

Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista oli asettaa Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka kielipoliittiseen viitekehykseen, joka antaisi tarkan kuvan siitä, millaiselta suomalaisen korkeakoulun kielipolitiikka voi läheltä tarkasteltuna näyttää. Soveltamani viitekehys on David Cassels Johnsonin (2013, ks. myös luku 2.1 tässä tutkielmassa) viitekehys, jota olen tulkinnut ja muokannut Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan kuvaamiseen sopivaksi. Viitekehykseen asettamisen lisäksi kuvaan kielipolitiikkaa Johnsonin (mts. 10) kielipolitiikan tyyppien kautta, ja yhdistän kielipoliittisen viitekehyksen ja kielipolitiikan tyytit. Seuraava kuvio havainnollistaa kielipoliittista toimintaa Jyväskylän yliopistossa. Se ei kuitenkaan pyri olemaan tyhjentävä esitys kaikista niistä ulottuvuuksista, joita kielipolitiikkaan Jyväskylän yliopistossa liittyy.

Kuvio 2: Jyväskylän yliopiston kielipoliitiikka viitekehyksessä

Johnsonin (mts. 8) mukaan mikään kielipoliitiikan neljästä osa-alueesta ei ole olemassa ilman muita, ja hän myös myöntää osa-aluejakojen ongelmallisuuden. Tätä ilmiötä nelijakoisessa kuviossa 2 kuvaavat nuolet, jotka ilmaisevat kielipoliitiikan jatkuvuutta ja osa-alueiden vaikutusta toisiinsa. Jyväskylän yliopiston kielipoliitiikan tapauksessa osa-aluejako ei ole erityisen ongelmallinen, sillä prosessi, säädökset, diskurssit ja epäviralliset mekanismit ovat löydettävissä ja tunnistettavissa, minkä lisäksi ne on melko tarkasti kuvattu kielipoliittisissa asiakirjoissa.

Jyväskylän yliopiston kielipoliitiikka on tyypillistä ylhäältä alas -kielipoliitiikkaa, jossa auktoriteettiaseman saanut hallinnollinen elin määrittelee kieleen liittyvät käytänteet ja säädökset juurikaan kuulematta kieliyhteisöä. Kielipoliittiset säädökset ovat kuitenkin eksplisiittisesti dokumentoituja ja saatavilla kaikille yliopistoyhteisön jäsenille, ja myös kielipoliitiikan tavoitteet ja niiden saavuttamiseksi laaditut toimenpiteet ovat helposti saatavilla, samoin kuin kielipoliitiikan toteutumista arvioiva raportti. Kielipoliittinen prosessi Jyväskylän yliopistossa on ollut suljettu ja asiantuntijajohtoinen, mutta siihen ovat päässeet kielipoliittisen toimikunnan lisäksi vaikuttamaan yliopiston hallitus ja rehtori. Tulkinta- ja toteutusvastuu kielipoliitiikasta on hajautettu yliopiston eri yksiköille, tiedekunnille ja muille elimille, vaikka ylimmän vastuun

onkin mainittu olevan kielipoliittisella toimikunnalla. Toimijuuden tarkastelu tässä tutkimuksessa asettaa kyseenalaiseksi, onko kielipoliittisella toimikunnalla todellisuudessa välineitä ja valmiuksia valvoa kielipoliitiikan toteutumista kokonaisuudessaan.

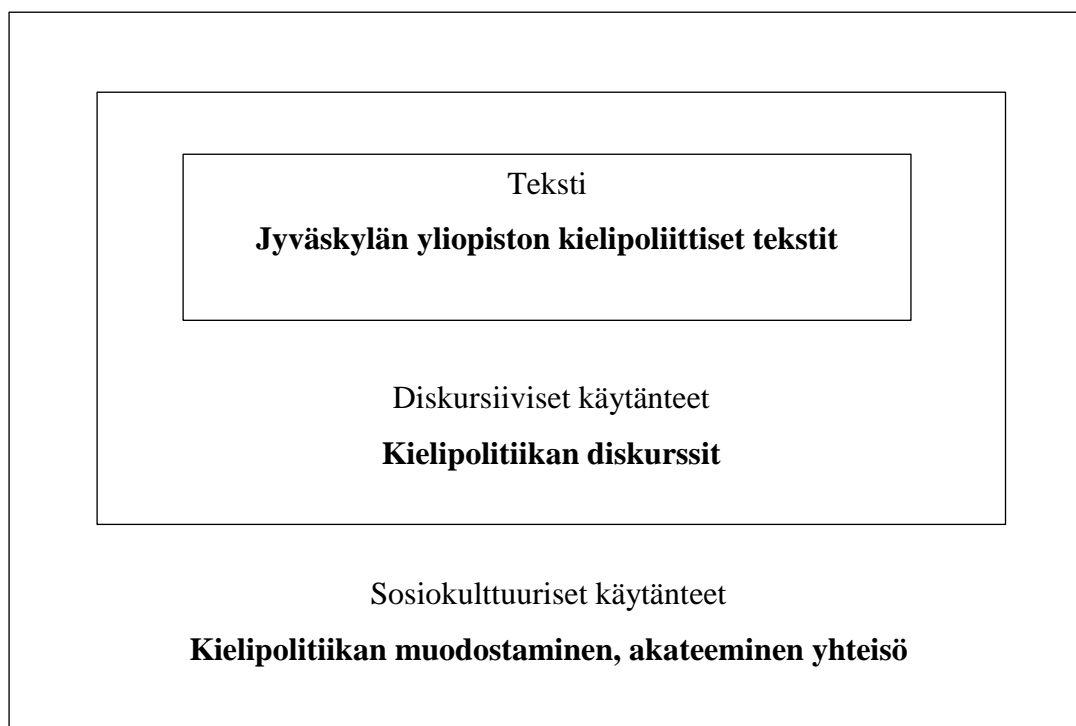
Kielipoliitiikkaan liittyvät epäviralliset ja implisiittiset mekanismit yhdistyvät usein vahvasti kielipoliitiikan diskursseihin. Jyväskylän yliopiston tapauksessa sosiaalisen integraation tavoite kielen opiskelussa on yksi implisiittisistä tavoitteista, joka esiintyy myös kielipoliittisissä diskursseissa. Jyväskylän yliopiston kielipoliitiikkaan vaikuttavia tekstejä ja diskursseja ovat myös Suomen valtion kielipoliitiikkaan liittyvät asiakirjat ja diskurssit, sekä myös valtion kansainvälistymiseen liittyvät säädökset, jotka eivät ole perinteisessä mielessä kielipoliitiikkaa, mutta ne on liitetty vahvaksi osaksi pohjoismaisten korkeakoulujen kielipoliittista toimintaa (mm. Saarinen & Taalas 2017: 598; Saarinen 2012: 168). Tämä tutkimus osoittaa, että Jyväskylän yliopistossa on organisaatiotasolla melko vähän implisiittisiä kielipoliitiikkaan liittyviä tavoitteita tai käytänteitä. Tarkka dokumentaatio ja laajalle hajautettu vastuu estävät, tai vähintään ehkäisevät implisiittisten käytänteiden syntymistä. Johnsonin (2013: 9–10) malli huomioi kielipoliitiikan osiksi myös yhteisöjen sisäiset kielipoliittiset käytänteet, jotka liittyvät esimerkiksi käytettävän kielen valintaan tietyissä tilanteissa. Tämä tutkimus ei pureudu Jyväskylän yliopiston kieliyhteisöjen kielipoliitiikkaan (kieliyhteisöjen kielipoliitiikasta ks. Spolsky 2004: 5), joten etnografisella otteella toteutettu tutkimus yliopiston implisiittisistä kielipoliittisistä käytänteistä olisi yksi mahdollinen aihe jatkotutkimukselle.

Tämä tutkimus antaa kuvan siitä, millaista kielipoliitiikkaa suomalaisessa korkeakoulussa voidaan tehdä, ja millaisia ulottuvuuksia siihen kielipoliitiikan tarkastelun kannalta liittyy. Jyväskylän yliopiston kielipoliitiikan asettaminen Johnsonin (2013) viitekehykseen osoittaa, että viitekehyksen käyttäminen kielipoliitiikan kuvaamisen työkaluna on mahdollista, ja sen avulla saadaan muodostettua melko tarkka kuva tarkasteltavasta kielipoliitiikasta.

6.3 Tutkimuksen arviointi ja sovellettavuus

Tämä tutkimus osoittaa, kuinka kielipoliitiikassa pelkät asiakirjat ovat harvoin ainoita kielipoliitiikkaan vaikuttavia asioita, kuten esimerkiksi Johnson (2013: 9) ja Spolsky (2004: 14) ovat todenneet. Kielipoliitiikan diskurssien analysoiminen paljastaa, kuinka vallitsevat diskurssiiviset käytänteet vaikuttavat kielipoliitiikan sisältöön. Kielipoliittisen toimikunnan haastattelut ja niissä esiintyvät diskurssit tuovat hyvin esiin sen, millaisista lähtökohdista ja millaisin perustein

kielipolitiikka on muodostettu. Kiinnostavia ovat erityisesti ne diskurssit ja kielipolitiikkaan liittyvät toimet, joita ei ole kirjattu kielipolitiikan perusteluihin, kuten esimerkiksi ajatus sosiiaalisen integraation lisäämisestä suomen kieltä opiskelemalla. Kielipolitiikan tarkastelu Norman Fairclough'n diskurssianalyysiviitekehyksen (1992: 73) avulla selventää tekstien, diskurssien ja kielipolitiikkaan liittyvien sosiokulttuuristen käytänteiden suhdetta.

Kuvio 3: Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka Fairclough'n (1992: 73) viitekehyksessä

Fairclough'n (1995: 96–97) mukaan diskursiiviset käytänteet määrittävät, kuinka teksti tuotetaan tai tulkitaan sosiokulttuurisessa kontekstissa. Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan tapauksessa tekstin – eli kielipolitiikan – diskurssien ja sosiokulttuuristen käytänteiden suhde on selkeä. Sosiokulttuuriseen kontekstiin kuuluu esimerkiksi se hallinnon ja päätöksenteon tapa, joka on johtanut kielipolitiikan muodostamiseen, diskursiivisiin käytänteisiin taas kuuluvat ne diskurssit, jotka ovat joko implisiittinen tai eksplisiittinen osa Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa. (Kuvio 3.) Kielipoliittisen tutkimuksen kannalta tämän tutkimuksen lähestymistapa on toimiva, sillä se osoittaa diskursiivisten käytänteiden vaikutuksen tekstiin, ja korostaa niiden roolia mikro- ja makrotason diskurssitapahtumien yhdistämisessä, kuten Fairclough (1992: 80) on todennut. Tutkimuksen metodi ei kuitenkaan ole aukoton, sillä sen avulla ei pystytä perehtymään esimerkiksi diskurssien syntymekanismeihin, niiden historiaan tai ennakoimaan niiden

vaikutuksia. Tämä on osa kielipolitiikan tutkimuksen suurempaa teoreettis-metodologista ongelmaa: tutkijan tavoitteiden täytyy olla hyvin tarkkaan määritellyt, jotta tuloksien tulkitseminen on helppoa ja johdonmukaista (tavoitteista ja tuloksien tulkinnasta ks. esim. Johnson 2004: 74). Kielipolitiikan tutkijan on päätettävä, haluaako hän perehtyä kielipolitiikkaan vaikuttaviin taustavoimiin, tutkimushetkellä vallitsevaan valta-asetelmaan vai haluaako hän ennakoida kielipolitiikan vaikutuksia siihen tulevaisuuden tilanteeseen, johon politiikalla pyritään vaikuttamaan. Käytännössä kielipolitiikan tutkija tasapainottelee kriittisen tarkastelun ja kielipoliittisen kuvaamisen välillä (Johnson 2009: 139, Tollefson 2007: 46–47). Olen pyrkinyt tässä tutkimuksessa vastaamaan tähän ongelmaan antamalla mahdollisimman tarkan kuvan vallitsevista kielipoliittisista diskursseista, ja kuvaamaan Jyväskylän yliopiston kielipolitiikkaa mahdollisimman tarkasti nykyisen kielipolitiikan teorian näkökulmasta.

Tämän tutkielman suurimmat kehittämiskohteet liittyvät juuri metodologiaan ja tutkimusongelman kannalta relevantin aineiston valitsemiseen ja löytämiseen. Jyväskylän yliopistossa kielipoliittista aineistoa on saatavissa valtavasti, sillä asiakirjoja ja niihin liittyviä päätöksiä on olemassa vähintään vuodesta 2004 alkaen. Kielipolitiikkaan Jyväskylän yliopistossa liittyy myös niin monia nyansseja ja sivupolkuja, että tarjolla olevan aineiston meressä kahlaaminen johti väistämättä valintoihin, jotka rajasivat tiettyjä asioita tarkastelun ulkopuolelle. Jyväskylän yliopistossa kielipolitiikkaa on tehty usein tarpeeseen, eli sen avulla on pyritty reagoimaan johonkin havaittu ongelmaan. Tämä on johtanut siihen, että tiedekunnat, yksiköt, rehtori ja jopa yksittäiset laitokset ovat tehneet kielipoliittisia päätöksiä, jotka ovat jollain tavalla vaikuttaneet kielipoliittisiin linjauksiin virallisen kielipolitiikan ulkopuolelta. Tutkimukseni alkuperäinen ja kunnianhimoinen tavoite oli antaa mahdollisimman tyhjentävä kuva siitä, miksi Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka on sellainen kuin se nyt on. Tämä tavoite osoittautui kuitenkin käytännössä mahdottomaksi, kun selvisi, miten valtava määrä kielipolitiikan lähtökohtiin (kielipolitiikan lähtökohdista ks. Johnson 2013: 10) vaikuttavia tekijöitä ja asiakirjoja on.

Suurin tutkimuksellinen ansio tässä tutkielmassa on sen antama tarkka kuvaus Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan rakenteista, siihen liittyvistä diskursseista ja sen vaikutuksista. Tutkielma voi toimia muille suomalaisille korkeakouluille ja organisaatioille mallina siitä, millaista kielipolitiikkaa niiden on mahdollista tehdä, ja mihin kielipolitiikan avulla voidaan pyrkiä. Tutkimus antaa myös Jyväskylän yliopistolle mahdollisuuden tarttua kielipolitiikkansa kehittämiskohtiin, ja jatkaa kielipolitiikkansa kehittämistä edelleen. Korkeakoulujen kielipolitiikan tutkimus on vielä melko vähäistä (Saarinen 2012: 168), ja toistaiseksi keskittynyt Jyväskylän yliopistoon. Tämä tutkimus on tällä hetkellä laajin suomenkielinen tutkimus korkeakoulujen kielipolitiikasta, ja toivottavasti innostaa tutkielmantekijöitä ja tutkijoita myös muissa yliopistoissa

tarttumaan kielipoliittisiin aiheisiin. Mielenkiintoista olisi nähdä esimerkiksi kaksi- tai kolmi-kielisyyttä tukevien kielipoliitikkojen tarkastelua Helsingin, Vaasan tai Åbo Akademin yliopistoissa.

Kielipoliitikassa riittää tutkittavaa, ja tämä tutkimus valottaakin sitä laajaa kosketuspintaa, joka kielellä on yliopistojen toimintaan. Jyväskylän yliopiston tapauksessa jatkotutkimuksen tarve olisi selkeimmin kieliopintojen ja kielitaitovaatimusten vaikutuksien arviointi henkilöstön ja opiskelijoiden yliopistoyhteisöön integroitumiselle. Myös kieliasenteiden ja kielimiljöön tutkimus Jyväskylän yliopistossa olisi paikallaan, jotta kielipoliitikkaa voitaisiin jatkossa rakentaa entistä vahvemmin paikalliseen tutkimustietoon perustuen. Kielipoliittista toimintaa voitaisiin vahvistaa myös tarkastelemalla entisten ja nykyisten kielipoliitikkojen vaikutuksia entistä tarkemmin, perehtyen myös implisiittisiin ja yhteisöjen sisäisiin kielipoliitikkoihin. Tarpeen olisi myös kansallisella tasolla vertailla, millaisilla malleilla yliopistot ja korkeakoulut ovat kielipoliitikkansa luoneet, ja millaisiin ratkaisuihin niissä on päädytty. Näin voitaisiin päästä käsiksi Suomen tasolla toimiviin yleistettäviin kielipoliittisiin malleihin, tai vähintään voitaisiin välttää kielipoliitikkaan liittyvät sudenkuopat. Yliopistojen keskinäisten politiikkojen vertailun lisäksi voitaisiin tehdä tieteenalojen kielipoliitikkoihin liittyvää tutkimusta (kuten Airey, Lauridsen, Räsänen, Salö ja Schwach [2017] ovat esittäneet) jopa ylikansallisella tasolla – olisi kiinnostavaa nähdä, miten Jyväskylän yliopiston tapaan humanistis-yhteiskuntatieteellisesti orientoituneet kielipoliitikat vertautuvat esimerkiksi teknillisten korkeakoulujen kielipoliitikkoihin.

Toisin kuin johdannossa arvelin, asemani kielipoliittisessa toimikunnassa ei aiheuttanut ongelmia analyysin objektiivisuuden kanssa. SF-teorian käyttäminen metodina on pääosin mekaanista, joten analyysivaiheessa puolueeton tutkijan asema oli helppoa säilyttää. Haastattelurungon suunnittelu onnistui myös hyvin, sillä onnistuin muotoilemaan haastattelujen teemat riittävän laajoiksi ja sellaisiksi, että haastateltavien omat äänet pääsivät kuuluviin. Tutkimuksen lopputuloksen kannalta jäsenyyteni kielipoliittisessa toimikunnassa oli ensisijaisesti etu, sillä se antoi minulle sisäpiirin näkökulmaa korkeakoulukieliopoliitiikan muodostamiseen ja toimintatapoihin. Ryhmän kielipoliitiikan konkarit antoivat myös nuorelle tutkijalle erinomaisia teoreettisia ja metodologisia vinkkejä, jotka auttoivat sekä tutkimusongelmien muotoilussa että puolueettomuuden säilyttämisessä. Toivottavasti kielipoliittinen toimikunta jatkaa kansallisesti merkittävää kehittämistyötään myös tulevaisuudessa, ja ylioppilaskunta valitsee toimikunnan uuden opiskelijajäsenen viisaasti.

LÄHTEET

- Airey, John, Lauridsen Karen M., Räsänen, Anne, Salö, Linus & Schwach, Vera 2017: The expansion of english-medium instruction in the Nordic countries: can top-down university language policies encourage bottom-up disciplinary literacy goals? – *Higher education* 73 (1) s. 561–576.
- Björkman, Beyza 2014: Language ideology or language practice? An analysis of language policy documents at Swedish universities. – *Multilingua* 33 (3–4) s. 335–363.
- Bolton, Kingsley & Kuteeva, Maria 2012: English as an academic language at a Swedish university: parallel language use and the ‘threat’ of English. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 33 (5) s. 429–447.
- Cooper, Robert L. 1989: *Language planning and social change*. New York: Cambridge university press.
- EVK = *Eurooppalainen viitekehys. Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen viitekehys*. Helsinki: Sanoma Pro 2012.
- Fairclough, Norman 1989: *Language and power*. London: Longman.
- 1992: *Discourse and social change*. London: Polity Press.
- 1995: *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman.
- Fairclough, Norman & Chouliaraki, Lilie 1999: *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fairclough, Norman & Wodak, Ruth 1997: Critical discourse analysis. – Teun A. van Dijk (toim.), *Discourse as social interaction. Discourse studies: a multidisciplinary introduction volume 2* s. 258–284. London: SAGE.
- Firth, John Rupert 1957: *Papers in linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Foucault, Michel 2005: *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.
- Gregersen, Frans & Josephson, Olle 2014: Språkpolitik och internationalisering på nordiska universitet. – Frans Gregersen (toim.), *Hvor parallel. Om parallellspråkighet på Nordens universitet* s. 15–34. København: Nordisk ministerråd.
- Hakulinen, Auli & Karlsson Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Halliday, M. A. K. 1973: *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- 1985 Systemic background. – James D. Benson & William S. Greaves (toim.), *Systemic perspectives on discourse, volume 1. Selected theoretical papers from the 9th international systemic workshop* s. 1–15. Norwood: Ablex.
- 1994: *An introduction to functional grammar. Second edition*. London: Edward Arnold.
- 2004: *An introduction to functional grammar. Third edition*. Uudistanut Christian M. I. M. Matthiessen. London: Arnold.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, Ruqaiya 1976: *Cohesion in English*. London: Longman.
- 1989: *Language, context and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Helsingin yliopisto 2014: *Helsingin yliopiston kieliperiaatteet. Linjauksista käytäntöön – kohti toimivaa monikielisyyttä*. Rehtorin päätös 25.9.2015. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://blogs.helsinki.fi/centrumcampus/files/2015/04/kieliperiaatteet.pdf>
- Herneaho, Irina 2016: *Maahanmuuttodiskurssit eduskuntapuolueiden vuoden 2015 vaalimateriaaleissa*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Hornberger, Nancy H. 2006: Frameworks and models in language policy and planning. – Thomas Ricento (toim.), *An introduction to language policy. Theory and method* s. 24–41. Oxford: Blackwell publishing.

- Hult, Francis M. & Källkvist, Marie 2016: Global flows in local language planning: articulating parallel language in Swedish university policies. – *Current Issues in Language Planning* 17 (1) s. 56–71.
- Hultgren, Anna Kristina, Gregersen, Frans & Thøgersen, Jacob 2014: English in Nordic universities: Ideologies and practices. – Anna Kristina Hultgren, Frans Gregersen & Jacob Thøgersen (toim.), *English in Nordic universities. Ideologies and practices* s. 1–26. Amsterdam: John Benjamins.
- Ihalainen, Pasi, Saarinen, Taina, Nikula, Tarja & Pöyhönen, Sari 2011: Aika kielipolitiikassa. Päivälehtien nettikeskustelujen historiakäsitysten analyysi. – *Kasvatus ja aika* 5 (3). http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=416
- Jensen, Christian & Thøgersen, Jacob 2011: Danish university lecturers' attitudes towards English as the medium of instruction. – *Ibérica* 14 (22) s. 13–34.
- Johansson, Marjut, Nuolijärvi, Pirkko & Pyykkö, Riitta 2012: Työelämän kielimaisema asiantuntijatyössä. – Marjut Johansson, Pirkko Nuolijärvi & Riitta Pyykkö (toim.), *Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt* s. 10–23. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta 2005: Johdanto: monikielisyys ja kielipolitiikka. – Marjut Johansson & Riitta Pyykkö (toim.), *Monikielinen eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 9–26. Helsinki: Gaudeamus.
- Johnson, David Cassels 2004: Language policy discourse and language planning. – *Working Papers in Educational Linguistics* 19 (2), s. 73–97.
- 2009: Ethnography of language policy. *Language policy* 8 (2) s. 139–159.
- 2011: Critical discourse analysis and the ethnography of language policy. *Critical discourse studies* 8 (4), s. 267–279.
- 2013: *Language Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jyväskylän yliopisto 2011: *Kielipoliittisen työryhmän asettaminen*. – Rehtori Aino Sallinen 15.2.2011. <https://www.jyu.fi/hallinto/tyoryhmat/kielipoliittinen/asettamiskirje>
- 2014a: *Seurantaraportti: Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka ja toimenpideohjelma* 20.1.2014. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/hallinto/toimikunnat/kielipoliittinen-toimikunta/raportit/jyvaskylan-yliopiston-kielipolitiikan-seurantaraportti-20.1.2014>
- 2014b: *Asettamiskirje. Jyväskylän yliopiston kielipoliittisen toimikunnan asettaminen*. – Rehtori Matti Manninen 15.12.2014. <https://www.jyu.fi/hallinto/toimikunnat/kielipoliittinen-toimikunta/asettamiskirje>
- 2017a: *Jyväskylän yliopiston johtosääntö*. <https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/johtosaannot/johtosaanto>
- 2017b: *Englanninkieliset maisteriohjelmat*. – <https://opiskelu.jyu.fi/fi/hae/hakuohjeet/englanninkieliset-maisteriohjelmat> 20.7.2017.
- JYUKIEPO 2012 = *Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka* 25.1.2012. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/hallinto/tyoryhmat/kielipoliittinen/dokumentit/Jyvaeskylaen%20yliopiston%20kielipolitiikka%2025012012.pdf> 4.10.2015
- JYUKIEPOTPO 2012 = *Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan toimenpideohjelma 2012–2013*. Jyväskylän yliopisto.
- JYUKIEPO 2015 = *Jyväskylän yliopiston kielipolitiikka* 22.4.2015. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/politiikat/kielipolitiikka> 1.10.2015
- JYUKIEPOTPO 2015 = *Jyväskylän yliopiston kielipolitiikan toimenpideohjelma 2015–2016*. Jyväskylän yliopisto. https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/politiikat/kielipolitiikan_toimenpideohjelma 1.10.2015

- JYUSTRAT 2015 = *Jyväskylän yliopiston strategia 2015–2020*. Jyväskylän yliopisto.
<https://www.jyu.fi/hallinto/strategia/strategiat/strategiasivu> 1.10.2015
- Kaplan, Robert B. & Baldauf, Richard B. 1997: *Language planning. From practice to theory*. Clevedon: Multilingual matters.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2017. –
<https://mot-kielikonefi.ezproxy.jyu.fi/mot/jyu/netmot.exe?motportal=80> 19.6.2017
- Kröger, Mari 2016: *Syntyperän, taustan ja varallisuuden rajoittamatta. Koulutuksellisen tasa-arvon ja syrjäytymisen diskurssien rakentuminen valtioneuvoston hallitusohjelmissa vuosina 1995–2015*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Källkvist, Marie & Hult, Francis M. 2016: Discursive mechanisms and human agency in language policy formation: negotiating bilingualism and parallel language use at a Swedish university. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 19 (1) s. 1–17.
- Lindström, Jan K. & Sylvén, Jenny 2014: Local majority and minority languages and English. The University of Helsinki in a Nordic comparison. – Anna Kristina Hultgren, Frans Gregersen & Jacob Thøgersen (toim.), *English in Nordic universities. Ideologies and practices* s. 147–163. Amsterdam: John Benjamins.
- Luukka, Minna-Riitta 2000: Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 133–160. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2002: M. A. K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MOT Englanti = Kielikone 2017: *MOT Englanti*. <https://mot.kielikone.fi/mot/jyu/netmot.exe> 11.7.2017
- OKM 2012 = Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012: *Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma*. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm01.pdf?lang=fi>
- OPM 2007 = Opetusministeriö 2007: *Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma*. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf?lang=fi>
- OPM 2009 = Opetusministeriö 2009: *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015*. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm21.pdf?lang=fi>
- Pennycook, Alastair 2001: *Critical applied linguistics: a critical introduction*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Pietikäinen, Sari 2000: Kriittinen diskurssintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 191–218. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Ricento, Thomas K. 2000: Ideology, politics and language policies: introduction. – Thomas Ricento (toim.), *Ideology, politics and language policies: focus on English* s. 1–8. Amsterdam: John Benjamins.
- Ricento, Thomas K. & Hornberger, Nancy H. 1996: Unpeeling the onion: Language planning and policy and the ELT professional. – *TESOL Quarterly* 30 (3) s. 401–427.
- Räsänen, Matti & Saarinen Taina 2013: Yliopistojen kielipolitiikka puhuttaa pitkästä ajasta. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 4 (2). <http://www.kieliverkosto.fi/article/yliopistojen-kielipolitiikka-puhuttaa-pitkasta-ajasta/>

- Saari, Mirja 2012: Helsingin yliopisto kieliyhteisönä. – Marjut Johansson, Pirkko Nuolijärvi & Riitta Pyykkö (toim.), *Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt* s. 68–85. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Saarinen, Taina 2012: Internationalization and the invisible language? Historical phases and current policies in Finnish higher education. – Sakari Ahola, & David M. Hoffman (toim.), *Higher education research in Finland: emerging structures and contemporary issues* s. 235–248. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2014: Language ideologies in Finnish higher education in the national and international context: A historical and contemporary outlook. – Anna Kristina Hultgren, Frans Gregersen & Jacob Thøgersen (toim.), *English in Nordic universities. Ideologies and practices* s. 127–146. Amsterdam: John Benjamins.
- 2017: Policy is what happens when you're busy doing something else: introduction to special issue on "language" indexing higher education policy. – *Higher education* 73 (1) s. 553–560.
- Saarinen, Taina & Taalas, Peppi 2017: Nordic language policies for higher education and their multi-layered motivations. – *Higher education* 73 (1) s. 597–612.
- Sajavaara, Kari, Luukka, Minna-Riitta & Pöyhönen, Sari 2007: Kielikoulutuspolitiikkaa Suomessa: lähtökohtia, ongelmia ja tulevaisuuden haasteita. – Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka (toim.), *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti* s. 13–42. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sallinen, Aino 2009: *Kielikoulutuspolitiikan verkosto osana yliopiston vaikuttavuutta*. Kielikoulutus – yhteiskunnallinen haaste ja mahdollisuus. Esitelmä, Säätytalo, Helsinki, 26.3.2009. https://www.jyu.fi/hallinto/rehtori/sallinen/puheet/Sallinen_kielikoulutusaatytalo230309.pdf
- Schiffman, Harold 1996: *Linguistic culture and language policy*. London: Routledge.
- Scollon, Ronald & Scollon, Suzann B. K. 2004: *Nexus analysis. Discourse and the emerging internet*. London: Routledge.
- Shohamy, Elana 2006: *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
- Shore, Susanna 1992: *Aspects of a systemic-functional grammar of Finnish*. Väitöskirja. Sydney: Macquarie University.
- 2012a: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä ja Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012b: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä ja Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus
- Soler-Carbonell, Josep 2014: University language policies and language choice among Ph.D. graduates in Estonia: The (unbalanced) interplay between English and Estonian. – *Multi-lingua* 33 (3–4) s. 413–436.
- Spolsky, Bernard 2004: *Language policy*. Cambridge: Cambridge university press.
- 2009: *Language management*. Cambridge: Cambridge university press.
- Suomi työkielenä 2017: *Suomi työkielenä. Sosiokognitiivinen näkökulma maahanmuuttajien ammatilliseen kielitaitoon*. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/tutkimus/hankkeet/paattyneet-tutkimushankkeet-kansio/suomityokielena>
- Språklag. Svensk författningssamling SFS 2009:600. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Suoninen, Eero 1999: Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* s. 17–36. Tampere: Vastapaino.

Tollefson, James W. 2007: *Critical Theory in Language Policy*. – Thomas Ricento (toim.), *An Introduction to Language Policy. Theory and Method* s. 42–59. Oxford: Blackwell Publishing.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> 19.10.2016.

Yliopistolaki 558/2009.